SEZAİ KARAKOÇ

günlük yazılar
IV
gün saati

2. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI

GÜNLÜK YAZILAR IV

GÜN SAATİ

YAZARIN ÖBÜR ESERLERİ
DİRİLİŞ YAYINLARI'ndan

şiir:

ŞİİRLER I	Hızırla Kırk Saat
ŞİİRLER II	Taha'nın Kitabı / Gül Muştusu
ŞİİRLER III	Körfez / Şahdamar / Sesler
ŞİİRLER IV	Zamana Adanmış Sözler
ŞİİRLER V	Ayinler
ŞİİRLER VI	Leylâ ile Mecnun
ŞİİRLER VII	Ateş Dansı
ŞİİRLER VIII	Alınyazısı Sa...
ŞİİRLER IX	Monna Ro...

hikaye:

HİKÂYELER I	Meydan Ortaya Çıktığında
HİKÂYELER II	Portreler

piyes:

PİYESLER I
ARMAĞAN

çeviri şiir:

BATI ŞİİRLERİNDEN
İSLÂMIN ŞİİR ANITLARINDAN

düşünce:

RUHUN DİRİLİŞİ - KIYAMET AŞISI - ÇAĞ VE İLHAM I-II-III-IV - İNSANLIĞIN DİRİLİŞİ - YİTİK CENNET - MAKAMDA - İSLÂMIN DİRİLİŞİ - GÜNDÖNÜMÜ - DİRİLİŞ MUŞTUSU - İSLÂM - DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ - İSLÂM TOPLUMUNUN EKONOMİK STRÜKTÜRÜ - DÜŞÜNCELER I-II - DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE - FİZİKÖTESİ AÇISINDAN UFUKLAR VE DAHA ÖTESİ I -II-III - YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI I-II - VAROLMA SAVAŞI - ÇAĞDAŞ BATI DÜŞÜNCESİNDEN - UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ

deneme:

EDEBİYAT YAZILARI I Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir
EDEBİYAT YAZILARI II Dişimizin Zarı
EDEBİYAT YAZILARI III Eğik Ehramlar

inceleme:

YUNUS EMRE
MEHMED ÂKİF
MEVLÂNA

günlük yazılar:

FARKLAR
SÜTUN
SÛR

röportaj:

TARİHİN YOL AĞZINDA

SEZAİ KARAKOÇ

GÜNLÜK YAZILAR
IV
GÜN SAATİ

2. Baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI
P.K. 1279 Sirkeci - İSTANBUL
*
Nuruosmaniye Cd. Derin Han No: 8/1
34410 Cağaloğlu - İSTANBUL
*
Tel: (0212) 519 04 57

Diriliş Yayın : 35
Birinci Baskı : 1986

BU KİTAP

Bu kitap, Günlük DİRİLİŞ Gazetesi'nde, 7 Ocak 1983 16 Haziran 1983 tarihleri arasında, **Gün Saati** başlığı altında yayınlanmış günlük yazılardan oluşmuştur.

© **DİRİLİŞ YAYINLARI** 1998. BU KİTAP DAHİL BÜTÜN ESERLERİMİZİN TÜM YAYIN HAKLARI SAKLIDIR
(Değerlendirme amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazarın yazılı izni olmadan, hiçbir surette alınamaz, çoğaltılamaz, radyo, TV'lerde okunamaz, kaset ve CD'lere aktarılamaz, Internet dosyası açılamaz).

Ofset Hazırlık: ***Sembol Tanıtım***
Baskı-Cilt: Bayrak Matbaacılık
İstanbul-1999 Aralık

GÜN SAATİ

HAYAT VE ANLAMINA DAİR

Eskiler, daha doğrusu eski filozoflar, hayatı bir muamma olarak görmüşlerdi. Aslında, antik sanat-Yunan trajedyasında, Oidipus'un karşılaştığı sfenks, ölüm aynasında, hayatın bilmecemsi yüzünü seyrettiriyordu çağın insanına.

Yeniler, daha doğrusu günümüz filozoflarından bir çoğu ise, hayatı, bir saçmalık, bir anlamsızlık, bir hiçlik olarak vasıflandırıp değerlendirdiler. Bir çoğu da, bir kuşku, bir sorun olarak.

Şüphesiz, filozofların bu düşüncelerinde çağlarında unutulmaz etkiler yapan büyük olayların payı ve yankısı vardır. Örnek olarak söylenirse, çağımızda arka arkaya patlayan cihan savaşlarının ölü iskeletlerini andıran silüetleri ve silâhların öldürücü gücünün hayatı tehdit edişindeki korkunç somutluk, gölgesini, bu felsefî sistemlerin üzerine, bir kuzgun görüntüsü ile düşürüyor.

Oysa, hayat, tıpkı ölüm gibi, filozof sistemlerinin, hatta daha genel anlamda duygu ve düşüncelerin elinden kurtuluyor. Bir değirmen ki, acıyı öğütüyor, sevinç yapıyor. Sevinci buharlaştırıp damla damla keder halinde dondurıyor.

Biz, öyleyse, düşüncelere ve duygulara küçümsemeden ve azımsamadan bakmakla birlikte, hayatın anlamını, hayat ve ölümün

ötesindeki ve üstündeki gerçekte, mutlak gerçekliklerden geçen vahiy ve onun uzantısı ilham aydınlığında ve sıcaklığında arayalım. Hatta, aramaya ne hacet, bulalım. Bulalım bulalım da, isterseniz ondan sonra yine arayalım.

EDEBİYAT VE İNSAN

Bazıları sanıyor ki, edebiyat da kimya ve benzeri bilimler gibi bir uzmanlık dalıdır ve yalnız uzmanları ilgilendirir. Bu kanaatin bilhassa ülkemizde yaygınlaştığını görüyoruz. Örnek olarak söyleyelim: Televizyonun tutumu, edebiyatı, okullarda okutulan edebiyat dersinden ibaret bilme gibi gözüküyor. Oysa, edebiyatın bir uzmanlık konusu olan tarafı vardır, bir de herkesi ilgilendiren bir yanı. Herkes hatip olamaz, ama her insan, düzgün konuşma çabasını gösterme zorundadır. Bu yüzdendir ki, edebiyata aşina olmak, kişiye kolay, rahat ve doğru konuşmasında yararlı olacaktır. Herkes şair olamaz, ama herkes az çok, şiirden zevk almalıdır. Eski aydınlarımız, konuşmalarına ve yazılarına sık sık bir beyit ya da bir şiir alarak onları güzelleştirir ve zenginleştirirlerdi. Bugün şiir, pek hafızaya hitap etmediğinden, konuşmalara ve yazılara sık sık şiir alınması belki pek uygun düşmeyebilir. Şiirin kendisi değil ama şiir kültürü sızmalı yazı ve konuşma havasına çağımızda. Roman, piyes

ve hikâyeler de, psikolojik tahliller, karakter belirlemeleriyle, kişiliğimizin olgunlaşması ve derinleşmesi için köklü deney alanlarımızdır. Bu yüzden, her kişi, aydın olabilmek için, mutlaka, belli bir ölçüde edebiyatın çeşitli sahalarından az çok haberdar olmak zorundadır.

Bir milleti millet yapan faktörlerin başında kendine has bir edebiyatının bulunması da gelir. Milletleri, kendi varlıklarının bilincine erdiren en etkili kültür planı, edebiyattır. Edebiyatı uzun sürede ihmal eden halklar, giderek silinip unutulurlar. Yahudiler, binlerce yıl, benliklerini, edebî katkılar ve metinlerle büyümüş Tevrat kalıntılarıyla korudular. Her medeniyet hareketinde de, ona paralel olarak gelişen bir edebiyat hareketi görülür. Eseri, gelecek kuşaklara kalan tarihçiler de, kalemi ve üslûbu olan, derin tahliller yapabilen tarihçilerdir. Naima'nın bizde bir zamanlar o kadar çok okunması, sadece, tarihçilik gücüyle açıklanamaz. Bunun yanında, onun yazma kudretini de hesaba katmak lâzımdır. Evliya Çelebi de, eşsiz gözlemleri yanında, o tatlı anlatımıyla okuyucularına kendini sevdirmesini bilmiştir.

Edebiyat ve şiir, roman, piyes, hikâye, hitabet gibi edebiyatla ilgili sanatlar, musiki, mimârî ve çizgi sanatı gibi ve belki onlardan daha çok, insanın özüyle ilgili, onun kişiliğine bir maya katan ilâhî lütuflardır. Yeter ki, bu lütuflar, kötüye kullanılmasın, edebiyat aşkından koparılıp (an)ın hazlarına kurban edilmesin.

Bir toplumun tarihi, biraz da şairlerinin, musikişinaslarının, hatiplerinin, tarihçilerinin tarihi demektir. Nedim'i çekip çıkarınız, Lâle Devri güzelliğinden çok şey kaybedecektir. Baki'siz de bir Kanunî Devri düşünülebilir mi? Ve Nef'i'siz bir Dördüncü Murat Devri, Fuzulî'siz Bağdat ve Kerbelâ, Âkif'siz Çanakkale ve İstiklâl Savaşı, Mevlâna'sız bir Konya ve Yahya Kemal'siz bir İstanbul?

İslâm Medeniyeti, tarihin en büyük ve en hakiki medeniyeti olarak, edebiyata ve onun dallarına gereken değeri vermiştir. Bu

yüzdendir ki, dünya durdukça anılacak büyük şairler ve yazarlar yetiştirmiştir.

Edebiyatı, her yerde ve her kesimde, yeniden lâyık olduğu yere oturtmak, artık toplumumuzda en kesin bir ihtiyaç haline gelmiştir. Cehaletin karanlığından kültür ve medeniyetin aydınlığına ancak böyle çıkabiliriz.

ESER VE ELEŞTİRİ

Hilkatin işleyişinde gözlenen bir özelliktir yaratışın içine gizlenmiş eleştiri. Sanki, her oluş, özünde kendi eleştirisini de beraber getirmekte. Her doğuş, her oluş ve her diriliş, dışla karşılaşınca, dışın direncine uğrayınca kendi konumunu saptamak isteyecektir. Böylece, her ortaya koyuş, asgari bir eleştiriyle birliktedir, eleştiriyi gerektirmektedir. Bundan mahrumluk, yeni oluşun bütünlenmemesi demektir. Doğan her şey, brüttür önce; saf ve net değildir. Zar vardır, kabuk vardır, düşüş vardır, yanlış vardır, eksik vardır. İnanış konusunda da, şeytan, bir nevi bu görevle yükümlü.

Eleştiri, anlıyoruz ki, önce daha eserin oluşmasında ve her safhasında gizli bir özeleştiri biçiminde kendini göstermektedir. Eser, iş, yapı, tamamlanıp ortaya çıkınca, dışın, çevrenin, şartların değerlendirmesi başlar. Eser kendini kabul ettirmek ister. İşte bu istek, önce eleştiri duvarına çarpacaktır.

Eleştiri imtihanını vermemiş hiç bir eser, eser denilmeğe lâyık olamaz. Eleştiriye karşı, eser, kendini çoğu kez sessizce savunmaktadır. Gerçek bir eser, bir iş, ne kadar hırpalanırsa hırpalansın, yerden yere vurulursa vurulsun, haksızlık er geç anlaşılır. Ve haksız eleştiri bile, sonunda bir hakkın ortaya çıkmasına, eserin, işin ve insanın hakkının verilmesine sebep olur.

Bu bakımdan, eleştiriden korkmanın yeri yoktur. Eleştirilmek, kale alınmak demektir. Asıl, haksız yere eleştiren korksun. Çünkü: eleştiri tersine dönüp, eleştiriciden öcünü alabilir.

Eleştirmede ölçü, bence, insanın kendini eleştirilenin yerine koyması olmalıdır. Şartları hesaba katmak, eldeki imkân ve vasıtaları iyice hesaplamak, yani adaletten ayrılmamak, eleştiri sağlığının ve ahlâkının ilkeleri arasında anılsa yeridir.

Kimi eleştiriyorsak, önce kendimizi onun yerine koymalıyız. Biz onun yerinde olsaydık, ne yapacaktık diye iyi düşünmeliyiz, ondan sonra eleştirmeliyiz. Ve mümkün olduğu ölçüde, eleştiren, duygularını zaptetmeli, objektif olmasını bilmelidir.

Böyle olursa, eser ve eleştiri bütünlenir; eser tamamlanır, birbirine katılıp birbirlerinde erirler. Tek parça olurlar.

Olumlu eleştiri, eser için doğum içinde doğumdur. Eser, ayna içinde ayna, ayna içinde ayna görüntüsü gibi, eleştiri serisi içinde uzar ve devam eder.

Eserlerin hakkını verelim, gerçek eleştirilerin hakkını verelim.

ESER VE ZAMAN

Ay günden güne büyür, incecik bir yeni ayken, bir gün gelir dolunay olur. Zaman da bu kurala uyar. Saniyeler, bir gün yüzyıllar olur. Yaradılışın kanunu bu. Din ki, mutlak hakikatler sistemidir, o bile, kendine mahsus bir gelişim kanununa uyar, bir istisna oluşturmaz.

Birdenbire, bir lütuf olarak verilenler bile, bir mahremliğin özbenliğinde esrarlı bir şekilde birikmiştir. Sırrını Yaratıcının bildiği bir şekilde.

Öyleyse ne geç kalmaktan ne bütünleyememekten korkmalı. Bir oluş, daha doğuşundan geleceğini az çok sezdirir.

Bir velinin mektuplarında sık sık tekrarladığı gibi, "sene, baharından bellidir."

Oluş ve gelişimin doğrultusunu sezerek, bıkmadan, usanmadan eserini tamamlar sanatçılar, önderler ve kahramanlar.

Öyle ki, sanki eserin zamanı, onu tamamlayacak olanın içinde.

bir saat düzenliliğiyle ilerler. Onu boşuna zorlamayınız. Onu ne geciktiriniz, ne de hızlandırınız.

Sabırsızlık, esere değil, onun şartlarına bakmaktan doğuyor. Ruhuna değil, dış tecellisine takılmaktan. Oysa, anlama, öze inilse, yavaşlığın hız olduğu görülür.

Küçük dereler ne kadar hızlı akıyor görünürler. Büyük nehirlerse durmuş gibi. Oysa, onlar, ta alttan, derinden hızla akıp gitmektedirler.

ZAMAN VE İNSAN

Zamanın problemleri hızla eskiyor ve bu problemlere bağlı kimi tartışmalar, giderek anlamsızlaşıyor, gülünçleşiyor, traji-komik bir görünüm alıyor.

Günü geçmiş çözümlere takılıp kalmış olanlarsa, zamanın dışında, olay akışının ötesinde kendi dünyalarında yaşayıp kavruluyorlar. Bu, zamanı aşma, ya da zamanın üstüne çıkma değil, düpedüz zamanın altında kalma halidir.

Zaman, insanoğlunun soyutlama ve somutlama arasında kurduğu bir köprüden başka bir şey olmasa da, yine kendi üstüne katlanarak, tarihi oluşturarak, başlı başına bir güç gibi etkisini göstermektedir. Ne kadar inkâr edilirse edilsin, zaman, kimi zaman, bir balyoz gibi iner olayların tepesine, kimi zaman bir yerde bir bomba gibi patlar, kimi yerde kanatlarına tutunup uçtuğumuz bir rüzgâr, bir ilâhî lütuf rüzgârı olur.

Öyleyse, zamanı tanrılaştıranlardan ve onların aşırılığından uzak kalmakla birlikte, onu büsbütün yok saymanın felâketini idrak etmek, bir pürüzlü dünyada yaşadığımızı bilmek ve onun sorumluluğunu yüklenmek zorundayız.

Tarihin farkında olmak demek, mahkûmu olmak demek değildir.

İslâm dünyasının, içine girip bir kaç yüzyıldır bir türlü çıkamadığı bunalımın kökünde, zamanla olan ilişkiyi ayarlama melekesini kaybetmemiz de yatmaktadır.

Zaman üzerine düşünmemiz, onu süreklice değerlendirmemiz, o bizi sürüklemeden, bizim onu düzenlememiz, zamanı bir ihtiras gibi, ruhların tek atılım gücü gibi kullananların karşısında bir savunma sorunumuzdur.

Zaman sorununu, ruhumuzda olduğu kadar, toplum planında da gündeme getirme, bir çıkış noktası olabilir, islâmın çağdaş atılımı için.

Zamanın gücünü bir lânet mistisizmi gibi kullananlara karşı bir aşk silâhı yapmak, her aydının ödevidir zamanımızda.

Zaman, ne büyünün hammaddesidir, ne de sayaçların arkasındaki soyut ekran. Zaman, insan ruhunun eşyaya işlenmesindeki düzenlilik demektir.

Zamanın fethi, uzayın fethinden önemli ve aslında o fethin de sebebidir.

Kişinin ve toplumun zaman'la olan hesaplaşması, tarihle olan hesaplaşması, şimdiki zamanın tek garantisidir.

Tarihe, zaman açısından baktığımızda, ya onu aşırı kullananların taşkınlığı, ya hiç kullanmayanların durgunluğu ile karşılaşırız. Ancak, zamanı kullanmasını bilenlerdir ki, medeniyetler kurmuşlar ve arkalarında onları unutturmayacak eserler bırakmışlardır. Zamanın nabzını elinden kaçıranlar ya da zamanı bir sel, bir çığ haline getirip sürüklenenler ise, zamanla olan yarışı yitirmişler ve zamanın gözünde arkeolojik malzeme olmuşlardır.

İslâm aydınlarının çözeceği çağdaş bilmecelerin en büyüklerinden biri de, zaman sırrı ve zaman bulmacasıdır.

Ne tarih ve zaman fobisi, ne de zaman ve tarih manisi! İnsan için gerekli olan, zaman bilincidir.

DOĞU'DAN BATI'YA

İnsanlık, aşırılıkların kurbanı oldu hep.

Düşünürler, çelişkilerin sebebini, öteden beri, en kaba çizgileriyle Doğu ve Batı mizaç farklarında aradılar. Aslında, bugün, giderek Doğu ve Batı arasındaki mesafe kapanıyor. Ne yazık ki, bu kapanış, şimdilik, sağlıklı gidiş göstermiyor. Daha çok Doğunun, kişiliksiz bir şekilde batılılaşması biçiminde oluyor.

Batının gururu, Doğu'ya yaklaşmasına engel oluyor.

Ama, Batı'nın bu direnişi, tarihe ters düşen bir tutumdur.

Gün gelecek, O da, Doğu'ya yaklaşmak zorunda kalacaktır. Dileğimiz, bu konuda geç kalmamasıdır Batı'nın.

Öte yandan, Batı'nın Doğu'ya gerçek anlamda yaklaşması, Doğu'nun Batı'ya şimdiki yoz yaklaşmasını da düzeltecektir.

Ancak, İnsanlığın bugünkü karanlık gidişini böylesine aydınlık bir yöne çevirecek olan nesil, inancıma göre, yine de Doğu'da, islâm ülkelerinde görülecek köklü bir çıkış ve diriliş sonucunda boy gösterecektir.

Ve o zaman, Doğu "icaz"ı "tafsil"ine kavuşacak, Batı "tafsil"i de fazlalık ve artıklarını atarak yoğunlaşacak ve mahrum olduğu "icaz"ı mayasına katacaktır.

Ve o zaman, bugün bozulan teori-pratik dengesi, yeniden oluşacaktır.

Ve o zaman, Dünyanın kaybettiği uyum musikisi, yeniden ruhumuzda çınlayış gücüne erecektir.

Eğer, nükleer bir kıyamet, insanlığı yine ilkellik çağına döndürmezse...

Ve eğer, dünya bir çöle dönmezse...

DÜŞÜNCE VE HAYAT

Hayat, düşünce üretir; düşünceden hayat doğar. Bu, bir yaradılış mucizesidir. İnsan, hayatla düşünceyi adeta özdeşleştiren, düşüncenin sitesini kuran, hayat düşüncesini yaşayan ve düşüncede hayat arayan varlık...

Düşünce, çok yöne açılma özelliğini taşıyor. Bir yanıyla, cezbeye, bir yanıyla duyguya, sezgiye açılır. İnsan melekelerinin tam orta noktasında duran, hepsine açık, ve hepsinin de birbiriyle ilgisini sağlayan bir meleke. Eksen meleke, merkez meleke. Ve düşüncenin de merkezinde bilim çekirdeği yer alır. Düşünce, bilimi doğuran ve onun etrafında bir hâle gibi duran zihin yemişi.

Düşünce de vahiy gerçekliğinin ışığında hayat bulur; ondan doğar, ondan beslenir ve onunla yaşar.

Bu yüzdendir ki, Kur'an-ı Kerim, insanlığı hep düşünmeye çağırıyor, düşünceye çağırıyor.

Düşünce hayatın seviyesini yükseltir.

Düşünce, içgüdülerin üstüne yükselmemiz için göklerden gelen bir çağrıdır.

Taklitten, düşünceyle kurtuluruz.

Cezbe ve vecd, ancak düşünce temeline dayanınca sağlam olur.

İslâm Medeniyeti, aynı zamanda bir düşünce medeniyetidir.

Diriliş, düşünceye değer vermemiz, düşünceyi gündeme getirmemiz demektir.

Olaylar üzerine düşünmek, tarih üzerine düşünmek, sanat üzerine düşünmek, hayat üzerine düşünmek, ölüm üzerine düşünmek: yeni insanlık kuşağına düşen görev, bu olacaktır.

Ancak, böylelikledir ki, insanlık bir takım saplantılardan kurtulacaktır. Aktüel trajedisini doğuran bütün saplantılardan...

ÇIKIŞ NOKTASI

Düşünürler ve medeniyet tarihçileri, çeşitli açılardan, Medeniyetimizin yüzyıllar süren bir bunalıma girmesi hadisesi üzerinde durmuşlardır. Bütün insanlığı da bizim kadar ilgilendiren, bugün, bütün insanlığın içine saplandığı çıkmazın aşılmasının ve kördüğüm halini almış insanlık yazgısının çözümlenmesinin anahtarını da içinde bulundurduğuna inandığım bu krize bir çok eserimde ve yazımda dokunmuşsam da, bir kitabımda da belirttiğim gibi, konu, başlı başına ele alınması gereken önem, değer, çap ve hacimde olduğundan, bir gün, imkân olursa, enine boyuna ve derinliğine, bu, gün tutulmasına benzer olayı incelemek istiyorum.

Şu günlük yazı çerçevesinde ise, bu konuyla ilgili olarak bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. O nokta da, bu krizin, düşünce alanındaki duraklama ve hatta gerilememizle bir eş-zamanlık göstermesi gerçeğidir. Bu durgunluk ve düşüş, krizin sonucu olarak da görülüp ele alınabilir. Öyle de olsa, yine de, onu krizin sebebi sayan görüş, değerinden fazla bir şey kaybetmez. Çünkü, zihnî faaliyetlerdeki düşüş ve gerileyiş, başlangıçta, Medeniyetimizin bunalıma girmesinden doğmuş olsa bile, sonradan başlı başına bir sebep olmuş ve krizi kökleştirmiş, derinleştirmiş, devamlılaştırmıştır.

Düşünce hayatının giderek sönmesi, islâm dünyasını bugünkü acı duruma getirdi. Artık Gazzaliler, Muhyiddin-i Arabiler, Mevlânalar yetişmiyor. İslâm Medeniyetinin parlak dönemlerindeki düşünce, bilim ve sanat için duyulan o büyük ve eşsiz tutkudan bugün eser yok.

Artık, çekilen çileyi, bu noktadan ele almak ve tıkanan düşünce gelişmesi yolunu yeniden açma çarelerini aramak gerekiyor.

Tesadüfle kurtuluş olamaz. İslâm dünyası, ancak açacağı çok geniş, çok boyutlu ve yoğun bir düşünce hayatı ve çığırı ile, ve o hayatı ayakta tutan saf heyecan ve idealizm ortamında, bir çıkış noktası bulacaktır.

ÖZ - DENETİM

Zaman zaman, şehrimizde, Milletlerarası Basın kuruluşları ve büyük gazetelerin toplantıları yapılmaktadır. Seminer konularından biri, basının kendi kendini kontrolüdür.

Gerçekten, her kuruluş, her insan gibi, dıştan denetlenmeden önce kendi kendini denetlemelidir: böylece, "hesaba çekilmeden, kendi kendini hesaba çekmiş" olur. Bu da, bir takım hoşa gitmeyecek davranışlardan peşin kaçınma gibi olumlu bir sonuç doğurur.

Ancak, bir kaç noktaya dikkat etmek gerekir, bu kuruluş içi denetim ya da gözetimde. Basın, düşünce özgürlüğü temeline dayanır bir kuruluş olduğuna göre, bu denetim, bu özgürlüğü zedeleyecek tarzda, büyük basın kuruluşlarının küçükleri düşünce açısından baskı ve kontrol altına alması şeklinde oluşmamalıdır. Böyle olursa, bizzat amaca ters düşülmüş olunur.

Devletin kanunî ve zarurî ölçüde denetimi, kamuoyunun beğeni ve reddi, bu denetimin dış ve doğal çerçevesini teşkil eder. Ama, kuruluş içi denetim, sanki aynı kurumun bir iç denetimi gibi düşünülmemelidir. Bizce, basının kendi kendini kontrolü, biraz daha açılırsa, herşeyden önce özeleştiri modellerinin geliştirilmesi, karşılıklı tolerans düzeninin yerleştirilmesi, bir nevi, basın mensupları

arasında bir diyaloğun kurulması çarelerinin araştırılması anlamına gelir.

Küçümseme, çekememe, değerleri görmezlikten gelme, yetenekleri değerlendirmeme, kamuoyunu hep aynı çevrenin muhatabı tutma gibi alışkanlıkların kırılması ve özeleştiri geleneğinin yerleştirilmesi, basının kendi kendini kontrol sisteminde atılacak ilk adımlar olabilir.

Bizim basınımıza gelince, hep bir arada oldukları halde kendi başlarına monoloğ yapan kişilerin topluluğu görünümünde.

Diyaloğa geçiş de genellikle kavga biçiminde.

Önce, bunların değişmesi gerekli.

Ancak, bunların değişmesi ve kendi kendini kontrol düzeninin kuruluşu, kültüre değer vermekle başlar.

KORKUDAN ÖTE

Nükleer bir dünyada yaşıyoruz artık. Ama, bunun şuurunu, insanlık olarak taşıyor muyuz, acaba?

İlk sıralar, yani atom bombasının atılmasından sonra doğan panik esnasında, bilginler, düşünürler ve yazarlar, bu konuda görüşlerini ve kaygılarını belirttiler. Hatta, Faulkner'in nobel konuşmasında tema buydu. Ancak, zamanla, bu uyarılar da söndü.

İnsanoğlu her şeye alışıyor. Bir vakitler, savaş içinde doğup büyüyen ve sonra da savaşa katılan, daha doğrusu, doğduğu andan itibaren savaş içinde olan Vietnamlıların o hayatı olağan karşılamaları gibi, insanlık da, bugün demoklesin kılıcı olarak tepesine asılmış nükleer savaş bombasına korkmadan, ürkmeden bakabiliyor.

Ama, bu görünüş aldatıcıdır. Şuurumuzun kabul eder göründüğü nice havsala almaz olayın doğurduğu korkular ve ürküntüler, şuuraltımızda birikir, birikir ve bir gün beklenen patlamasını yapar.

Daha da kötüsü, trajedinin tahammülü aştığı noktada, kayıtsızlık halinin başgöstermesidir. Aslında, bu, kayıtsızlık değil, düşünmek istemeyiş, korkunç ve umutsuz bir kaçış, yani aynaya sırt çevirme hadisesidir.

Aynaya sırt çevirmekle ne biz değişiriz, ne de ayna.

Ne yazık ki, bu nükleer savaş çıkmazını, asıl düşünmesi gerekenler, sadece, gizli görüşmeleri için bir bahane olarak kullanıyorlar. "Silâhsızlanma görüşmeleri" dendi mi, biliniz ki, bu asla silâhsızlanma ya da nükleer silâhlardan arınma görüşmesi değildir; o maske altında büyük ya da küçük pazarlıklardır.

Bir takım öğrencilerin Avrupa ya da Amerika'da yaptıkları gösterilere göz yummaktan ibaret, asıl yetkililerin bu konudaki tutumları.

Oysa, nükleer dev, bir kanser uru gibi, insanoğlunun ensesinde gün gün büyüyor.

Bilim, kendi eseri olan bu deve karşı, onu dengeleyecek bir moral koyabildi mi ortaya? Ya da koyabilecek mi? Ne gezer!

Aslında, maddenin bu nükleer güce ulaşmasına karşı, ruhun da adeta nükleer bir donanıma kavuşması gerekli.

Ya insanlık batacak, ya da bu olacak, Gerçek Medeniyetin özündeki mucize ile.

İLERİYİ GÖRMEK İÇİN

İnsan en yanılan yaratık olduğu gibi, en uzağı gören yaratıktır da. Hayvan da, içgüdüsüyle, şimdiki zamanı ve gerektiği kadar da ileriyi görür ya da öngörür. Ama, akıl, bu içgüdünün direkt doğrultusunu dolambaçlara çevirdiğinden kimi zaman yanılgıların kaynağı olur. Kimi zaman da içiçe girmiş düğümleri, kördüğümleri çözecek kadar hesaplı ve hünerlidir. Ama, öngörü, ya da uzak görüşlülük dendi mi, daha çok, bugün henüz bilimin çevreleyemediği iç dünya bilgi ve deneylerinin sonucunda ulaşılmış, kazanılmış, edinilmiş, daha doğrusu bizde olup da uyandırılmış melekeler söz konusudur. "İlm-i ledün" denilen biliş atmosferi.

Bu uz görüşlülüğe eriş, biliniyor ki, bambaşka bir eğitimin sonucunda mümkün oluyor. Örneklerden biliyoruz bunu. İçgüdünün sınırını aşma, aklın takıldığı noktalardan kurtulma, arzuların ve ihtirasların gözbağlayıcı etkilerinden sıyrılma, eşya ve çağ handikap ve şokunu savma yetisi, ancak, kişiliği, üstün bir ideal ve hakikat çilesinde pişirmekle oluşuyor ve ay gibi gün gün büyüyüp dolunay oluyor.

Bu yüzdendir ki, eskiden yönetici kadroları ayrıca bu mânevi okullardan da geçiyor ve geçiriliyorlardı. Hatta isteyen herkes.

Toplumlar da, insanlar gibi, birbirine göre, uzak görüşlü olma bakımından farklıdırlar. Mânevi değerlere önem veren toplumlar daha yüce idealler taşıyor ve tarih sorumluluğunu bu şekilde yükleniyorlar ve hafifletiyorlar. Ama nice akıllı gibi gözüken, nice harikalar doğurmuş toplumların da, ileriyi görmek hasletinden nice yoksun ve nice mahrum olduğunu görmek, insanı şaşırtır ve hüzne boğar.

Bugünün Avrupası, bir de bu gözle görülse.

GELİŞME

Bakılmayan bahçede, görmediğimiz böcekler, sürülmeyen tarlada, vahşetle ürperen çiçekler, kendi başına bırakılmış bağda, üzüm kütük ve sürgünlerini boğmaya kalkan asalak bitkiler ürer.

Ruhumuz da böyledir, akıl ve kalbimiz de. Sürekli bir görme gözetme, eğitme, kesiksiz bir onarım ve bütünleme gerekli her işte ve her oluşta.

Ruhumuzun bakımını, onu tazeleyen merhemlerle, umut ve muştu merhemleriyle, Kutsal Kitap'tan ve kutlu kişilerden gelen esintiler ve güçlerle, bardak bardak şifa sunan iç ırmak aydınlıklarıyla kotarırız.

Aklımızın eğitimini ve ayrık otlarından temizlenmesini, iç göz çapaklarının ayıklanmasını, metotlu, saf ve çıkar gözetmeyen düşünce, idealist bir amaç düşüncesi, sürekli kritik ve otokritikle sağlarız.

Düşünmeyi durdurursak, düşünceden kaçarsak, karanlık mantıklardan aykırı aykırı beslenen hain düşünceler, ortalığı kaplar.

Ruhumuzun gelişme ve yücelmesinde bir anlık bir gecikme gösterirsek, inkâr ve başkaldırma canavarının, mağarasından çıkıp ifritsi ağzından ateşler saçarak ilerlemeye başladığını görürüz.

Ruhumuza dolacak hayat ve bahar, yabancı gölgeleri kovmaya yetecektir. Yeter ki, o doğurgan mevsim, davet edilsin, ya da kendi kendine geldiğinde hor görülüp yüzüne kapılar kapanmasın.

Toplumlar da, insanlar gibi her kesiminde, her kesitinde, çok yönden ve yandan, çok boyutlu ve derinlikli, gözetim, denetim, onarım, eğitim programlarıyla yenilenmeli, tazelenmelidir sürekli-ce.

Toplumun ruhu, toplumun zihni, toplumun gönlü, ayrı ayrı, kesintisiz bir akımla, fizikötesinden başlayan bir kültür planıyla beslenmeli, arıtılmalı, aydınlatılmalıdır.

Bu program ve planlar, bir beyin yıkama plan ve programları değil, beyin doldurma, beyni işletme, beyni pas, pus, sis ve tozla-rından arıtma, beyne giden damarların kan akışını düzenleme şek-linde olmalıdır.

Büyük bir ölüm kalım dönemini, bunalımını arkada bırakan toplumumuz, yeniden bir diriliş havasına girmelidir. Ruhta diriliş, düşüncede diriliş, duyarlıkta ve gönül zenginliğinde diriliş. Kültür-de, ahlâkta ve davranışta diriliş dönemine girmeliyiz tek tek ve top-lum olarak.

KENDİNE SABRI ÖĞÜTLE

Sabır, psikolojimizin bir çizgisi, bir rengi, bir damarı, bir parçası. Ruhumuzun toplar ve atar damarı. Kendi içine kıvrılmış hareket tomarı. Davranışlarımızın kımıltısız kımıldanış yumağı. Ve nihayet umut ve amaçlarımızın da.

Ancak, onu saf psikolojik bir realite olarak görmek, yanlış, daha doğrusu yetersiz ve eksik bir saptayış olur. O, bir yüzüyle de metafizik plana bakıyor. Umut ve muştuyla dolu olmasa, sırf korku ya da realizm, sabrın maliyetini "finanse" edemez.

Oysa, sabır, tabiat ve eşya ile olan ilişkimizde, kıran kırana kavga düşüncesinin ötesinde, ÜST BİR KARAR'ın varlığından haberli oluştan gelen güçle, içten aydınlanmış bir birikiştir. İçten aydınlanıştır sabır. İçe doğuşla kıvamlanmış bekleyiştir. O geleceğin "temiz şarabı"yla mayalanıştır.

Evet, sabır, sadece "formel" bir psikolojik durum-alış değil, "esas"a ilişkin bir tutumdur. Sadece bir usül ya da formasyon değil, şeklî bir unsur değil, aynı zamanda kendi başına bir "mahiyet"tir.

Sabır, inancın bir parçasıdır. İnançtan doğar, inançla yaşar. Ondan beslenir ve onunla güç kazanır.

Sabrı siz her işe ve her programa dahil farz etmelisiniz. O, söy-

lenmese de, her gerçekleşecek planın ilk maddesi, ana maddesi, her gündemin gündemden hiç çıkmayan, bu sebeple anılmasına gerek olmayan temel maddesidir.

Sabır, geri kalış değil, zamanından önce ileri geçiş de değil, eserin zamanını an an seçiştir.

Kaderin damlalarını bir iksir gibi yudumlamaktır sabır.

O kadehi çatlatmayanlara, elinden yere düşürmeyenlere, içindekini toprağa saçmayanlara ne mutlu. Ve sabrı, geçmişte, şimdi ve gelecekte, inancını ve eserini aydınlatıcı bir meşale gibi omzunda yükseltenlere selâm olsun.

YÜCE SORUMLULUK

Hayatta, çoğu kez, kaçış, beklenenin aksi sonucu doğurur. Toplum hayatında, sorumlulukları sırtından atan, sorunları çoğaltmaktan, böylece de her kişinin yükünü de, bizzat kendisinin payına düşecek yükü de arttırmaktan başka bir şey yapmış olmaz.

İnsan sorumluluk yüklenmesini bildiği, sorumlulukları omuzlamaktan kaçınmadığı ve bu sorumlulukları karşılayabildiği ölçüde değerlenir.

Bir toplum, sorumluluğa duyarlı insanların topluluğu olduğu sürece yükselir ve yücelir, sorumluluktan kaçanlar fazlalaştıkça da düşer, geriler.

Sorumluluk, hayatın som bilinçle dolması demektir.

Umudunu tam yitirmiş olanlar, kaçışta teselli ararlar. Toplumda üstüne düşeni yapmamak için, aldatıcı ve boş felsefelere sığınırlar. Oysa, görev, bekleyiş içindedir hep. Bu bekleyişe cevap verme uzadıkça, problemler ağırlaşır. Ve belki de kişiler bir fasit dairenin içine yuvarlanırlar. Problem ağırlaştıkça kaçış artar, kaçış arttıkça problem daha da ağırlaşır.

İslâm Medeniyeti Tarihi, bize en ağır şartlarda bile seçkin kişilerin nasıl görev üstlendiğini gösteren sayısız onur örnekleriyle doludur.

Toplumumuz, savaşta ve barışta, görevi kutsal bilen inanmış çocuklarının fedakârlıklarıyla eşsiz tarihini gerçekleştirmesini bilmiş şuurlu bir toplumdu.

Milletimizin özde aynı Millet olduğundan kimse kuşku duymasın. Bir takım dönemlerde ona verilmek istenen görüntülerin yanlış olduğu her zaman ve bugün de ortaya çıkmıştır.

Ona, yeniden kuruluşunda medeniyetinin özüne uygun bir sorumluluk düzeni verilebilirse, o, her zamanki yüksek karakterini göstermesini bilecektir.

DOĞRU OLAN

Tabiata baktığımızda, Allah'ın, yaratıklarına soylarını sürdürmek için adeta eşsiz bir güç bağışladığını görürüz. Yararlı ya da zararlı nice kuş, böcek ve bitkilerin, yaşamak, nesillerini sürdürmek için ne kadar tutkuyla bir savaş verdiklerine bakınca, bu bağışın, aklı aşan çapını az çok anlamış oluruz. Ne kışın dondurucu soğuğu, ne yazın yakıcı sıcağı, ne fırtına, ne sel, ne kar, ne birbirleriyle yaptıkları mücadeleler, bu zayıf ya da güçlü bin bir çeşit yaratığın yeryüzünden silinmesine sebep olabiliyor. Ancak tarih çağları içindedir ki, bazı cinslerin soyunun kesildiğini gözlemliyoruz.

Düşünceler de böyle. Yararlı ya da zararlı düşünceleri de kökten yok etmek, hemen hemen imkânsızdır. Bu sebepdendir ki, zararlı düşünceyi yok etmekten çok, yararlı olanı geliştirmek, güçlendirmek ve sonucu onun almasını sağlamak ve üstünlüğü, doğru, gerçek, iyi ve güzel olanın elde etmesine çalışmak, zararlı, kötü, çirkin, yalan ve yanlışı karşılayacak ve yenecek denge unsurlarına yardımcı olmak, daha tabiî, hilkatin kanunlarına daha uygun, daha olumlu, daha yapıcı ve sonuç olarak daha başarılı bir metod olur düşüncesindeyim.

Toplumumuzun ve medeniyetimizin tarihine baktığımızda, yabancı ve zararlı akımlarla savaşta hep direkt metodun tercih edildiğini saptıyoruz. Sonuçta ise, nice kötü, çirkin ve yanlışın gelip yerleştiğine ve onca savaşa rağmen adeta ruhlarda ve kurumlarda saltanat kurduğuna şahit olundu ve olunuyor. Oysa, kötü, çirkin ve

yanlışla mücadele için sarf edilen emek, para vs.. iyi, güzel ve doğru için sarfedilseydi, daha etkili olurdu sanıyorum. Toplum sağlam oldukça zararlı etkileri karşılayabilir. Bir bağışıklık kazanır onlara karşı. Onlardan büsbütün habersiz olduğu zaman, boş bulunduğu bir vakitte, ansızın, sürpriz bir şekilde onların istilâsına uğrayabilir. Onun içindir ki, toplumda aydın bir kesim, dünyada olup bitenlerden, düşünce ve sanat akımlarından hep haberdar olmalı ve daha onlar ülkeye ve topluma gelmeden onu karşılayıcı düşünceler, akımlar ve kurumlar geliştirilmeli ve kurulmalıdır.

Hep iyiye, hep güzele, hep doğruya bakınız. Hep onlardan yana çıkınız. Hilkatin ak ve olumlu tarafına yatırım yapınız. Korkmayınız, yanlış hiç bir zaman doğrudan daha güçlü değildir. Çirkin de güzelden daha etkili olamaz. Yalan, hakikat kadar ömürlü olabilir mi?

Zorluk, yalanın kendini gerçek, çirkinin güzel, yanlışın doğru göstermesinden kaynaklanıyor. Baki'nin:

Bâtıl hemişe bâtıl ü bihudedir velî
Müşkil budur ki suret-i hakdan zuhur ede

dediği gibi, yanlışın kendini gerçek şeklinde göstermesinden aldanış ve yanılgı doğuyor.

İnsana düşen, hep yanlıştan, çirkinden ve kötüden yakınıp durmak değil, sakince ve kendine güvenerek, doğruyu, güzeli, gerçeği ve iyiyi desteklemektir. Bundan ötesi için korku yoktur. Ezelî kanun işleyecektir.

BALÖZÜ

Tabiatın, kâinatın fizik baskısı kadar, varoluşun metafizik baskısı var üzerimizde. Zaten o fizik baskı da bütün âlem çerçevesinde düşünülünce metafizik baskıya dönüşür adeta. Nasıl ki, mikro âlemde de makro âlemdeki sır perdeleriyle karşılaşırız.

Evet yorumlar, fizikle metafizik arasındaki duvarı devirir çoğu kez.

Böylece, bir bakıma, bu âlem de öbür âlemin bir parçası olur. Bir düşünürsek, hayat ve varlıktaki anlam, bu dünyadaki sınırını aşar. Hissedersek görürüz ki, ortalık uhrevî bir havayla, ışıkla ve kokuyla doludur. Bir bahar havası gibi sarmıştır eşyayı öteki dünya.

Ruhun düğümlerini bu seziş çözer. İnsan, ölüm ya da felâket karşısında, keskin keskin duyduğu metafizik şiddet karşısında Tanrı'ya sığınır. Çünkü: trajediyi kader yapan da O'dur, ona tahammül gücünü veren de O.

Bir de ruhun sevinç açılımları vardır ki, bu da en saf ve en sürekli gelişimini yine Tanrı'da, Tanrı sevgisinde bulur. Bu sevgide

ruh, yenilenir, tazelenir, kuruyan çöp bacaklarından kurtulup dirilmiş kanatlarına kavuşur.

Ve insan, hayatını da, ölümünü de bu sevgiyle arıtır, aydınlatır. Yüzüne ve davranışlarına Tanrı önünde eğilişten ışıklar sızar.

Ve insan, insan olur böylece.

*

Toplumlar ve İnsanlık da böyledir. Ancak Tanrı sevgisi ve korkusuyla dolan hayat, bir anlam taşır, cennet geometrisine kavuşur. Sesi, izi ve yankısı olur, o, hayatın, sonsuzluğun yiv yiv uzayan ve hedef olarak gerçeği gösteren namlusunda.

Tanrı sevgisi, toplum düzeninin içine, o kurallara can veren özü, balözünü yerleştirir. Tanrı sevgisinden mahrum toplumlarda, kurallar ve düzen ne kadar akılla tertiplenirse tertiplensin, içinde bal bulunmayan ölü peteklerin boş kovanından öte bir manzara göstermezler.

Ancak Tanrı'yı bilmiş toplumlar, kişiyi bir anne şefkatiyle sarar ve kucaklar. Karşılıklı hoşgörü, anlayış ve tümüyle toplumu bir bad-ı saba gibi kuşatan barış, ancak bu sevgiden kaynaklanırsa kökleşir, derinleşir ve büyür. Tarih ve zaman da, barış ve Tanrı dostluğu havasıyla dolar.

ÖLÇÜ

Kurallar insan içindir, insan kurallar için değil. Ama bu, kuralsız yaşama için bir gerekçe olamaz. İnsan olmamız, kurallar içinde düşünmemizi, kurallar içinde yaşamamızı gerektirir. Yeter ki, giderek, insan kurallar için varmışcasına bir aşırılık doğmasın.

İnsan, kurallar için değil, bir amaç için yaşar. Ama bu amacına ulaşmak için en uygun yöntem ve kuralları dener. Kesinlikle elverişsiz olduğu saptanan kuralları değiştirmeyi dener.

Aşırı kuralcılık ya da kuralsızlık, iki uçtur. Gerek tek kişi, gerek toplum, esasları kolayca değişmeyen, fakat her şart ve duruma cevap veren bir kurallar sistemi içinde gelişir, yaşar ve düşüşten kurtulur.

Ancak, kurallar, bağlı olduğu ilkelerin ruh, düşünce ve duyarlık özünden mahrum olarak kaskatı şekiller halini alırsa, çoğu kez, onlardan beklenenin tam tersi bir düzen, daha doğrusu bağrında anarşi ve terörü fırsat beklemek üzere saklayan bir düzensizlik tabanı oluşturur.

Kurallar ilkelere, ilkeler düşüncelere, düşünceler de medeniyet temellerine, kültür kaynaklarına sık sık başvuracak şekilde bir düzene kavuşturulan bir toplum, özgürlüğün ve disiplinin ve bu ikisi arasındaki dengenin sırrını bulmuş demektir.

Ne kaskatı kurallar, ne her isteyenin istediğini yaptığı bir başıboşluk, ne suçla uyumsuz ceza, ne yeteneğin üstünde bol keseden ödüllendirme, sadece ve sadece, medeniyet ve kültür temeli, erdem esasına bağlı, sağlam ilkelerin ışığında özgürlükle düzenin bağdaştığı bir hayat tarzı: işte gerçek topluma yakışır ölçü.

Dünyamızı, ya insanı hiçe sayan kaskatı kural, sistem, doktrin, ideoloji düzeni, ya özgürlük adına anarşi, terör, başıboşluk çılgınlıkları furyası kasıp kavuruyor çağımızda.

Yüce ruhlu yolgöstericilerin fizikötesinden aldıkları mesajlarla kurdukları hakikat medeniyetinin geçmiş zamandaki anıtlaşmış gerçekleştirmeleriyle günümüzün düzenlerini bir karşılaştırırsak (kapitalist düzen gibi, komünist düzen gibi), farkın ne büyük olduğunu görürüz; tekniğin bu ileriliğine karşılık, insanın insanca yaşaması ve değerlenmesi açısından nice gerilere gidildiğini görünce de, ilerisi için yeni bir atılımdan başka çare kalmadığını anlarız. Eski temellere dayanan bir yenidoğum atılımından başka bir çare.

VAKİT VE DEĞER

Bu dünyada, her şeyin değeri, ne yazık ki, daha çok yokluğunda anlaşılıyor.

İnsanoğlu, bol bulduğunda, nimeti saçıp savurur, israf eder. Hürriyeti kötüye kullanır. Sulhün değerini bilmez. Ancak bütün bunları yitirince, sızlanmaya başlar.

Toplumların da, değerleri için tutumları genellikle böyledir. Kaybedince anlarlar önemlerini.

Bu durum, medeniyet ve ruh soyluluğu dönemini arkada bırakan topluluklarda daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Değer bilmezlik ortalıkta keskin keskin kokar.

Toplumların yüce dönemlerinde, zamanı ve anı değerlendirme şuuru, hakkı teslim etme ve her kıymeti yerli yerine koyma geleneği, değerlerin "koordinatlar sistemi"ndeki, hiyerarşideki yerini tam tayin bilgisi, bir ariflik, derûnî bir seziş deneyimi gelişmiştir. Bu sebeple, taş taşın üzerine konur ve omuz omuza bitişir. Böylece, toplumun üstün mimarisi, bir ipek dokusu, bir eski zaman suru gibi içiçe ve sağlamca örülür.

Ahlâkın derinliği, kültür yüceliği, insanlara, değerlerin ve nimetlerin varlığında yokluğunu düşündürecek bir hayal gücü verir.

Ama, cehalet, hırs, tamah ve hased, insanların gözlerinin önünü görmelerine engel olur.

Geçmiş zamanı iyi bilip unutmayanlar, şimdiki zamanı daha iyi değerlendirecekler ve gelecek zamanın hakkını şimdiden ayıracaklardır.

Geleceğin tasa ve kaygısını, tevekkülsüzlük ve inançsızlık yüzünden değil de, sorumluluk açısından ve yönünden değerlendirenlerdir ki, bugünü de an an gerçek yaşama aşkıyla doldurmasını bileceklerdir.

TANITMA

Bir ülkenin tanıtılması, iki yoldan olur: doğrudan ve dolaylı yoldan.

Doğrudan tanıtımlar, genellikle yöntemleri araştırılarak bulunmuş, mümkün olduğu ölçüde bilimden yararlanılarak ölçüleri ve şekilleri saptanmış ve sanırım, Batılılarca bol bol denenerek sonuçları denetlenmiş, birimleri, standartları belirlenmiş, sistem ve program haline konulmuş çalışmalardır. Bu bilgi dalındaki verileri, her ülke, kendi özelliklerine göre ayarlar ve uygulamaya kor. Uygulamaların da ışığında düzeltmeler yapar.

Ülkenin coğrafî, tarihî, turistik, ekonomik tanıtımı bu kategoriye girer.

Bir de, bundan aşağı kalmamak üzere, dolaylı tanıtım vardır

ki, asıl üstünde durulması gereken de bence budur. Çünkü: doğrudan tanıtımda insanların direnci vardır. Onlar, akıl yoluyla iknaya çalışılır. Her şey, şuurun aydınlık planında cereyan eder. Oysa, dolaylı tanıtım, şuuraltlarına seslenir. İnsanların önyargıları, ruhun karanlık bölgelerinde kök salmıştır. Bunları sökmek çok güçtür. Uzun sürede, çoğu kez, yüzyıllar içinde oluşmuş, elle tutulur olmayan, zaptedilmez peşin hükümler, ancak, yine ruhun en derin bölgesine telkin yoluyla sokulabilecek tanıtımlarla yenilgiye uğratılabilir.

Dolaylı dediğimiz tanıtım, bir milletin, bir toplumun bütün halinde başka milletler ve toplumlar üzerinde bıraktığı izlenimle ilgili total ve global bir tanıtımdır. Bu da, yine zaman içinde oluşturulan, o toplumun kendine özgü kültür ve medeniyetinin yavaş ve doğal bir biçimde yabancı ülkelere aktarılması, yayılması ile olur. O toplumun insanı seçkin kişilerin başka ülkelerde etkili olması suretiyle yeniden tanınır ve yeniden değerlendirilir. Ortalama insanın etkisi, üstün kişiliklerin etkisiyle güçlendirilir. Kusurlar ve zaaflar, güç ve erdemle örtülür.

Kısaca, her toplum, kendine özgü Medeniyetin lütuflarından başka toplumları da yararlandırırsa, bu dolaylı tanıtımın en etkin yolu olur. Ancak, onura duyarlıklı toplum psikolojisi göz önünde tutulmalıdır her zaman başka ülkelerde.

Öbür ülkelere, klasikleşmiş eserlerin, değer ve etkinliği korunarak, çağdaş bir biçimde, çağdaş kültürün de en kaliteli ve insanlığa katkılı örneklerinin, adeta biraz klasikleştirilerek tabii kurumlar içinde sunulması, bu tanıtımın en başarılı şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

Bu tanıtım, geçici değil, sürekli olmalıdır.

Bu tanıtımın odakları, dış ülkelerde bulunmalı, fakat pek belirgin olmamalıdır.

Kültür ve Medeniyet tanıtımı, genel insanlık kültür ve medeni-

yeti içinde, onun zorunlu bir açılımı ve kendine yeni'yi, iyi'yi, güzel'i, doğru'yu katması tarzında düşünülmeli, ele alınmalıdır.

Samimi hizmet niyet ve amacı güdülmelidir.

Bu tanıtımı yapacaklar, her şeyden önce bu amaca inanmış bulunmalıdır.

PARTİ VE PARTİCİLİK

Particilik belki de insanın ruhunda olan bir özellik. Habil'le Kabil kompleksi. Eski Yunan ve Roma'da da particiliğin neler doğurduğunu biliyoruz.

İslâm Toplumu için de ilk ve temelli mutsuzluk, particilikle başladı.

Bizans ve Osmanlı tarihlerinde de, adı konmuş ya da konmamış particiliklerin ne kanlı ihtilâllere, anarşilere, terörlere ya da nice sert tepkilere yolaçtığına dair fazlasıyla tafsilât vardır.

Her alanda olduğu gibi toplumun yönetilmesi alanında da eleştiri ve yeni teklifler ileri sürme gereklidir. Bu da demokraside olduğu gibi düzenli ve kurallara uygun bir gruplaşmayı zorunlu kılar. Herkes, dünya görüşü çerçevesinde, açık olarak ve legal planda bir "parti"de toplanabilir. Tabiidir ki, çokpartililik, plüralist düşünce demek olduğundan, başkasının düşüncelerine saygı göstermeyi, karşılıklı konuşmayı ve konuşulanları dinlemeyi, hoşgörüyü içerir.

Böyle bir düzende, liderlere büyük görev düşüyor. Çünkü denildiği gibi demokrasi lider rejimdir. Liderler tutumlarıyla örnek olacaklardır, taraftarlarına.

Parti zorunludur, ama particilik, hele aşırı haliyle, kınanması

ve kaçınılması gereken, toplumun sulh ve sükûnunu zehirleyen bir hastalıktır.

Partinin bir amaç değil, eninde sonunda bir araç olduğu unutulmamalı, her fırsatta, devletçe ve liderlerce, halka hatırlatılmalı ve öğretilmelidir.

Partilerarası mücadele, düşmanlık, kin ve öç duygularıyla değil, karşılıklı yarışma biçiminde gelişmelidir.

Sürekli olarak halk, bu yönde eğitilmelidir.

Şu kadar yıllık çok partili dönemin yeter derecede trajik deneyleri, yeni parti düzeni kurulurken topluma ışık tutmalıdır.

KADER SIRRI

Toplumların kaderleri, ta tarihin ve kendine özgü uygarlığın derinliğine gömülü mânevî ideal ve amaçla yakından ilgilidir.

O kaderi, kim ve ne, ne kadar tersine çevirmeye çalışırsa çalışsın iş, döner dolaşır, yine asıl mecrasına kavuşur. Sadece, kader, güçlüklerle çarpışa çarpışa daha pekişir, daha belirginleşir, reddedilmezliğini daha kabul ettirir.

Büyük kültür değişimleri ya da uygarlık dönüşümlerinde, eğer bir toplum halâ ayaktaysa, bu kez, nehri tersine akıtmak isteyen bir kadro etkin olmak isteyebilir. Olabilir de. Yanılgı, toplum ruhunda büyük ve kapatılması zor gedikler açabilir. Fakat, kader, içinde gizli mucizevî kuvvetlerle yeni açılımlar gerçekleştirir ve toplum, kendi öz uygarlığı, kültürü ve ideali içinde ayağa kalkar ve dirilir.

Toplumumuzun, Tanzimat öncesinden başlayarak içine girdiği değişim sürecini bir medeniyet değiştirme olayı gibi görenler çok olduysa da, bize kalırsa, bu yanlış bir adlandırma, eksik bir değerlendirmedir. Bu düşüncede olanlar, Batı romantizmi içinde olanlardır çoğu kez.

Ortada bir vak'a vardır ve bu vak'a önemlidir. Ama, bunu, bir uygarlığı, yani daha açık söyleyelim, islâm uygarlığını terk ve Batı

uygarlığına geçiş şeklinde yorumlayanların yanlışı yavaş yavaş ortaya çıkacaktır. Düşünürler, bilginler ve sanatçılar bunu ortaya çıkaracaktır. Çünkü ancak, özde ve cevherde aşağı olan bir uygarlık terk edilerek daha üstün olanına geçilebilir. Oysa, islâm uygarlığının, özü ve cevheriyle, yüceliğini, canlılığını ve büyüklüğünü koruduğunu görmemek için iyice şartlanmış olmak gerekir.

Birinci rauntta Batı uygarlığı ilerlemesi biçiminde bir görünüm vardır tüm islâm ülkelerinde. Ama, gerçekte, islâm uygarlığı, bir varyasyonundan yeni bir varyasyona geçerken dışındaki bir uygarlıkla hesaplaşmasını yapıyor. Olayın tarihi anlamı budur.

Bundan sonra, uzun vâdede, tarih içinde olacak olan, islâm uygarlığının, yepyeni bir insanlık ve medeniyet dirilişiyle, gerek doğuda, gerek batıda yeni bir çiçeklenişle, öbür uygarlıkların özüne etki yapması ve böylece yeni bir çığır açılması olacaktır.

SANAYİ VE KÜLTÜR

Sanayi devrimi de, onun katmerlenişinden, üstüste katlanmasından doğan ağır sanayi de, düşüncenin verimi. Bu yüzdendir ki, teorik olarak, kültüre, edebiyata katkı yapan bir tarih olgusu olarak düşünülebilirler. Gerçekten de, gerek düşünce ve felsefe planında, gerek siyasî yaşayış alanında ve gerek edebiyatta etkili oldu bu devrim.

Fakat, bu etki, genellikle, hep insan ruhunun karanlık, sarsıntılı ve çarpılmışlık yanına ilişkin bir yorumun gelişmesi niteliğini taşıdı.

Evet, proleteryanın doğuşu, bu devrimin sonucu. Acı deneyler, edebiyatta bazı yeni duyarlılıkların somutlaşmasına imkân verdi.

Marksizm, bir tepki olarak onun sonucu. Ancak, marksizm, sanayie ve ağır sanayie karşı olmamış, tam tersine onu geleceğin de değişmez kaderi olarak görmüş, çözümünü de, bu kördüğüm çözülmezliğinin üzerine oturtmak istemiştir.

Kapitalizm de, komünizm de, sonunda, ağır sanayi'in ve onun doğurduğu nükleer silahlanmanın tutsağı durumunda. Sonu belli olmayan bir yarış içindeler. Daha doğrusu, sonu felâket olan.

Bu durum, Batı'da, kültürü ikinci plana atmış değil; ama, özünü hep mutsuzluk ve umutsuzluk üzerine kuran bir düşünce ve sanat sınırında tutuyor.

"Gelişmekte olan ülkeler" adı verilen yerlerde ise, bu devrim, klasik olsun, çağdaş olsun, kültürle adeta karşıt bir plan gibi düşünülüyor. Kültüre ayrılacak zaman ve para, heba olmuş gibi görülüyor. Kültür değil de, onun görüntüsünü vermek peşinde koşuluyor. Kültürü derinden derine yaralamış da olsa, bu devrimin, sanayi ve ağır sanayi devriminin, bütün hastalıklarıyla birlikte, kültürden doğduğu unutuluyor. Hafif kültürle ağır sanayi olabilir sanılıyor.

DÜŞ VE GERÇEK

Nice düşler vardır, gerçeklerden daha gerçektir. Çünkü gerçekler dediğimiz şeyler, gelecek zaman rüzgârının ufak bir üfürüşüyle savrulup giderler. Düşlenen nice şeyler de, bin engeli aşarak, pürüzleri aralayarak yavaş yavaş kaderlerimize yaklaşır ve gerçekleşir; gerçekleşir gerçekleşmez de temellenir ve kalır.

Nice zalim doktriner düşler uğruna, nice gerçekler hallaç pamuğu gibi atılmış, nice ocaklar sönmüş, nice ülkeler batmış, nice medeniyetler vahşete dönmüştür.

Nice hakikatten emzirilmiş düşler de vardır ki, ilk anda anlaşılmasa ve gerçekleşmemesi için reddin ve direncin kayalarına çarpa çarpa vakitlerden vakitlere kalsa da, bir gün insanlar çaresizliğin dar boğazında onu hatırlarlar ve onun kendileri için tek kurtuluş rüyası olduğunu görürler.

O düşler rahmanilikle yıkanmış düşlerdir. Çıkardan doğmayan, toplumun ruhundan fışkıran, tarihin mânevî şuuraltından göğeren rüyalardır.

O düşleri toplumun gerçek önderleri, sözleri ve fiilleriyle anlatmak isterler. Bu düşler ilk anda topluma anlamsız, güncel olmayan, önemsiz gibi gelebilir.

Çünkü: o düşler yorumlamayı gerektirir.

Olaylar yorumlar bu düşleri. Kimi zaman da ne yazık ki. çok acı şekilde yorumlar.

Nice gerçeklere daldığını sanan kişiler. çıkarın peşinde koşmaktan başka bir şey düşünemeyenler, her ileriye ait idealistçe düşleri hayal diye bir kenara itenler, bir gün acı gerçekle karşılaşınca her şeyi anlarlar, ama iş işten geçmiş olur.

Düş ve gerçek üzerine kafa yormuş gerçek aydınlara sahip olmak, bir toplum için bu türlü sukut-u hayallere karşı tek garantidir.

Aydınların düşüncelerini ve bilgilerini, gerçek inanç ve sevgiyle, çıkarsız çileyle yıkamaları, onlara toplum hakkında hakikî düşler ve yorumlar ilham eder.

İnsanlığa gerekli olan, denenmesi felâketle bitecek ütopyalar değil, saf gönlün, arı zihnin ve yüce ruhun getirdiği, bağdaştırıp sistemleştirdiği, gerçek bilimin onaylayacağı ve sağlıklı toplum sezgisinin benimseyeceği, gerçeğin güvencesi düşlerdir.

Yani hakikat ruhuna adanmış erlerin düşleri.

MEDENİYETİN DİRİLİŞİ

Medeniyeti bölüm bölüm düşünüp ad ve sayısını çoğaltmak mümkün olduğu kadar -ki şimdiye değin genellikle medeniyet tarihçileri ve filozofları bu eğilimde olmuşlardır-, bir bütün halinde ele alıp tüm insanlığın malı saymak da mümkündür. Doğu ile Batı ya da ülkeler birbirine yaklaştıkça, bilginler ve düşünürler karşılaştırmalı incelemelerini arttırdıkça ve insanların görüş ufku genişledikçe, bu tür bir tutum daha belirgin bir hal alacaktır. Nitekim, bazı kesimlerde, bir çok medeniyetlerin bir arada ele alındığı "Akdeniz Medeniyeti" ve benzeri kavramlar geliştirilmiş, bu anlayış çerçevesinde bazı varsayımlar üzerine yeni yeni tezler oturtulmak istenmiştir.

Böyle çalışmalar yararlıdır. Ve geleceğin insanlığına bir umut ışığı, bir çıkar yol bulma aşkı vermesi bakımından da önem taşıyor bu arayışlar.

Aslında, tarih de, daha geniş açıdan bakıldığında, peşin hükümlerden arınmış bir gözle yeniden değerlendirildiğinde bir takım ipuçları sunacak zenginliktedir.

Mezopotamya Medeniyetleri Mısır Medeniyetine, Mısır Medeniyeti Yunan ve Kartaca Medeniyetlerine, Yunan ve Kartaca Medeniyetleri Roma Medeniyetine öğreticilik yapmamış mıdır?

Hristiyanlıkla Roma kaynaşmamış mıdır?

İslâm Medeniyeti, kendini, ilk insandan itibaren başlamış kabul etmek, peygamberleri en yüce makamda görmek ve o güne kadar, temelde vâhiy medeniyetinden geçme nice düşünce ve sanat verimini yeniden gözden geçirip kendi özüyle yoğurmak suretiyle, hakikatin ve tüm insanlığın medeniyeti halinde vazetmemiş midir?

Bugün insanlığın bunca kan, ıstırap ve çile içinde bunalmasının ve gittikçe de ufkunun kararmasının temelinde, bu insanlık medeniyetini kabul etmeyen güçlerin anti-ümanizmi yatmıyor mu?

Onların, medeniyeti kendilerine hasretmelerine ve ümanizma çığırtkanlığı yapmalarına bakmayın! Bu iddialarında samimi olsalardı, tarihin büyük aşamalarında olduğu gibi, parlak dönemler yaşamış medeniyetlere saygı duyar ve onlardan yararlanmaya bakarlardı, onların üstünlüklerini görmezlikten gelmezlerdi.

Gerçek şu ki, çok çok sözü edilmesine karşın, medeniyet ve ümanizma, ölüm sularında, yeni bir diriliş için gözlerini ilerilere ve göklere çevirmiş bekliyor.

AK TARİH, KARA TARİH

Tarih, ikinci tabiat olarak vasıflandırılır. Bu, Tarihin zorunluluğunu, adeta tabiat gibi zorlayıcı olduğunu belirtmektedir.

Tabiattaki tekerrür, daha düzenli ve göze batıcıdır. Bu bakımdan ona karşı insanlar önlemlerini almakta daha dikkatli, daha vakitlidirler. Tarihteki tekrarlarsa, daha gizli kapaklı gelirler, daha komplike ve yeni unsurlarla yüklü olarak, kimi zaman da ansızın bastırırlar. Bu bakımdan, çoğu kez, sürpriz tesiri uyandırırlar. Oysa, karşılaşılan olay, detaylarından soyulup asla icra edilince, çoğu kez, benzeriyle daha önce karşılaşıldığı anlaşılır.

Ancak, tarihî olayları, hele daha vakti gelmeden anlamak, sıradan bir iş değildir. Hatta bu, sadece bir bilim ve uzmanlık işi de değildir. Hayat içinde tarihle yoğrulmuş olmak, tarih sezgisine sahip olarak, toplumun geleceğiyle ta yürekten ilgilenmek, gerçekleri gözardı etmemek gibi üstün nitelikler isteyen bir kadronun, adeta yorumlama ve amaçlama dehasına sahip olması gerekir.

Tarih duygusu ya da duyarlığı dediğimiz özellik ve niteliğe sahip toplum ve milletler, onun karmaşık yapısını daha çok idrak etme talihine ererler.

Tarih şuuru ya da duyarlığı derken elbette şovenizmi, öç ve kin duygularını kasdetmiyoruz. Tarihi aşırı şekilde egosantrisizmine

alet eden ve bu sebeple de kanlı ütopyalar peşinde koşan, halklarını da bu yola sürükleyen kişiler, çağımızın tarihini lekeledikleri gibi kendi ırklarına da zarar vermişlerdir ve bundan sonra da vereceklerdir.

Bir toplumun, bütün mânevi ve medenî varlığıyla kendi benliğini insanlık bütünü içinde idrak etmesi başka, karanlık tarih çağlarını bahane ederek, onu tekerrür edecek bir tabiat olayı gibi düşünme yanılgısına ve çılgınlığına kapılarak bir takım trajik maceralara kalkışmalar başkadır. Biri, tarihi mevsim mevsim izlemekse, öbürü tarihi kara kış yapmak demektir. Birindeki ak tarihse, öbüründeki kara tarihtir.

PROPAGANDA VE HAKİKAT

Propaganda, bir güç ve bir sanattır, bunu itirafa mecburuz. Ama, kim ve hangi düşünür, hangi aklı başında bir bilgin kalkıp da bize propagandanın hakikatın bir zorunlu unsuru, parçası olduğunu söyleyebilir.

Ey zalim çağ, çağımız, yirminci yüzyıl! Hangi çağ, senin kadar, hakikatı arka plana atmak için propagandaya dayanmıştır?

Propaganda, hakikatı duyurma olduğu ölçüde meşru kabul edilebilir. Ama bunu aştı mı, bundan öteye gitti mi, onu örtme, gözlerden ırak tutma aracı olur.

Kapitalizm, ilân ve reklâmı maliyete sokan ekonomik sistemin adıdır. Hatta, adeta reklâm, günümüzde maliyetin baş unsuru olmuştur. Komünizm ise, bunu ekonomi sınırlarından da taşırarak bütün alanlara yaymayı bir ilke yaptı.

Artık bu sistemlere göre, kendi başına bir hakikat yok, propagandayla isteneni hakikat diye kabul ettirme hakikatı vardır!

Yine bu çağda ve bu sistemlerledir ki, propaganda bir bilim dalı olabilmiştir!

Ne ters bir gelişme! Bir kişinin önce yazar olduğunu, romancı

olduğunu, şair olduğunu, devlet adamı olduğunu kabul ettireceksin, sonra o ne yapıp yapacak, yazar, romancı, devlet adamı olacak!

Evet, çağımızın korkunç inancı: propagandasını yapmayan, yapamayan hakikat, hiçtir, yoktur!

Evet! İşte insanlık bunalımının, çözümü gerçekten güç bir çıkmazı daha: hakikat, kendini propaganda etmeden nasıl var olabilecek?

Sun'i ipek, sun'i cevahir, sun'i gıda ve sun'i düşünce, inanç ve ahlâk panayır ve pazarında, propagandanın bin renkli yalancı ışıkları altında, hakikat, nasıl ürkmeden boy gösterebilecek? Bir takım ışıklar ki, dünya güzelini acûze ve ucûbe gösterecektir, bir takım renkler ki akı karaya, karayı aka boyayacaktır.

Propagandanın ışıkları... Karanlığın ışıkları... Bu ışıkta hakikat kendini nasıl gösterebilecek ve o nasıl görülebilecektir?

Saniyeler, dakikalar, hatta yıllar ve yüzyıllar propagandanın olsa da, çağlar, medeniyetler ve ebediyetler hakikatindir.

Evet, soru bu kadar çetindir. Tek cevabı var bunun: hakikat, işte odur ki, duruşuyla, kendi özündeki mucizeyle propagandayı etkisiz hale getirecek ve propagandasız bilinip kabul edilecektir.

DEĞİŞME

Çağımızın en korkunç tehlikelerinden biri de, toplumların değiştirilmesi, belli bir süre içinde, o, farkında olmadan bir başka toplum oluverip çıkmasıdır. Kasdettiğimiz bu değişme, normal ilerlemenin ya da zaman geçmesinin, çağ değişmesinin sonucu olan değişme değil. Bir toplumun, bilinçli olarak kendini yenilemesi, eksiklerini gidermesi, pürüzlerinden arınması anlamındaki o olumlu değişme de değil. Üzerinde durduğumuz değişme, bir topluma, kültür değişimi, uygarlık değişimi adı altında dıştan gizli gizli sokulan, sonra içerde biraz da tabii mecraları içinde oluşmaya bırakılan değişme, daha doğrusu değiştirmelerdir.

Bir insanın mizacı değişmediği gibi aslında toplumların da mizac ve karakterleri kolay kolay değişmez. Kültür ve medeniyeti de değişmez bir toplumun, bir milletin. Başka kültür ve medeniyetlerle alışverişde bulunma, toptan bir kültür ve medeniyet değiştirme demek değildir.

Ancak, şu ya da bu şekilde, çok uzun vâdede bir çok cepheden hareket edilerek, bir toplumun ruhu bozulursa, bu, zamanla mizaç ve karakterine de tesir yapabilir. Öyleyse bir toplumun ilerlemesi, kendi kültür ve medeniyeti doğrultusundaki zenginleşmesi başka bir şey, ruh, zihin ve mizaç yozlaşması başka bir şeydir.

Çağımızda toplumları yozlaştırma ve bozma teknikleri daha hızlı çalıştırılıyor gibi geliyor bana. Şuraltlarına iniliyor ve oralarda gözlerden uzak, mevsimler boyu, ufak ufak, gözle görünmez çekiç darbeleriyle toplum ruhunun çekirdekleri çatlatılıyor ve bunların göğeriş fenerleri ve lâmbaları, bir radyonun iç lâmbaları gibi teker teker söndürülüyor.

Toplumlar, sadece savaş cephelerine değil, bu, ruh içindeki cephelere, gizli ve sessiz cephelere, truva atlarına, kültür bakterilerine bakmalıdırlar. Buna karşı en iyi önlem de, "bünye"yi güçlendirme, kendi öz medeniyetini durmadan "enfüs"te ve "âfak"da tazeleme, diriltme, kendi kültürünü hep zengin, hep canlı, hep diri tutmadır.

GAZABI ÇAĞIRAN

Dünyanın geçirdiği kriz, ne siyasî, ne ekonomik, ne şu, ne bu... medeniyet krizidir. Öyle olunca da, elbet, her alanda köklü bunalımlar olacaktır.

Siyasî, ekonomik ve sanat kaynaklı bunalımlar, bir yandan, medeniyet krizinin sonucu, bir yandan, onun arâzıdır.

Bölüm bölüm, parça parça aranan çözümler, geçerli olamayacaktır. Çünkü: sorunun temeline inişe kimse cesaret edememektedir.

Asıl söylenecek sözü söylememek için bir çok söz söylenmekte, asıl teklife yanaşmamak için akla hayale gelmedik projelerle oyalanılmaktadır.

Cezayir'de, Lübnan'da, Afganistan'da ve daha nice yerde yapılan katliamları şu ya da bu şekilde açıklamak, insanın kendi kendini aldatmasıdır. Bunlar istisna değil, tesadüf değil, köklü krizin patlak veren yaralarıdır.

İnsanoğlunu yönlendiren temel ilkeler, insanlık medeniyetini ayakta tutan sütunlar patır patır devrilmekte ve yıkılmaktadır.

İnsan ruhunda, boşluk ve hiçlik, bir ahlâkın ve imânın buyuruculuğu edası ile hükümran olmuştur çağa.

Sanki Süleyman'ın yüzüğü şeytanın parmağında parlıyor, Musa'nın Âsası firavunların elinde sallanıyor.

Kapitalizm ve komünizm ifritleri, denizlerin dibinde, gökyüzünde ve yeryüzünün tamamını kaplayacak şekilde, damlaları, hava kabarcıklarını ve toz zerrelerini bile denetleyici bir saltanat kurmuşlar.

Zavallı insan ve zavallı medeniyet! Bol bol kullanılan isimlerinizden başka size ne kalmıştır?

Evet, kriz en kökten bir medeniyet krizidir. Medeniyetin ve insanlığın anlam ve ruh olarak yok olup olmaması meselesidir.

Önce bunu itiraf etmeli düşünürler, bilginler, şairler, sanatçılar, yazarlar. Ondan sonra öleyazan medeniyet ruhunu diriltmenin yolunu aramalı, diriliş altın ölçülerini aramalıdır.

Ruh, itirafla ve çileyle hazır olursa, göğün ilham saçan rahmet kapıları açılır. Yoksa, insanlık, görülmedik bir gazabın kurbanı olur; kendisine hazırlatılmış bir gazap cehenneminin.

ÇAĞRI

Diriliş düşüncesi, 1960'dan beri, dikkatleri "medeniyet" olgusuna çekmeye uğraşıyor. İslâmı da, öncelikle "medeniyet" ve tarih perspektifinden bir bütün olarak ele almayı bir metot bildik. Düşünenlere de bu metodu benimsetmek amacını güttük.

Bu metodun birinci yararı, bütünü gözden kaçırmamayı sağlamasıdır. İslâm, çok boyut ve çok cephe gösteren bir olgu olarak çeşitli açılardan ele alınabilir. Ancak, bu ele alışlarda, öbür açıları unutmak, ya da onların tam hakkını vermemek gibi bir tehlike söz konusudur. Oysa, onu bir bütün olarak gözlediğinizde, her cephe ve boyut, kendi hakları çerçevesinde değerlenmiş olur.

Nitekim, bir çok düşünür, islâmın bu bütüncül yanından çok, parça parça anlam ve yorumlamalarında kalakaldılar. Onun medeniyet cephesine de değinip geçmekle yetindiler. Ya da, medeniyetine bakmayı sadece bir övgü konusu yaptılar (Düşmanlarının "sövgü"lerine karşılık olarak biraz da).

Halbuki, islâmı medeniyet olarak ele almak, onu metafizik cephesiyle, yani iman açısından ele almak demektir; tarih açısından, bilim, sanat ve edebiyat açısından, yani kültür açısından ele almak demektir. Ekonomi, teknik ve sosyal ilişkiler açısından ele almak demektir. Felsefe, bilim, ahlâk, sanat ve daha nice açılardan

ele almak ve bunun tarih boyunca değişim ve gelişimlerini izlemek, kabileden millete, çadırdan büyük şehire uzayan sosyolojik boyutlarında onun kucakladığı büyüklüğü görmek, insanoğlunun, bugün, çağımızda, kararmış gözüne umut ışığı, solmuş gönlüne gül kırmızılığı verecektir.

Medeniyet, islâm açısından ve islâm medeniyet açısından incelendiğinde, imânın, gelişe gelişe, bir tohum toprağa düştükten sonra göklere ve set çeken bir çınara nasıl dönüşüyorsa, öyle, bir site ve bir medeniyet çevresine, sürecine ulaştığı anlaşılacaktır.

Bununla, ölüm sularında, can çekişmenin arefesinde, kara düşler içinde, kâbûsun yerebatan hafakanında bunalan çağımız medeniyetinin ötesinde yeni bir ufuk, gelecek için yeni bir ışık bulunduğu sezilecektir.

Bu yüzdendir ki, dünyanın bütün aydınlarını, bütüncül olmaya, medeniyet olgusuna yeniden eğilmeye, tarihe ön koşulsuz, saplantısız, önyargısız yeniden bakmaya ve islâmı yeniden incelemeye, bu, imanla medeniyeti kaynaştırmış, bir özde birleştirmiş, insan ruhuyla bağdaştırmış Tanrı vergi ve armağanına dönmeğe, yani dirilişe çağırmaya gerek vardır.

"ŞARTLAR" VE İNSAN

Yaratıklar, çevrenin ve şartların etkisinde kalırlar. Bu etkileniş sandığımızdan fazladır. Etkileniş, sadece fizikî şartlar için değil, psikolojik şartlar için de söz konusudur.

İnsanoğlu, şartlara en duyarlıklı yaratık. Fizik şartlarını, tabiat şartlarını az çok dengeleyebilecek bir dirence sahip olmasına karşılık, psikolojik şartlara belki de kimi zaman en çabuk teslim olan; bir kere de uyum sağladı mı ondan kurtulmak istemeyen yine odur.

Evet, şuurlu yetişmiş, güçlü bir ruh donanımına kavuşmuş, seçkin bir toplum mensubu olma talihine ermiş insanlar, büyük bir dayanma gücüne sahiptirler. Onlar, şartlara uzun zaman karşı koyabilirler. En azından, ruhlarında...

Toplumlar için de aynı kural, geçerli.

Yalnız kendi uygarlık ve ruh kökünden koparılmış toplumlar ve o toplumların insanları, yine insan eliyle, zaaflar gözlene gözlene, bilimden de yararlanılarak hazırlanan psikolojik şartlar ortamının kurbanı olmaya âdeta mahkûmdurlar.

Evet, insan, kendi eliyle hazırlanmış, ya da daha doğrusu kendisine hazırlatılmış şartlara diğer yaratıklardan daha çok kendisini bırakabilir.

İnsan, daha tehlikeye mârûz.

Yükseldiği zaman, onun gibi yükselen yok. düştüğü zaman da, onun gibi düşen.

İnsanlar, şu çağın aldatmaca "şart-doğuran"larının tutsağı durumunda.

Farkında olmadıkları, bir düşüş içindeler.

Darvin nazariyesinin tersine, insanın, "insan maymundan değil, maymun insandan gelmiştir" diye inanası geliyor.

Şu uyuşturucu maddelerinden tutun da, onun benzeri, fakat ondan beter, fikir kılıklı nesnelere kadar nelerin tutkunu, insan.

Evet, insan, derecesine göre en yüksek duygu ve yaşamalardan en düşük duygu ve yaşamalara kadar adıyla sanıyla bir "tutku" yaratığı.

Onun içindir ki, insanlara verilecek en iyi öğüt, "şart"larına bakmaları, neye alıştırıldıklarına bakmaları, kendilerine verilen mânevî zehirler reddedilemez bir tutku haline gelmeden, gözlerini dört açmalarıdır.

İNSANIN ŞAHDAMARI: SORUMLULUK

Her insanın içinde bir toplum, bir insanlık yatmaktadır. Her insanın içinde bir tarih yatmaktadır. Onun içindir ki, insan, yetenek ve imkânlarıyla sınırlı olarak, yalnız kendinden değil, mensup olduğu toplumdan, medeniyetten, çağdan ve tüm insanlıktan sorumludur.

Her hareketinde başkalarını hesaba katmak, onlara sağlıyacağı (mânevî ve maddî) yararı, ya da vereceği zararı hesaba katmak zorundadır insanoğlu. Hele aydınların sorumluluğu. Aydınlar kuşkusuz, öbürlerinden daha çok sorumludurlar davranışlarından. Hatta yakalanamayan düşüncelerinden, zaptedilemeyen hislerinden. Liderler, yazarlar, sanatçılar, etkilerini bilmek, değerlendirmekle yükümlüdürler, sırtlarındaki toplum sorumluluğu açısından.

Bu sorumluluk bilincini. milletlerin yükselme anlarında canlı bir şekilde görürüz. Nice destanlar, destanlaşan kahramanlıklar, tarih belgesi ve anı anıtı gibi gözler önündedir. Ancak, bu destansı hayatlardaki olağanüstülükle çılgınlıklardaki olağandışılıkları birbirine karıştırmayalım. Birinde, sorumluluk doruk noktasına çıkmışken, öbüründe sorumsuzluk zirvededir.

Sorumlu aydınlar, toplumu, bir bina duvarını örer gibi örerler.

Oysa, sorumsuzlar, depreme uğramış bir yapıdan fırlayan taşlar gibi havaya savrulurlar.

Sorumlu aydın yetiştirmek, bir toplum için birinci derecede hayat memat meselesidir.

Aydının sorumluluğu, dıştan gelen bir sorumluluk, empoze edilmiş bir sorumluluk değil, içten gelen, kendi toplum kültüründen, kişilik formasyonundan kaynaklanan bir sorumluluk olmalıdır. Böyle olursa, yani tabii olursa, zorlama ve sun'i olmazsa, ondan bir fayda beklenebilir.

Aydın olmayı, seçilmişliği, egosunu şişirme, egosantrisizmini büyütme, topluma yabancılaşmasını arttırma, toplumda ve insanlıkta yaşayan evrensel gerçeği görmezlikten gelme şeklinde anlayan ve yorumlayanlar, sonunda topluma karşı görevlerini unutur ve sorumsuzluk bataklığına yuvarlanırlar.

POLİTİKA VE AHLÂK

Politika, bir bilimdir. Politika bir sanattır. Bir yüzü bilgiye, bir yüzü davranışa bakar. Ama, her şeyden önce, bence politika bir ahlâktır. Ne yazık ki, gerek tarih, gerek çağımız tecrübeleri, politikayı adeta bir "anti-ahlâk" gibi göstermekte bol örnekleriyle. Yine de, politikanın temel sorunu, ahlâk sorunudur.

Zarûrî ve geçici ödünler, şu ya da bu görüntü olumsuzluklarına razı olma, esnek olma, idare sanatının gerektirdiği kadar, yani asgarî anlamda bir geniş davranma, ufak firarlar, geri dönüşler, nadiren şuna ya buna çekilebilecek sözler kullanma gibi özelliklerle donanmış da olsa, asılca, politika, ahlâkı temel alan bir disiplin olmalıdır.

Madem ki politika, devlet adamlığının özelliğidir; onda, hoşgörü, çok boyutluluk ve çok cephelilik kopmaz ve koparılmaz bir maya ve hamur karakteridir; ama, yine de asıl öz, idare edilecek insanların yazgısında büyük sorumluluk sahibi olmak demektir. Yani, yine bir toplum ahlâkına, bir ideale bağlı tutum ve davranış formasyonudur.

Nitekim tarihte hayırla anılan devlet adamları ve politikacılar bu ahlâk ve karakteri gösteren insanlardır. Onlar, hiç bir ağır siyasî şartın lekeleyemediği ve bozmadığı bir temiz gönül, ideal ve ahlâka sahiptirler.

Yani, gerçek politika, uzun vâde düşüncesini içerir. Bu yüzdendir ki, üstün nitelikli politikacı ya da devlet adamları, sağduyusu derin, iradesi sağlam ve sezgisi güçlü kişilerdir. Kitlelerin sürüklediği kişiler değil, kitleleri sürükleyen, gereğinde kitlelere direnen demir iradeli liderlerdir.

Evet, liderlik, her şeyden önce, üstün ahlâklılığı gereksinir. Bu yüzdendir ki, dikkat edilirse, genellikle, politikacı için verilen kamu hükmü, ahlâkidir; olumlu, ya da olumsuz ahlâkî hüküm.

Politikaya ahlâkı hakim kılan rejimler, uzun ömürlü olmayı garantilemiş rejimlerdir. Ahlâkın yıkıldığı ya da geçer akça olmadığı politik ortamlarsa çarçabuk kokuşan ve toplumu fesada veren, anarşi ve teröre yol açan, bölünmeyi ve parçalanmayı hızlandıran zihin mikro-organizmalarının üredigi, bataklık benzeri alanlardır.

Politikacılıkla devlet adamları özelliğini birleştirmesini ve dengelemesini bilenlerle, bu iki özelliği birbirine zıt kullanan karakterler, asla bir sayılamazlar ve aynı terazide tartılamazlar.

Politikayı bir ahlâk sorunu olarak benimseyen politikacılara sahip ülkelere ne mutlu.

"YENİ İNSAN"

Yeni bir insan gelmeli. Bütün dünya bunu bekliyor ve insan, bunu bekliyor.

Yani, insan bir kurtarıcı bekliyor demek istemiyorum, bir kurtuluş bekliyor, bir kurtulmuşluk bekliyor.

Bugün Rusya'nın, marksizm ya da komünizm adı altında hedeflediği insan tipi belli oldu. Bu, kişiliği büyük rakamlar ve total, global, masif güçler içinde yokolmuş, sınırlandırılmış, ezilmiş, tıraş edilmiş bir insan tipidir. Dünya diktasında bir kitle malzemesidir insan. Eşitlik, hak iddialarının tam aksine, onun dünyasında, insan, sus pus, bir fabrikada bir vida, bir makinada bir dişlidir, o kadar.

Demokrasi, özgürlük, yaratıcılık iddialarının aksine, kapitalizm, ezen-ezilen düzeninde, geniş insan kitlelerinin buna uyum sağlayan bir yapıda olmasını istiyor.

Özet olarak söylenirse, açıkçası, ne komünizm, ne kapitalizm, insana, gerçekten, özgür düşünme hakkını daha doğrusu insana insan olma hakkını tanıyor. Zaten öyle bir düzen kurmuşlar ki, insan düşünmeye fırsat ve zaman bulamıyor. Bulsa da, buna imkân veren bir formasyona sahip değil.

Bu, elbette, insanlığın geleceği açısından pek iç açıcı bir tablo

değil. Ama, umutsuzluğa gerek yok. Umut, umutsuzlukların en kabarık olduğu noktadadır.

İnsanlık, yine de özünde, ayağa kalkacak ilâhî bir cevheri taşımaktadır. Her zaman da böyle olmuştur. Kaderimizdeki metafizik müjde, her zaman, tarihin aklını ve mantığını aşmıştır.

İslâmın doğuşunu bir düşünelim. İnsanlık için nasıl da bir kurtuluş olmuştu.

Şimdi de, onun insanlık medeniyeti için ve tüm insanlık için yeniden doğuşunu gözlemek, insan kader ve ruhundaki değişmez genlerde gizli bir umut değil midir?

Evet, Tanrı'nın hazineleri sağlamdır, çürümez...

Ne kapitalizmin homoekonomikusu, ne komünizmin köle-robotu... "insan", kazanacaktır son savaşı.

Rövanş, insan'ındır.

Yeni bir insan tipi doğuracak olan, yeni insanlık doktrininin.

O doktrin ki, ta ilk insandan gelip kıyamete dek sürecek olan hakikat doktrininin bir süreğidir.

SÖZ VE GERÇEK

Biri hep hislerinize hitap ediyorsa, bekleyiniz, zaman onun çürüklüğünü çabuk ortaya çıkaracaktır.

Biri hep zekânıza hitap ediyorsa, yine bekleyiniz; olur ki, ilk anda size doğru gibi gelen ifade, sonradan daha güçlü bir kanıtla çöküp yıkılacaktır.

Biri ruhunuza hitap ediyorsa, ilk anda belki etkisinin farkında bile olamayacağınız bu sesleniş, size, zamanla, yavaş yavaş işleyecek, giderek kişiliğinizden bir parça olacaktır.

Sizi hemen alev misali saran, fakat sonra geçip giden, parlayıp sönüveren his kışkıştıcılıklarına değil, sizi gizli ya da açık çıkar, fayda tuzağıyla avlamak isteyen sözde akıl ve mantık iddialı, ya da göstermelik bilim cilâlı telkinlere değil, gerçekten, duygularınızı, aklınızı ve ruhunuzu dengeli olarak ilgilendiren ve hepsinin uyanıklığında beliriveren, aldatmacasız ve çıkarsız ruh telkinlerine değer veriniz.

O telkinler, sizi ve sizin zihin ve ruh güçlerinizi harekete geçirecektir. Sizi çarpmayacak, sizi büyülemeyecek, belki size umut, canlılık ve dirilik verecektir. Size en çetin yolu gösterdiğinde, umudunuz ve sizi saran mânevî hava, eksilmeyecek, artacaktır.

Sizi aşağı çeken değil, yukarıya doğru yükselten çağrılara kulak veriniz ve onlara uyunuz.

Her söz ve düşüncenin karşısında, hemen korkup ürkmeye gerek yok. Av paniğine düşmeyiniz. Sessiz ve sakin dinleyiniz. Sonra, ruhunuzu dinleyiniz. O, sizin için en iyi araçtır.

Yaratıcı'mız, hepimizin içine, başka etkilere kaptırmamışsak, bize söylendiğinde gerçeği ayırdedecek bir güç koymuştur. Yeter ki, o, iptal edilmiş olmasın; göz boyayıcı, yaldızlı sözler ya da sahte, gösterişli mantık dizileri ile uyutulmuş olmasın.

Asıl söz, hakikatle arasına mesafe girmemiş sözdür.

Sözün güzelliği, gerçeği gizleyiş ya da kaybettirişinde değil, daha çok ortaya çıkarışındadır.

Sözün iyiliği, kişiliğimize katkı yapışındadır.

Ruhumuzda geçmez iz ve eser bırakıp ortadan çekilendir, gerçek söz.

MISRALARLA, BEYİTLERLE

Afganistan'da, Lübnan'da, Habeşistan'da, Filipinler'de, Assam'da müslümanların başına gelen felâketleri görünce, insanın, gayr-i ihtiyari dilinden Fuzuli'nin mısraı dökülüyor:

Bu kâfirler esiri bir müselman olmasın Ya Rab

*

Neden müslümanları öldürüyor, esir ediyor, mallarını yağmalıyor ve evlerini, yurtlarını yakıp yıkıyorlar?

İsrail'e göre, Filistin'in binlerce yıl önce kendilerinin yurdu olması, onlara oradaki ve civarındaki müslümanları yok etme hakkını veriyor. "Bu yurt bizim, siz yok olun" diyorlar.

Assam'daki hintliler, bengaldeşli göçmen müslümanlara "neye geldiniz, gidin" demek istiyorlar. Ama çağıran kendileriymiş, başka mesele!

Filipinler'de, Hıristiyan Markos, Batı desteğiyle yerli müslümanları, Habeşistan'da solcu hıristiyanlar, hem rusların, hem batı-

lıların desteğiyle müslümanları acımasızca yok etmeye çalışıyorlar. Gerekçe hep aynı: "müslümana hayat hakkı yok!"

Ya Afganistan? Tarih'in en büyük facialarından biri, dünyanın gözü önünde cereyan etti ve ediyor. Ruslar, apaçık, Afganlıları yok edip ya da yurtlarından sürüp oraya yerleşmek istiyorlar.

Şair'in dediği gibi:

Kahr-ı dehr ile olur bülbül guraba hem-nişin
Yine şekvayı gurab eyler garâbet bundadır

Önce müslümanların yurduna gizli açık yerleşen bu yabancılar, onlardan ses çıkmadığını görünce, karga gibi kendileri ötmeye başladılar: "çıkın, gidin, yok olun, burası bizim!" diye.

*

Müslümanlar, gelecek zamanı düşünüp vaktinde tedbir almadıklarından, bunlar başlarına geldi. Eskimez hakikate sahip oldukları halde, ona lâyık olmasını bilmediklerinden, "köhne!" diye hem hakikatlerini, hem hayat ve vücutlarını yeryüzünden kaldırmak istiyorlar.

Nabi gibi, şu kadarını olsun, diyemediler:

Eğerçi köhne metaız, revacımız yoktur;
Revaca da o kadar ihtiyacımız yoktur.

ZAMAN GİBİ SEZMEK

Süs, güzelliğin uzantısı ya da tamamlayıcısı, onun daha çok ortaya çıkaranı olduğu ölçüde yararlı olur. Yani, güzellik asılda ve cevherde var olmalıdır. Onun dışa vuruşu söz konusu olabilir, ama, aslında güzel olmayan bir nesne, dıştan süslemekle güzelleştirilemez. O zaman süs diye eklenen şeyler, gerçekte bir çirkinleştirme aracı haline gelir.

Cazibe, sürekli değerlerin, hakikatın, iyiliğin ve güzelliğin etkinliğinden doğmuşsa, o değerlerin bir parçası demektir. Faydalıdır ve gereklidir. Ama sahte cazibe, temelsiz ve özsüzdür, geçici bir etki yapar.

Büyü ile hakikat arasındaki fark da buradadır. Hakikatin büyüleyişi söz konusu olabilir; fakat büyünün hakikatı yoktur ve hakikatleşmesi de hiç bir zaman mümkün olamaz.

Çağımızın şifası güç hastalıklarından biri de, süsü, güzelliğin, cazibeyi, gerçek etkinin, büyüyü de hakikatin yerine koymayı adeta bir metod haline getirmesidir.

Çirkini, yalanı, yanlışı, sahteyi, bir takım illüzyon oyunlarıyla, bir takım aldatıcı eşya konumlarıyla, görüntü cambazlıklarıyla güzel, gerçek iyi ve doğru diye kabul ettirmenin korkunç sanatı yani.

Kısa vâdelerde başarılı gibi olan bu denemeler için, Tanrı, yaman bir düşman yaratmıştır: zaman.

Evet, süslü tüyleriyle ve boyalarla kendini tavus diye ilân eden karganın foyasını nasıl yağmur ortaya çıkarırsa, bu nevi sahte, yalan ve düzmecelerin hakikatını da, zaman belirlemektedir.

İnsanoğlu gerçek kişiliklerin karizmatizmi ile yalancı karizmatizmlerin farkını anlamak için, ne yazık ki, yine zamana muhtaç.

Zamanın ortaya çıkarmasından önce, sahte ile hakikiyi birbirinden ayırmak ise, ancak, seçkin kişiliklere vergi bir ilâhî lütuftur.

Zaman sezgili olmak, zaman gibi sezmek, zamandan önce zamanın yerine geçmek, işte, insan ruhu için en büyük mazhariyet.

AKLIN DRAMI

Çağımızda akıl daha çok zekâ yerine kullanılıyor; ya da ham zekâ değil de, işlenmiş zekâ, eğitimli zekâ yerine. Oysa, klasik dönemdeki islâm düşünürleri, akla ahlâkî bir özellik tanırlardı. Akıl onlara göre, Tanrı yoluna uymuş, onunla eğitilmiş olduğundan doğru yolu görme imkânına sahipti. Bu düşünürler, eski yunandaki akla felsefî bir kimlik kazandıran filozofların düşüncelerinde bir revizyon yaparak böyle bir kavrama ulaşmışlardı.

Pozitif bilimin insan hayatında yaptığı devrim çapındaki değişikliklerden sonra, zekâ, adeta, kişi ve toplum hayatını düzenleyen temel güç haline geldi. Ve buna akıl dendi. Aklın eski prestiji böylece ona yüklendi. Tarihin derinliğinde kalmış, din ve felsefe temelli bir birikimden doğmuş ve ahlâkî değerle sağlamlaşmış bu prestij aynı adı almanın verdiği bir avantajı bedava tarafından zekânın el de etmesine sebep oldu.

Evet, ilk çağın, orta çağın ve İslâm uygarlığının "akıl" dediğ şeyle bugün akıl dediğimiz zaman kasdettiğimiz şey, aynı değildir Çok kez de birbirine zıttır bunlar.

Ama, ne çare ki, gerek dış politikada, gerek ekonomide, gerek tek kişi ve aile hayatında, gerek toplum düzeninde hakim olan bu akılcılığın ne demek olduğu üzerine düşünülmemektedir artık.

Herkes akılcı bir biçimde yaşadığını sanmakta, bu sebeple de, bütün dünya yüzünde, ruhanî ve rahmanî cephelerinden yoksun, aşırı derecede bencil bir yaşama tarzı ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Oysa, tarihi sırf akıl ilkesinin yönetmediğini görmek için, yüzeyde bir bakış bile yeter. Nice mamûr ve refah içinde şehirlerin, nice irrasyonel kaynaklı enti püften sebeplerle yok olup gittiğini, havaya uçtuğunu sık sık görmüyor muyuz?

Aşırı akılcılığın sebep olduğu cihan savaşları, katliamlar, kavgalar, bugünkü dünya ve insan huzursuzluğunun başta gelen kaynağı değil mi?

"Bir şey haddini aşarsa zıddına dönüşür" kuralına göre şu aşırı akılcılık dünyası, bir nevi çılgınlık dünyasına dönüşmüş değil midir?

KAYNAK

Ekonomik faaliyetlerde, bir takım temel unsurların rolü açıktır. Ancak, bunlarla birlikte, bunlardan önce ve bunların üstünde ruhî faktör, inanç, umut ve ideal faktörünün bulunduğu çoğu kez gözden kaçırılır.

İlerlemeyi iklime, coğrafya şartlarına indirgeyenlerin unuttuğu nokta, aynı ülkede ya da bölgede, tarihin ayrı iki döneminde medeniyetçe ilerilik ve geriliğin olabildiği gerçeği.

İslâm ülkelerinin coğrafyası, iklimi mi değişmiştir ki, onca ileriyken bunca geri kalmış olsun?

Değişen, iklim, coğrafya, ya da daha genel bir deyişle fizik değil, kitlelerin kültür ve ruh şartlarıdır.

Öyleyse, kalkınmanın, ilerlemenin temelinde, maddî unsurlar kadar manevî faktörlerin, ruhî imkân ve şartların etkisi vardır ve bu etki açıktır.

İnsanları, kalkınma ya da ilerlemeye itecek olan dış tabiat şartlarından çok, iç şartlardır. Onları sürekli bir heyecan içinde tutan bilme ve yapma arzu ve hevesleri, şuur ve sorumluluklarıdır.

Belli bir kültür birikimi, bu itici gücün yaşama ortamını sağlar.

Eser, insan için çok emek isteyen, pahalı ve adeta lüks bir kendini ortaya koyuştur. Sanatçının çektiği azap, düşünürün çilesi, onun yüksek ve kolay kolay karşılanamaz maliyetini oluşturur.

Toplumların da böylesine inşa ve ibda dönemleri, aynı katlanması güç bedeli ister.

Ancak, bir amaç, hem de yüce bir amaç taşıyan kişiler ve toplumlar, bunca zahmeti göze alır, bu tahammül üstü fedakârlığa razı olur.

Ve kısır, çölsü dönemleri vardır kişilerin ve toplumların.

Tasavvuf'da bu, "kabz" ve "bast", "daralış" ve "genişleyiş" deyimleriyle adlandırılır.

Bunlar, fizik ve maddî şartlardan daha çok, insanoğlunun çalışmasını yemişlendiren ya da kavurup kısırlaştıran ruhî şartlardır.

İnanç, öteye inançtır ki, en güç, verimsiz fizik ve maddî şartlarda bile insana dayanma gücü sağlar.

İnançta, ruhta ve ruh muştusunda, sonsuz enerji, sevinçli bir dinamizm, katmerli bir diriliş içinde diriliş vardır.

İnançlı insan ruhu, tükenmeyen bir kaynaktır.

SÖZÜN HAKKI

Söz, sadece, bir dilbilim kavramı değildir. O, aynı zamanda, dilimizde, görüş, düşünce ve öğreti anlamlarında da kullanılır. Yani, o, kişiliğin en belli başlı ve toplu bir belirtisidir. Söz, insanın kendini ortaya koyuşu, meydana dikişi, gözler önüne serişidir.

Fiil ve davranış, sözün içinde, onu gerçekleştirecek bir haber, bir vaad gibi durur. Bir alternatif olarak değil, bir tamamlayış merhalesi gibi yani.

Söz, saattir. Yürüye yürüye gün dolacaktır.

Bu anlamda, sükût da söze dahildir. Âdeta onun dinlenişi, durup nefes alışıdır. Susma, "söz"e hazırlıktır. Yeni ve yepyeni bir söze.

Sözün bunca önemi bizi uyarmakta her an: onu eskitmemeli; hep taze, hep öğretili, hep dolu tutmalı.

Yeni bir şair, yeni bir düşünür ve yeni bir adam, yeni söz demektir.

Söz, kendini Tanrı Sözü'nün ışığında eğittiğinde, sadece bir psikolojik anlatım aracı olmak niteliğinde kalmaz, ayrıca fizikötesi bir kimlik kazanır.

Öylesi söz, göksel giysiler içinde görünür.

Öylesi söz, Hızır'ın içtiği sudan içmiştir.

"Ol" sözüyle yaratıldı bütün dünya. Bu, Tanrı Sözüdür.

"Ayağa kalk" dedi felçliye Hazreti İsa. O da kalktı. Bu söz de, peygamberindir.

Ölülerin dirilişi bir sözle oldu. Ama nasıl bir sözle?

Ay, ikiye bölündü. Ama nasıl bir sözle?

Cehalet ve karanlıktan, insanlık, getirilen sözlerle, aydınlığa, ışığa ve kurtuluşa çıktı. Ama nasıl sözlerle?

O söz ve sözlerle ki, arkalarında, bütün kâinatı idare eden Hikmet'in kanından kan, kokusundan koku taşırlar.

Öyleyse söz'e değer verelim, söz'ün değerini bilelim. Söz'ün hakkını teslim edelim.

BAĞDAŞMA

Şu dünya, aslında insanoğlu için temel yurt olmadığından, en ufak bahaneyle, onu, bir yalnızlığa, bir yabancılığa, yaşamayı yadırgamaya itebiliyor. İnsanlar arasındaki bağlar kopuyor; birbirlerine yabancılaşıyorlar, hatta düşman bile olabiliyorlar. Bu, ileri safhalarda, korkunç bir manzara gösteriyor: insan bir ego makinasına dönüşüyor, çıkarları için akla hayallere gelmez tertiplere, kavgalara ve savaşlara girişiyor.

Oysa, insan, bunun için yaratılmadı, bunun için var olmadı, bunun için bu dünyaya gelmedi. Bir mutlaklıklar dünyası olmasa, fâni dünyanın ne anlamı olabilir?

Güzellik, gerçeklik, iyilik idealları olmasa, dünya yaşanmaya değer mi?

İnsanları bağdaştıran bu idealların, bir ideal içinde uyum halinde olabileceklerini, hayat kazanacaklarını ve yaşamalarını sürdüreceklerini unutmamak gerekir.

İnsanları sürekli olarak bağdaştıracak olan, ancak, ideal'dir.

Çıkar birlikleri çabuk bozulabilir. Aynı kandan olma, bir bağ-

daşma için garanti değildir. Kültür, insanları yaklaştırır, ama, her zaman değil. Kötüye kullanılan kültür, insanlığın yazgısını çarpıtabilir. Cehaletin kaba insanları, kültürün ecinnileri vardır.

Bağdaşma, ruh bağdaşmasıdır. Aynı inanç içinde bir ruh bağdaşması. Aynı amaç için kaynaşma, aynı idealde fâni olma, çeşitli bağnazlıklardan doğma insanlar arası kopuklukları gideren, onaran en etkin çaredir.

Evet, insanı ayakta tutan, insanlar arası bu ruh bağdaşmasıdır. Sürekli ve gerçek medeniyetler bu ruh bağdaşmalarından doğar ve onunla yaşarlar. O da gerçek medeniyet içinde soluk alabilir, ancak.

SAAT VE İNSAN

Hangi olay vardır ki, onun bir saati ve o saatin de bir günü olmasın?

Ve hangi "gün" vardır ki, onun bir "saat"i, o günü yoğunlaşarak özetleyen, vakti yaprak yaprak aralayarak, içindeki uğuru yakalamaya çalışan saati bulunmasın.

Bazen yüzyıllar gelir de bir kaç yıla sığar. Bazen da bir saatte olup bitenler, yüzyıllarca anlatılır da bitmez.

Bu, zamanın kalitesiyle ilgili bir konu. Evet, zaman da, kaliteden nasibini alan bir yaratık. O, kalitesini, aynaya vuran renk gibi, dönemine rastlayan insanlardan alır.

Evet, her zamanın bir rengi, bir kokusu, bir tadı vardır. Bu renk, bu koku, bu tad, insanların ona bakışından, onu yoğuruşundan, onu cilalayışından doğar. Ruhumuzun serpintileriyle, o, biçimden biçime, renkten renge girer.

Bizimle, zamanın bir dili, bir anlamı, anlatımı, bir yorumu olur. Zaman, hilkat rüyasını, usanmaz bir masalcı gibi yorumlayıp durur.

İnsanladır zaman yani. İnsanı çekip çıkarınız, tabiatın tekerrür eden mevsimleri, güneşin hep aynı doğuş ve batışları ile, o, düz bir levha, ya da hep aynı kıvrımlı bir harita görünümünü alacaktır. Zamana hep ve süreklice yenilik aşılayan insandır.

Ve o insanlar ki, zamandaki "gün"ü ve gündeki "saat"i ve saatteki uğuru bulurlar, işte onların izi, kitleler için bir çıkışyolu olacaktır.

Zamanı zaman içinde toplayan eller ve gönüller, zamana tasarruf etmesini bilen ruhlar, yüzyılları çekip yıllara sığıştıran erler, toplum kaderini omuzlarına yüklenen kahramanlar, günlerin ve saatlerin aynasında boy gösterirken ne kadar silinmez ve sönmez bir tasvir ışığı içindedirler.

Hangi insan vardır ki, onun bir günü ve saati, hangi gün ve saat vardır ki, onun bir insanı olmasın.

DİRİLİŞ İNSANI

Gözlediğim insan: diriliş insanı.

Aslında her insanın içinde brüt olarak bulunan, her birimizde bir parça bulunan, fakat bir türlü netlikle ya da som bir biçimde örneklerini insanlıkta ve toplumlarda henüz sergileyememiş olan insan.

Hani havada dolaşan düşünceler vardır, fakat onu hiç kimse derleyip toplayıp söyleyemez. Sonra biri, kaderin tayiniyle, görevlendirmesiyle çıkar, onu söyler. O zaman kimse yadırgamaz söyleneni, herkes, "ben de böyle düşünüyordum" der. İşte bunun gibi, hepimizin ayrı ayrı olmak istediğimiz o insan, diriliş insanı, ne yazık, bulanık ve nebüloz vaziyette adeta bulutlara, dağ uçlarına dağılmış durumda. Ortadaki insan örneği ise, onun tam zıddı âdeta. Âdeta, diriliş insanı, henüz bir ruh gibi, herbirimizin içinde mahpus. Dışımızla ise herbirimiz onu tekzib edip dururuz.

Diriliş insanı, bir fantezi, bir lüks, ya da bir hayâl değil, insanlığın, çıktığı yörüngeye oturması için beklediği hakikatçi insan prototipidir.

O gelecektir. Çünkü: tarihin olduğu kadar, fizikötesinin de zaruretidir onun gelmesi.

Çünkü: o gelmediği takdirde, gelecek olan, alt-insandır, insandışıdır.

Beklenen, insan-üstü değil, insandır. İnsanın ve insanlığın, kendi idealarını bir çile yüksek fırınında arıttığı anın insanı.

Yeni insan ve eski insan.

KADER VE İNSAN

Kader değiştirilemez, ama yoklanır. Onun ne olduğunu bilmediğimizden el yordamıyla karanlıkta yüzünü bulmaya çalışırız. Hayatın ve bunca çabanın anlamı bizce budur.

Her birimizin kaderi kendini bize bulduracaktır kuşkusuz. Ama, bir de var ki, biz onu buluruz. Belki sonuç aynı olacaktır, ama, onun kendini bize buldurmasıyla bizim onu bulmamız arasında yine de bir fark vardır.

Bu fark, dış görünüşüyle bir emek, bir gayret farkıdır, içiyle de bir niyet, bir katılım, bir razı oluş, gerçek bir teslimiyettir. Kader bize katılınım yaparken biz de ona katkıda bulunmuş oluruz. Bir anlam katkısı, bir ruh katkısıdır bu.

Hani müzikte icracılara yorumlayıcılar deniyor ya...
çünkü: her icra bir yorumdur—, kaderimizi yaşarken onu dolu dolu, sağlıklı yaşamamız, onu iyi ve tam yorumlamamız demek olacaktır. Onu, gerçek bir amaca doğru yönlendirmemiz, belki onun içeriğini madde madde değiştirmemiz anlamına gelmeyecektir, ama fonksiyonlandırmış olacağız; absürd bir akış olmamasını sağlayacağız böylece kader sürecinin.

Çalışmakla çabalamakla, bir hakikatin ışığına tutmakla, ebedîlik yakısıyla dağlamakla gülümseteceğiz kaderimizi, soylulaştıracağız.

Kaderimizi değiştiremeyiz ama, onu tartabiliriz, ölçüp biçebiliriz, onu değerlendirebiliriz. Aksini de yapabiliriz tabiî: onu harcayabilir, kınanır hale getirebiliriz.

Kaderimizi şuurlu farzedersek -ki o belki de en som bir şuura sahiptir-, o, bizim ona karşı davranışımızdan sevinecek, duyarlıklanacak, üzülecek, daralıp genişleyecek, yoğunlaşıp seyrelecektir.

Kaderin hakkını veren insan, gün gelip saat çalınca, sakin sakin öz ve ebedî yurda dönen kişi olur.

Kaderin gerçek isterlerini karşılamayan kişi ise, sürüklenerek gider ve borçlu gider.

Kaderimiz, tek ve hakikî kredimizdir. Ne artık, ne fazla, tam sayılı ve tayin edilmiş bir kredi. Onun içindir ki, onun zerresini ve damlasını israf etmeden, yerine sarf etmek zorundayız.

İDEAL VE TARİH

Tarihin ideal olduğu haller bulunduğu gibi, idealin de tarihi vardır. Daha doğrusu, kimi zaman idealin ana kaynağı tarih olur. Kimi zaman, hatta her zaman ideal, tarihi, gerek içeriği, gerek konumu ve gerek amacı açısından değerlendirir, hesaba katar.

İdeal, tarihten yardım ister ve alır. Tarihe yardım ettiği gibi. Ya da çoğu kez, tarihi oluşturduğu gibi.

Tarihle ideal arasında ilişkiler vardır. Ve bu süreklidir. Çok boyutludur.

Tarihçi ekoller, çoğu kez aşırılığa gidip tarihi som ve saf olarak, ideal yapmak istemişlerdir.

Bir de buna karşıt olanlar vardır ki, bunlar ideali ya som bir mantık ve akıl sistemine bağlamak, ya da tarihten tam sıyırmak, tarihin iz ve etkilerini içinden çekmek istemişlerdir. Bu da bir başka aşırılıktır.

Mutlak hakikat sistemi olan din, gerçek dengeyi kurmuştur: tarih, sistemin içinde erimiş olarak vardır, yeterince vardır, gerekince vardır, olmadığında bir boşluk kalacaksa vardır. Peygamberler tarihi, hilkatin ve yaradılışın fiziköteşi açıdan tarih özetine kavuşturuluşu cinsinden anekdotlar halinde vardır.

Tarih, bütün nisbîliklerin çarpışa çarpışa, ya da birbirini yok ede ede, bize ebedîlik hakkında, değişmez hakikatler hakkında bir takım meseller, semboller, fragmanlar ve modeller gösterir; örnek düşüncesi onunla zihnimizde yer eder.

Tarihe, böylesine simge olma noktasından baktığımız zaman, onun ideale en büyük yararını görmüş oluruz; onun boğucu, bungun etkisi kaybolur, insanoğluna güven ve moral gelir.

İdeal de, ne kadar soyut ve güncelden, arızîden arınmış, kalıcı olanı amaçlamış, hakikati hedeflemiş olursa, o kadar, tarihin içinde yatan deney kristallerinden kendini gerçekleştirme ve doğrulama imkânını yoğuruş talihine erecektir.

Ve ideallerimiz, realiteyi mayalandıra mayalandıra tarihin kabartmalarını ve levhalarını oluşturacaktır. Bakırdan, demirden, çelikten levhalar halinde.

Ve bir gün, idealin zayıf görüldüğü anda, fonda duran tarih, ona, derinden seslenecektir: "Korkma, sen gerçeksin. Kuşkulanma kendinden. Sağlam görülen nice türedi ideolojiler çürüyecek, çürük diye yerilen sen, sapasağlam kalacaksın."

TARTI

Ressamların otoportreleri, yazarların otobiyografileri vardır. Aslında, her şiir, ister merkezinden ister kıyısından köşesinden olsun, ister dar, ister geniş açıdan alınsın şair için bir otobiyografi denemesidir. Damlanın yağmuru anlatması, dalganın denizi hikâye etmesi gibi, yoğun bir deneme. Bir anıda bir hayat, bir an'da bir ömür toplayan bir billurlaştırma işi ve olayıdır şiir.

Sanatçı olsun olmasın, her insanın başkalarına olmasa da kendi kendine zihninde bir otoportre, bir otobiyografi denemesi yapmasında yarar vardır. Aynanın önüne geçip kendimize bir çekidüzen verdiğimiz gibi, düşüncede kendimizi dışlaştırıp karşıdan bakmamızda da, ahlâk ve davranış, ruhî gelişme ve ilerleme açısından, bir fayda muhakkaktır. Hatta denebilir ki, arada bir kendimizin ruh portresini zihnimizde canlandırmamız bir zarurettir. Elbet, ona, bizi başkalarının nasıl gördüğünden bir koku, bir hava ekleyerek...

Bir otoportre ya da bir otobiyografi ki, onda geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek içiçe, kişiliğimiz bütün cepheleriyle gözümüze görünsün.

Kendimizi tartmamız, kendimizden haberli olmamız anlamına gelir bu dediğimiz. Egomuzdan değil, ruhumuzdan haberli olmamız.

İnsanın bir "haber" olduğunu bilmekten gelir bu. Göklerden yere bildirilen bir haber. Nasıl bir dağın yankısı bir ses olduğumuzdan bir haber.

En derin geceyarılarının haberi.

ESKİDEN YENİYE

Avrupalılar, "yeni"ye düşkündürler. Hastalık hastası halinde. Durmadan yenilikler yapmak, hep yeni bir şeyler ortaya atmak, onların mizacı gereği. Bu, o dereceye varmıştır ki, Batıdaki bunalımın psiko-sosyolojik sebeplerinden biri olarak, bu "yenilik hafakanı"nı gösterebiliriz. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, düşünce ve hele sanat alanında, nice akımlar icad edildi. Biri daha tutunmadan öbürü gelen bu akımlar, sonunda birbirini süpürerek, uzun vâdede, yine de "klasik" olanın değerini ortaya koymaya yaradılar.

Evet, Batının bütün bu "yenilik aşkı"nın, eskinin, klasiğin yaşama gücünü azaltmadığı, hatta bir bakıma arttırdığı söylenebilir.

Asya ise, "eski"ye duyarlıdır. Yeniye karşı doğal bir direnmesi vardır doğulu'nun. Bu da, gerekli yeniliklerin kabul edilmesindeki gecikmenin bedelini pahalıya ödemesine sebep oluyor bu ülkelerin.

Zamanın bir katkısı olmamışsa, bir şey, sırf eski olmakla neden değerli olsun?

Tersi de doğru. Zamanın değerinden bir şey eksiltmediği, kalıcılığını koruyan değerler, sırf eski olduğu için, nasıl hor görülebilir?

Yenilik de, ancak, koskoca bir insanlık değerler tablosuna bir

ek, bir katkı, en azından bir hava, bir renk getirmişse, üzerinde durulmaya değer; yani, kalacak bir şey getiren yenilikler bizi etkilemelidir. Yoksa, ilk anda dikkati çekip sonradan unutulacak, ya da yeni yeniliklerle saf dışı edilecek yeniliklere zaman harcamak, kayıptan başka bir şey getirmez.

İnsanoğluna düşen, eskiyi yenilemek, tazelemek, onu insanlığın bir deneyi kabul etmek, yeniyi de kalıcı değerlerle bağdaştırmak, onların sınavından geçirmektir.

Evet, kıyamete kadar insanoğlunun bir takım katkılarla, geçmişte yaptıklarını düzeltmesi, tazelemesi, yaşatması, beslemesi ve zenginleştirmesi sürüp gidecektir. Bu, Allah'ın insanoğluna bağışladığı bir lütûftur. Onun hakikata katılması, onunla haşir neşir olması böyle olacaktır. Ona kendinden bir şeyler katma zevki bağışlanmıştır insanoğluna.

Evet, güneşin altında yeni bir şey yok. Ama, güneşin altında eski bir şey de yok.

YANKI

Eşyanın da sesi vardır, insanın olduğu gibi. Ama, bir de, fazladan yankıya yatkınlığı vardır onun.

İnsan, eşyanın sesini yansıtmaz, yankılatmaz, belki onu taklit etmesini bilir.

Ancak, insanın fizik sesinin ötesindeki sesi, düşüncesinin sesi, toplumda yankılanır. İnsandan insana yansıyarak, dağlarda tepelerde değil, kasabalarda, şehirlerde yankılana yankılana, kağıt yüzeylerinden ve yansıtıcılarından yayıla yayıla, düşünce ve görüşlerimizi derleyen ses, hedefine ulaşır.

Fizik ses, nasıl maddî engeller yüzünden yankısını kaybeder ya da kazanamazsa, ses titreşimleri havada kırılır, dağılır, parçalanır, bölünür ve bütünlenemezse, yankı zinciri kopar ve karşıya eremezse, toplum ve insanlık içinde de düşünceler, ya kendiliğinden oluşmuş, ya şuurla oluşturulmuş, ses geçirmez perdeler örneği kurumlaşmış bir takım engellere çarpar ve bu sebeple amacına ulaşamayabilir.

Bir takım sesleri boğmak isteyen, dünyayı sarmış niyetler, daha çok gürültü ve ses çıkarırlar ve böylece arzularına kavuşurlar.

Yankıları ulaştırmayan kakafonileri en güzel müzik gibi empoze edebilir bunlar.

İnsanoğlu, alışkanlıklarının mahkûmudur. Düşünceyi umursamaz da, düşünce benzerine düşünce diye sarılır. Gerçek sesi sahtesinden ayırmakta güçlük çeker. Hele o sahte sesler, cicili bicili ve tantanalı bir takım süslerle donatılmışsa.

Adeta rüzgâra bindirilmiş sahte sesler ve yankılarla, nasıl yarışacaktır, yolda ayaklarıyla yürüyen gerçek ses ve yankısı?

Bir umutsuzluk manzarası gibi karşımıza çıkan bu tablo, yine de karamsar ve kötümser kılmamalı insanoğlunu.

Problemin ağırlığı, çözümü halinde, onca onur demektir.

Çözüme gelince, onu, belki "mucize" diye niteleyeceksiniz.

Evet mucize. Siz, inandığınız zaman, mucize.

Ve kader, gerçekleştirince, mucize.

"FİKİR AİLESİ"

Asıl aile, fikir ailesidir, insan için.

Çocuğu yabancı olabilir, insanın, kendine; ırkından olur da biri, ruhça bağdaşmayabilir; ne meslek, hatta ne de formasyon, insanı insana ısındırır. İnsanı insana yaklaştıran, inanç birliği, amaç birliği, düşünce ve görüş birliğidir.

Eskilerin "sohbet" dediği, temelde ve esasta aynı düşünceyi taşıyan kişilerin bir arada bulunuşudur. Farklı renklerden, farklı ırklardan, farklı dillerden, farklı sınıflardan kişiler, bir "ideal" etrafında toplanabilirler ancak. Ve bir kere toplandılar mı, artık o farklar silinir; hepsi aynı kardeşliğin potasında erimişlerdir. Ne soylu ya da halktan kişi farkı, ne zengin-fakir farkı, hatta ne de tahsilli-ümmi farkı kalır. Daha doğrusu, bu farkları hisseden olmaz aralarında. Aynı sevgi ve karşılıklı saygı teknesinde yoğrulmuş ve aynı düşüncenin adamı olmuşlardır.

"İdeal" ya da "düşünce" derken, elbet, günümüzün ideolojilerini kasdetmiyorum. Onlar, "ideal adamı" yetiştirmeye bakmıyorlar; onlar, beyinleri yıkanmış, kişiliksiz, düşünmeden mahrum mi-

litanlar üretmenin peşindedirler. Onların insanını, (sıfır) rakamı ne güzel ifade eder! Onların insan kazanmaktan maksatları, sayılarına yeni (sıfır)lar eklemektir. Ve kaybettikleri insanlarını da, kaybettikleri (sıfır)lar olarak düşünürler.

Onlar için, ne (sohbet)in bir anlamı vardır, ne de bir insanın kişilik kazanması için, uzun boylu didinip çabalamanın. Onlar için, bir insan hakkında yapılacak şey, bir (form) doldurmak kadar basit bir şeydir, iş bu kadardır ve burda biter.

Onlar için, bir zihni, olgunlaştırmak değil, "çelmek" söz konusudur. Sonra, ona bir slogan ezberletmek, eline bir flama, daha sonra da, mümkünse, bir tabanca tutuşturmak...

Bu, ne bir fikir birliğidir; ne de bu kişilerden bir "fikir ailesi" oluşabilir.

İnsanlığın bugün muhtaç olduğu, "fikir aileleri"nin, ideal kardeşlerinin, kişilikli, bilinçli ve özverili insanların topluluğudur. (Baş)ların peşinden, körükörüne değil, inceleyerek, ölçüp biçerek, tartıp değerlendirerek, gerçek (baş) olmaya lâyıklarsa gitmek.

Aynı amaca doğru giden kişilikler gibi ve kişilikler olarak.

RUH BOŞLUĞU

Arasıra, kendi kendimize sormamız lâzım: "hayatımda ne eksik var?", ya da: "hayatımın eksiği ne?".

Hayatımızın fazlalıkları var, ki onlardan kurtulmamız gerekir. Ve eksiklerini de tamamlamamız.

Ancak, eksiklikler, fazlalıklardan daha güç fark edilir. Ruhça gün gün ilerlemelidir ki, hayatımızdaki boşluklar, noksanlıklar ortaya çıksın.

Bugünkü hayatta, ne yazık ki, öylesine boş ve zararlı uğraşlar, vaktimizi çalıyor ve günümüze hakim oluyor ki, buna üzülmemek elden gelmez.

Ama, çalınan zaman değil, hayatımızdır. Hırsızlanan ruhumuzdur. Farkında olunmadan, ruh, delik deşik olur bu gereksiz uğraşların aşırmalarıyla.

Ve, en acısı, git git, bir gün, ruhun cevheri çalınır. İşte, en büyük felâket odur. Telâfisi mümkün olmayan kayıptır o.

İnanç, ruhumuzun, varoluşumuzun bekçisi, koruyucusudur. Anlamımızın sağlığını gözetleyen doktordur o.

İnanç ve inanca göre yaşama, hayatımızın o yana bu yana sapmaması, kara düşünce ve niyetlerle çarpıtılmaması için, bir nirengi işareti, bir eksen ve bir denge çivisidir.

Ve hayatımızın o yana bu yana göz atışı, kalbimize rapor edilir. Ruh, sarsıntıları ve titreşimleri kaydeder.

Toplumlar da, hep yazdığım gibi, bir insanın kaderine benzer bir kaderle yükümlüdür. Onlarda da, hakikat esasına dayalı medeniyet ideası, bu ideanın özünü oluşturan inanç ve ahlâk çekirdeği, saflık ve samimiliğini korudukça ve ondan gelen ışıkla toplumun ruhu ve kalbi aydınlandıkça, gelip geçen pürüzler giderilir, dalgalanmalar karşılanır, tehlikeler önlenir.

Ama, medeniyetin merkezi olan kültür kaynağı ve onu canlı tutan inanç ve umut ateşi tahrip olursa, toplumlar için, tehlike çanları çalıyor demektir.

Hızlı değişimin başdöndürücülüğünde, çağımız, yıkılışlar ve yapılışların her türlüsünü gördü ve yaşadı, görüyor ve yaşıyor. Savaşlar ve savaş tehlikeleri, ruhlardaki boşlukları uçurumlaştırıyor ve onu kapatma atılımını köstekliyor.

Çağımız, melankoli ile umudun kıran kırana savaştığı bir çağ.

Geriye ve ileriye, tabiata ve içimize göz atıp, ruhumuzdaki mucize gücündeki sırdan kuvvet alarak, çağdaş melankoliyi dize getirmek ve yaşama aşkımızı yeniden anlamlandırmak ve canlandırmak zorundayız.

GELİŞME VE ŞARTLAR

Gelişme ve büyüme, sınırları zorlamaktır. Ama, bu zorlayış, içten gelen canlı itişle olmalıdır; yoksa, sun'i olarak, hiç bir köke ve temele dayanmayan atılışlar, gerilemeye sebep olabilir.

Bir ağacın büyümesi gibi, bir insanın ya da bir toplumun büyümesi, ancak, belli bir sürede farkedilebilir. Bazı alanlarda büyüyüp gelişirken bazı alanlarda durma, hatta gerileme varsa, bu büyüme ve gelişme sağlıklı bir büyüme ve gelişme olarak kabul edilemez.

Büyüme ve gelişmenin her alanda, dengeli olması, bu büyüme ve gelişmenin felsefesiyle yakından ilişkilidir. Büyüme ve gelişme arzusu ve bu arzunun temeli düşünce yapısı gerektiği gibi oluşmadan ve bu istek, gerekli bilgi ve kültür donanımına kavuşturulmadan, gelişme ve büyüme sağlama alınamaz.

Kendini tartma ve değerlendirme, gelişme sınırlarını zorlayacaktır. İnsan, kendi sınırında, özeleştirisini yapmasını bilmelidir.

İnsanın, başkalarıyla, toplumların, başka toplumlarla kıyaslamasını doğruca yapması da, büyüme ve gelişmenin şartlarındandır.

Medeniyetlerde, karşılaştırma metodu, değerlendirmede somut bir güvencedir.

Bir insanın, ya da bir toplumun kendini başkasından üstün sayması yeterli değildir. O üstünlüğü, itiraf etmeseler de, başkalarının hissetmesi gerekir.

Bazı kişiler gibi, bazı toplumlar da, kaderin vazifelendirmesiyle "üstün bir misyon"la yükümlü olabilir. Bu sebeple de, başka kişi ve toplumların onlara karşı (olumlu, fakat çok defa da olumsuz) duyarlıkları olağandır. Bu duyarlık, etkilememeli o insan ve toplumu. Onlar, gelişme ve büyümeye bakmalı. Gelişme ve büyümenin güçlükleriyle savaşmalı, bütün şartlarını yerine getirmeli. Çünkü gelişme ve büyüme bir kaderse, onun şartları da bir kaderdir, kadere dahildir. Gelişmenin zaferi "mukadder"se, o zafere ulaşmak için çekilen zahmetler ve sarfedilen emekler de "mukadder"dir.

HAYAT

Bazıları, ya da günümüzde insanların çoğu, realist olma iddiasındadırlar. Onlara göre, gerçekçilik, hayatın adeta kupkuru ve kaskatı olmasıdır. Onlara göre hayatın şiiriyeti yoktur. Hayatta az çok bir anlam arayanlara ya da ona bir anlam vermeye ve bulmaya çalışanlara (romantik!) diyerek küçümsemeyle bakarlar.

Evet, hayat serttir; tabiatın şartlarına acımasızlığı da koymuştur Yaratıcı. Ama, şefkat de vardır, merhamet de vardır, güzellik de vardır tabiatta ve hayatta. Baharda, bitkiler dünyasındaki o güzellik mahşerini, o uğultuyu görmemek için kör olmak lâzım. Hayvanlar dünyasının da bin bir rengi, bin bir çizgisi vardır. Şefkatin, sevimliliğin ve duyarlılığın bin bir çizgisi.

Vahşetle duyarlılık yan yana ve içiçedir; kötülükle iyilik yan yana, güzellikle çirkinlik karşı karşıyadır tabiatta, hayatta.

İnsansa, kâinatı aşkın bir kâinat özeti gibi, kâinat dalgıcı gibi, hayatın en realist, en natüralist çizgilerini de, en romantik ve idealist ufuklarını da gözönünde tutmak zorunda.

Hayat sade olmalı, ama yalın olmamalı.

Sertliğe karşı dirençli olmalı insan, ama yumuşaklığına bir hâlel gelmemeli bu direniş gücü yüzünden. Yani kaba olmamalı hayat.

Hayatın arka yüzünü görmek gerek. Ön yüzünü de unutmamak şartıyla.

Tohum, ağaç, çiçek ve yemiş zinciri içinde, dört mevsim zinciri içinde düşünmeli hayatı. Hayat, hep kış değildir. Yaz ve baharı da unutmamalı.

Hayat, hep hayat değildir, ölümü de unutmamalı. Hayatötesini ve hayatötesinden hayatımıza gelip duranı, kaderin düşünce çizgilerini ve gülümseyen çehresini birlikte kabul etmeli.

Hayatı bütün zenginliğiyle, yüksekliği ve derinliğiyle kabul etmeli.

Fiziği kabul ediyorsak fizikötesini de kabul etmeliyiz.

PROGRAM

Yeni bir ruhla eski toprağı eşelemek...

Küller içinden günün gülünü çıkartmak.

Yeni bir sabahta bir horoz ötüşünü işitmek.

Arkeolojiye dönüşmek isteyeni tarihe, tarihe dönüştürülmek isteneni çağa ve çağı şimdiye geri getirmek, döndürmek.

Unutulmuş bilgileri tazelemek kadar ve daha fazla, unutulmuş ahlâkı diriltmek. O bilgilerin ancak o ahlâkla canlı kalabileceği şuur ve idrakini yeniden temellendirmek.

Pratik kadar teoriye değer vermek. Hatta daha fazla. Teoriden kaynaklanmayan ya da doğrulanıp desteklenmeyen aksiyon ve pratiğin saman alevi olduğunu anlamak ve anlatmak.

Bu dünyanın temiz bir ad yazılacak bir levha olmaktan öte bir anlamı olmadığını, dünya kirini ancak masûmluk ve samimiliğin arıtacağını belletmek.

Çok kez, aklın zekâya, zekânın kurnazlığa, kurnazlığın hileye

kurban edildiği bir hayatın gölge, pürüz ve pasıyla gönüllerin kardığını ve ruhların kuruduğunu göstermek.

Çağdan çağa kapanan ruhun bin kapısını bir bir yeniden açmak.

İnsanın insana tapmamasını sağlamak.

Materyalizmin bilim görünüşlü ya da mistik tutku biçimindeki sahteliğini gözler önüne sermek.

Her anın, her saatin, ebediyetten bir parça olduğu gerçeğine erdirmek insanı.

İnsanın asıl görevinin öldürmek değil diriltmek olduğunu açık seçik bir şekilde ilkeleştirmek.

Medeniyetin hakikatle, hakikatin Tanrı'yla var olabileceğini ve başka türlü olamayacağını, medeniyetler tarihini didik didik ederek, inkârı mümkün olmayacak bir şekilde örneklemek ve belgelemek.

Fayda ve çıkar felsefesini, zaruretlerin ötesinde, iflâsa mahkûm etmek.

Soykırımcılığı, insanlık düşmanlığını, inanç düşmanlığını, hakikat düşmanlığını, mümkün olan güçle etkisiz kılmaya çalışmak.

Bir yolu açmak ki, o yoldan başka yol yoktur.

Ve böylece, şu fâni hayatı, yeryüzünü yeniden yaşanır bir yer kılmak.

Diriliş insanının programı ana çizgileriyle budur bence.

RUHLARDA SÖNEN YILDIZ

Bazı toplumların, öbürlerine göre, gelecek hakkında daha duyarlı olma, olayları daha derinden kavrama ve yorumlama, insanları ve oluşları değerlendirmede daha az yanılır bir sezgiye sahip olma gibi özellikleri vardır. Hele bu sezgi, aydınlarında daha belirginlik kazanır, adeta bir "iç aydınlanma" katına ulaşır, katmerlenir ve kat kat olursa, o toplumun ilerleyeceğini, yükseleceğini söylemek bir kehanet olmaz. Fakat, işin en acı yanı olarak, toplumun bu "irfan" yeteneğinin aydınlarına yansımadığı ya da onlarda kuruyup bücürleştiği, hele hele tersine dönüp yanılgıların kaynağı olduğu dönemlerde, o toplum için, bir kara yazgı ve felâket çığırının başlayacağı da kesin gibi.

Kuşku yok ki, aydınlar, hiç bir çağda, dar uzmanlık alanların da, formasyon görünümlerinde, bilgi ve beceri planında, sıradan kişilerin gerisinde kalmaz. Ama, çöküş ve yıkılış çağlarında, gerekli bu "sezgi"den mahrumluk, ya da sezginin çarpıtılmışlığı, tersine dönmüşlüğü, aydınlar çizgisinde daha çok gözlemlenir. Toplumun yazgısını ilgilendiren kararların alındığı bir kattaki bu düşüş, yıkılış ve çöküşü hızlandırır.

Romalılar, Yunanistan'a geldiğinde, grek aydınları bu durumdaydı. Ondan sonradır ki, artık ne orjinal grek felsefesi, ne de edebiyatı kaldı. Kartaca'ya ve Mısır'a gittiklerinde de durum pek farklı değildi. Filistin'e vardıklarında da yahudi aydınları yaklaşan son'un farkında değillerdi.

İslâm Dünyasına, Batı emperyalizmi bir kültür değişimi biçiminde geldiğinde ise, aydınların acıklı durumu daha açık seçik bir görünüştedir. Bugün, hâlâ İslâm Dünyası yer yer ve kesim kesim Batı'ya direniyorsa, bu, aydınlarından çok, halktaki, islâm kültür ve medeniyetinin ruhlara işlemiş etkisinin sürmesiyle açıklanabilir. Aydınlar, bir kaç yüz yıldır, ruh açısından toplumun gerisindedir. Toplumların da bu sezgisi, teknolojinin kültür alanında kullanılmasıyla, yavaş yavaş zayıflayıp sönüyor. Daha doğrusu, zaman zaman parlayıp bazı kayıpları telâfi ediyor, sonra tekrar ruhun derin tabakalarına iniyor.

İslâm Dünyasında esas problem, aydınlarda bu sezginin yeniden canlandırılmasında toplanıyor.

Ruhlarda sönmeye yüz tutan medeniyet ruh ve alevini, insanlık aydınlığını, güzellik ve hakikat aşkını canlandırmak asıl ödevidir günümüz öncülerinin.

Ruhlarda sönmeğe yüz tutan seher yıldızını, yeniden güneş hizasına getirmek ödevi.

BİR MUM MİSÂLİ

Konukların dolu olduğu, konuşmadan sessizce oturdukları, adeta birini beklerken ortalıktaki heyecanı elle tutulup gözle görülürcesine hissettikleri bir odada, elinde mum tutan adam ne güzeldir!

Elinde mum tutan, böylece odayı aydınlatan ve böylece karanlığı koğan adam ne güzeldir!

Mum tuttuğu için tepeden tırnağa aydınlanan, baştanbaşa ışık haline gelen, adeta mum haline gelen, sanki elindeki mumdan değil de kendinden ışık saçan adam ne güzeldir!

O mumu söndürmeyip de hafif hafif yanmasını ve sevinçli sevinçli ışımasını sağlayan rüzgâr ne güzeldir!

Ve eriye eriye herkese ışık dağıtan, adeta her zerresini bir ışık damlasına çevirip ışık isteklilerine armağan eden, son zerresine kadar aydınlatma görevini sürdüren, sonunda fani olan mum ne güzeldir!

Elde tutulan mum ne güzeldir!

Şairlerin binbir benzetmesine konu olan, aşk olgusunun ekseni gibi görülen, ağlayıp eriyen bir kalb gibi, ya da yakıcı güzelliğin simgesi gibi ebedîleştirilmek istenen mum.

Işığı kimbilir nasıl bir güzellik olarak idrak ettiği için mumun alevine atılan, bir daha, bir daha atılan, sonunda yanıp kül oluncaya değin atılan pervane ne güzeldir.

Bir toplumu karınca kararınca, kendi çapında aydınlatma vazifesini mütevazice yapan kişi, ister elinde mum tutan adam deyin, ister mum, ister pervane deyin, ister hepsi deyin, işte budur.

Toplum karşısında, elinde mum tutan adamdır o.

Hayat karşısında, eriyen mumdur.

İdeal ve hakikat karşısında, kanatlarını ve göğsünü, bütün benlik ve varlığını yakan pervanedir.

Öyleyse derim ki, elinde mum tutan adamları olan toplum ne güzeldir.

Ve o toplumun o sohbet çağları ne güzeldir.

Ve o ışığın saçıldığı demler ne güzeldir.

Ve o zamanlar ne güzeldir.

ÜYARMAK

Sokrat, Savunma'sında, kendini, devletin atsineği olarak niteler. Eğer, atsineği olmasa, atlar bağlı oldukları yerde uyuşuk bir şekilde kalakalacaklardır. Sinekler rahatsız edince atlar huysuzlanacak ve böylece canlanacaklardır.

Uyarış, kuşkusuz, gereklidir. Çünkü, insan, yaradılıştan rahat etme eğilimindedir. Alışkanlıkların esiridir bir anlamda, insan. İşte, uyarış, bu rahata doğru olan eğilim için bir fren, alışkanlık tutsaklığına da "paydos!" deyiştir.

Elbet, söz konusu olan, uyarı, uyarış, iyi niyetle yapılanıdır. Yani samimî ve karşılık beklemeden, hizmet olsun için yapılan eleştirilerdir. Yoksa hasetten, kinden ya da yanıltma isteğinden kaynaklananlar, bir uyarış değil, yıkış, çürütüş, engelleyiştir.

Demokrasilerde, devlet, daha doğrusu iktidar kıyasıya eleştirilmektedir. Çok kez bunda aşırıya da gidilmektedir. İş yaptırmayacak kadar.

Oysa, uyarılması gereken, sadece devlet, sadece iktidar mıdır? Toplumun da uyarılması gerekmez mi?

Kurumların uyarılması yararlı değil mi?

Üniversitenin, basının, büyük ekonomik kuruluşların, şu veya bu sebeple kitleler üzerinde etkin olan kişilerin, yazarların, düşünürlerin, yani bütün toplumun, zaman zaman, kişi kişi, kesim kesim, yerinde ve dozuyla uyarılması, toplum ve kişi hayatının sağlıklı işlemesi için şarttır.

Büyük uyarıcılar gelmiştir, insanlığa. Büyük tepkilerle karşılaşmışlardır. Ama sonunda, onlara yeni ve büyük yollar açmışlar, onları kurtuluşa erdirmişlerdir.

Onların izinden giderek, kendi çapımızda uyarmalıyız, bir görev aşkıyla, iyi niyetle, elinde imkân ve omuzunda sorumluluk olanları.

Sokrat'ın atsinekleri gibi uyarmalıyız, yoksa uyarıyorum diye akrep gibi sokmak, başka bir ad ve nitelemeyi gerektirir.

İNSANIN YAZISI: "YAZI"

İnsanın asıl özelliği, düşünürlerce aranıp durulmuştur. Kimisi, onu zekâsı olan varlık diye tanımlamışlar. Sanki hayvanların, hatta bitkilerin, kendilerine mahsus bir tarzda da olsa, zekâları yok!

Kimileri de konuşmayı insanın özelliği olarak görmüşler. Oysa, hayvanların her birinin kendine göre bir dili var.

Ziya Gökalp de insanı "gülen hayvan" olarak tanımlıyor. Gerçekten kahkahayla gülen hayvan, insan dışında yok. Ama, hayvanda da keder ve neşe belli oluyor. Hayvanat bahçesinde, bahtsızlığına yanan, kara kara düşünen hayvanları görmemek için, göz itibariyle değil de bilhassa gönül itibariyle kör olmak lâzım. Neşeli neşeli oynayan yavrular ve onlarla oynayan anneleri, bize hayvanda da sevinmenin ve neşelenmenin varlığını açık açık gösteriyor.

İnanmaya gelince, bütün varlıkların, cansızlar dahil, kendilerine mahsus bir tarzda Allah'ı bildikleri ve O'nu "andıkları" Kur'an-ı Kerim'de de belirtilmektedir. Farklar var elbet. İnkâr yalnız insanda, en bilinçli inanış ve en tam tapınış yine insanda.

Bence, insanı, öbür varlıklardan ayıran, metafizik, tasavvufî

plana girmeden söylenirse, "okuma" özelliğidir. Ve ona bağlı olarak "yazma". Ve ona bağlı olarak "teorik düşünme". Bunun için insana ilk buyruk "Oku!"dur.

İnsan topluluklarını hayvan topluluklarından ayıran "medeniyet" de, bu dediğim özelliklerin zaman içinde bir gerçekleşimi ve gerçekleşim birikimidir.

İşte, insanoğlu "yazılan"a, "okuma"ya, "teorik düşünme"ye eğilimi nisbetinde öbür yaratıklardan ayrılır, "insan" olur. Bir de buna, elbet ahlâkî yükseliş ve tasavvufî eriş eklenirse, "insan-ı kâmil" (üstün insan) olur.

İÇTEN DIŞA

Bir insanı ya da bir toplumu, şu ya da bu yönde harekete geçiren kuvvet, itici güç, dıştan olur, ya da içten gelir. Bazan, hatta çok defa, ikisinin birleşmesi sonucunda kendini gösterir.

Bu, insanın ya da toplumun mizaç ve karakteriyle de biraz ilgilidir. İçe dönük karakter ve mizaçlarda, iç faktörün, dışadönüklerde ise, dış itişin etkisi büyük.

Dıştan gelen kamçılama, çoğu kez, hızlı ve anidir ve çarçabuk da kesilebilir. İçten gelen ise, daha belirsizce, çok yavaş bir biçimde, adeta hissedilmeden gelişir. İnsan ya da toplum yeni bir atılım hız ve temposu katına erer ama, adeta bunun farkında değildir.

Dışın içe tasarrufu, çoğu kez, zorlama suretiyle olur. Dar bir kalıba sıkıştırma işlemi gibidir, bu, muhtevayı. Oysa, içten gelenin dışa açılımı, bir genişleme, bir katılma, uyum sağlama, diyalog kurma, yeni ve daha üstün bir kompozisyonda birleşme, bütünleşme ve bütünlenme şeklinde tecelli eder.

Evet, bir tecellidir içten gelen. Dıştan gelense çoğu kez bir baskıdan başka bir şey değildir.

İçimizden geleni, tabiatta ve dışımızda verimlendirmesini bilirsek, bu, hilkatin mutluluklarından bir mutluluk olur.

Hep dıştan gelecek özendirmeye, desteğe muhtaç kişi ve toplumlar, daha bir güçlük içinde, kesik kesik, geriye dönüşlü bir yol izlerler. Bu, zaman kaybettirir, emeğin israfına sebep olabilir, moral bozabilir.

Bütün sorun, iç kişiliğin dışa dayanabilecek bir formasyon kazanabilmesinde. Dışa kendini kabul ettirmesinde.

Toplumların, kendi öz kültürlerini benliğin diriliş cevheri gibi taze tutabilmelerinde bütün sorun.

SEN, KENDİ PORTRENİ ÇİZİYORSUN

Okuduğun kitapsın sen, uğraştığın konusun. Aldığın gazete, kendini kaptırdığın oyun, içtiğin içki, kendine arkadaş seçtiğin adamsın, kişisin.

Bu liste uzatılabilir: mensup olduğun dernek, parti ya da topluluksun, takımsın, kulüpsün. Yüzünü dönük olduğun yer ya da şeysin sen.

Gönlün, düşüncen, ruhun nerdeyse sen osun.

Kuşkusuz, insanı, tümüyle fiiline, davranışına indirgeyemeyiz. İnsanla davranışının çizdiği portre arasında az ya da çok bir mesafe, bir marj vardır. Ama yine de bize bir kişi hakkında bir fikir verecek olan, hareketleri, tavırları, tutum ve davranışlarıdır. En azından, ilk fikri bunlarla alırız. Ancak, çok yakından tanıdıktan sonradır ki, bunları aşan bir yanı varsa onun farkına varırız; ya da bunlara sığmayan yanını sezmiş, ya da bunları yalanlayan yanını görmüş oluruz.

Bu dünyaya geldin ya, iyi bil, sen, kendi portreni çiziyorsun. Ya tam bitirip gideceksin, ya da yarım bırakıp. Belki senden sonra senin portreni tamamlayanlar çıkar. Belki de kıyamete kadar, öyle yarım, bozbulanık gider.

Bir uyurgezer gibi de yaşasan, bir çılgın gibi de, kendi portreni çizeceksin çaresiz. Sonra, portrene bakanlar, onu çiziş tarzından, ellerinin titreyip titrememesinden çıkaracaklar ne şekilde çizdiğini onu. Yani ne olduğunu anlayacaklar ondan.

Portrendeki çizgiler, fiillerin, davranışların; renkler, sıfatların, tavırların; genel görünüş, vaziyetalışın; genel hava, dünya görüşün; anlam, niyetlerin ve ruhun olarak belirecektir.

Yorumlanacaktır portren en ufak ve uzak teferruatına kadar.

Artık, senin elinde, altın kalemle, gümüş kalemle, kurşun kalemle ya da kömür kalemle çizmek portreni.

Bu dünyadasın ya, bir aynaya bakıyorsun. Sırlı bir aynaya. Bir ayna ki, görüntünü emiyor ve sabitleştiriyor, portreni ebedî bir hesapla zapt ediyor.

Ona göre dur, ona göre görün, ona göre çiz ve çizdir portreni.

BİRLİK ÜSTÜNE

Müslüman ülkeler arasındaki ihtilâflar, bir de her ülke içinde bölük pörçük olmalar, çağımızda müslümanların dramını oluşturuyor.

İslâm, gerek metafizik planda, gerek toplum katında birliği, bölünmezliği önerdiği, hatta buyurduğu halde, İslâm dünyasının bugünkü manzarası, bunun tam zıddınadır. Bunun da bir bedeli vardır ve bu bedel, çok acı bir şekilde ödenmekte.

Doğu ruhu, mistik bir şekilde bütüncüdür. Batı ruhu ise, ayrımcı ve bölümcü. Hegel, Batının bu özelliğini, herşeyi, "atomuna kadar ayırma" şeklinde anlatıyor. İhtilâlcilik de bu ruhtan fışkırıyor. Doğu'da da, aşırıya giden bir bütünleme, toplum hayatında ezici kuvvetler önünde kör teslimiyete dönüşür.

İslâmsa, mistisizmi, daha doğrusu fizikötecilığı, makro âlem (ve belki bugün için mikro âlem) açıklamaları için muhafaza ediyor; orta âlem, yani yaşadığımız âlemde ise, daha çok akıl dünyası çerçevesindeki bir yaşama tarzını benimsiyor. Bu yüzden, hele insanlararası ya da toplum içi hayatta, doğu felsefesine mahsus kör

mistik bağ ya da teslimiyet, ona aykırıdır. Batının bölücü, her ne suretle olursa olsun parçalayıcı, sebepli sebepsiz başkaldırıcı, sürekli devrimci ruhunu da elbet, islâm reddediyor.

İslâm Âlemi, önce doğudan gelen ve meskenete sebep olan aşırı teslimiyet, yanlış kader ve tevekkül anlayışının, şimdi de Batı'dan gelen ve bütün Doğu'yla birlikte kendisini de saran bölünme ve ihtilâf tutkunluğunun bunalımını yaşıyor.

Batı, çok çektiği bölünmecilikten bütüncülüğe geçerken, hasmı ve sömürme alanı gibi gördüğü Asya ve Afrika ülkelerine, bu arada İslâm dünyasına ayrılık ve düşmanlık tohumlarını saçtı.

Belki, uzun uzun açıklanması yapılması gerekli, dar bir kafa ve psikoloji içinde, İslâm Dünyası, bugün, incir çekirdeğini doldurmaz bahanelerle, çevrelerinden soyutlanmış, tarihi hiçe sayan binbir hizip ve felsefeye bölünmüş.

Batı, bugün, bin ihtilâfı bir ittifak için feda ederken, İslâm dünyasında, ülkeler, hizipler bin ittifak sebebini, islâmın fitne ve fesat kırıcı barışçı ruhuna tam aykırı olarak, entipüften bir ihtilâfa feda ediyorlar.

İslâm Dünyası halkları, müslümanlar, ne nerede birleşeceklerini, ne nerede ve kimden ayrılacaklarını biliyorlar. Hayat memat meselesi olduğu halde.

Ah, ne gaflet, ne uyanılmaz, derin ölüm uykusu, Ya Rabbi!

HABER

Yaşamak, bir yerde, biraz da, "haber almak" değil midir?

Süreklice haberler alırız. Ve bu aldığımız haberlerle hayatımızı düzenleriz. Günlük hayatımız alıp verdiğimiz haberlerle yürür. Haber, umuttur. Haber, umudun kesilmesidir. Haber, ölümdür. Haber, diriliştir.

Günlük hayatımız gibi ömrümüz de, belli başlı haberlere bağlı değil midir?

Doğan her çocuk bir haberdir. Annelerin beklediği, haber, babaların beklediği, haberdir.

Toplum hayatında da, haberler çok önemli bir yer tutmaktadır. Askerlikte istihbarat, sosyal hayatta haberleşme ve ekonomide de haber kaynaklarına sahip olma, bir çok felâketi önlemek ve birçok nimete ya da kazanca kavuşmak için, başlıbaşına bir sebeptir.

Haber, başarının bellibaşlı sırlarından biridir.

Batı, Rönesans'tan sonra, başarı için bu konuya eğildi. Haberalmayı sistemleştirdi gelenekleştirdi.

Haber alma, adeta, Batının mizacı oldu.

Fotoğraf makinasının gözünden tutun da, nice haberalma alet ve cihazı, dünyanın her tarafında her kımıldanışı kaydetmekte ve haberleştirerek bir başka tarafa nakletmekte.

Genel teknoloji gelişmesinden en çok payı, haberalma alanının almış olması da, önemi düşünülürse, anlam kazanmaktadır.

Doğru haber, iyi haber, gerçek haber, tam haber, kısaca haber, artık çağımızda, hayatın en zarurî tüketim maddesidir.

Para da, adeta, habere bağlı, hayat da...

Kişinin hayatı da, toplumun hayatı da, bir dizi, bir demet, bir deste sağlam ve yeterli habere bağlı.

Bir de, sonraki hayatımızın bir habere bağlı olduğunu bir düşünsek.. ki asıl haber odur, geçerli, kalıcı haber odur.

Ve onun habercileri, insanlık tarihi boyunca geldi, kutsal haberleri getirdiler.

Ve o habercilerin de habercileri vardır her çağda ve her zamanda.

RUH VE HANDİKAPLARI

Ruhun, açığını ifşa ettiği iki uçtur, cimrilik ve israf.

Cimri, aracı amaç yerine koymuştur, müsrifse, amacı araçlaştırmış, aracın da hakkını unutmuştur.

Bir tür nankörlüktür cimrilik de, israf da.

Cimri, haşa!, Tanrı'yı kendisi gibi cimri sanır da, onca verilen nimeti görmeyerek, sanki bir daha kendisine bir şey verilmeyecekmişçesine elindekine yapışıp kalır. Eşyayı ruhunun yerine kor. Eşyaya satmıştır ruhunu cimri. Eşyanın satın aldığı ruhtur o. Eşya esiridir yani.

Müsrifse, ruhunu, parça parça eşyayla birlikte saçıp savurmuştur. Allah'ın verdiği nimetin kıymetini bilmemiştir. Onun kendisine verilen emanet olduğunu, rastgele, ya da nefsini ve keyfini okşamak için değil, yerli yerince, Tanrı rızası için ve lâyık olduğu hizmete sarf edilmesi gerektiğini düşünmemiştir, ya da öğrenmemiştir.

Bize verilenlerden sorumluyuz. Onları, en çok mânevî yarar sağlayacak, topluma, insanlara bir ilerleyiş verecek şekilde sarf etmek, harcamak ya da kullanmak zorundayız.

Zamanımızı, maddî varlığımızı ve yeteneklerimizi, bilgi ve tecrübelerimizi, yerli yerinde ve gereğince ideal uğruna harcamamız, israf değil, erdemdir, görevdir.

Asıl israf, eldeki hizmet güçlerini, imkânlarını çorak alanlara, kısır ya da bulanık niyetlere yatırmak, ya da elde tutup onu bir nevi varken yok haline, sağken ölü durumuna getirmek ve düşürmektir.

Cimrilikle israf, aynı ruhun, yani içe dönük ya da dışa çevrik şekilleridir. Yani cimri müsriftir, müsrif cimridir.

İdealist insan bu iki ruh halinden Tanrı'ya sığınmalıdır.

Cimrilik ruhun kokuşması, israf ise bataklığa dönüşmesidir.

Hakikat Medeniyetine, hakikat idealine aşkla sarılmayan zekâlar da, ruh cimrileri, öğrendiğini ruhuna maletmeyen, bildiğinin ahlâkıyla ahlâklanmayanlarsa, ruh müsrifleridir.

İsraf ve cimriliğin de en kötüsü, bunlardır.

RUH GÖMÜLERİ

Patlayan bir volkanda, lavların aka aka, taş toprak ne varsa hepsinin üstünü örttükleri gibi, ateşli küllerin bazan şehirleri bütünüyle kapattıkları gibi, arka arkaya gelen toplum ya da tarih olayları, birçok oluş, eser ya da atılımı kendi içine kıvırıyor, karanlığa gömüyor.

Böylece, niyetler var ki, gün ışığı görmüyor, dayanılmaz sesler var ki, zabt edilmeden sönüyor, âdeta nice girişim hayali, hilkat fotoğraf makinasının karanlıkodasında hapsolup kalıyor.

Ama, külün altında, lavların altında kaybolmayan, hatta binlerce yıl olduğu gibi kalan şeyler de var. Kazılar, bize bu sebeple, tümüyle bir kenti ortaya çıkarmamızı ve geçmiş hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmamızı sağlıyor, bağışlıyor.

İnsanın ve toplumun şuuraltı da, bu tür gömülerle doludur.

Araştırınca ortaya çıkan gömüler.

Zaruret depremlerinin dışarı fırlattığı gömüler.

Buluttan sıyrılan ay gibi parlayan anı çehreleri.

Kaybolan zamanı telâfi eden ruh indifaları ve bu indifaların ortaya saçtığı ışıklar.

Nice gizlinin açılışı, nice kapalının açıklanışı, nice anlaşılmayanın birden kavranışı, nice unutulanın ansızın hatırlanışı...

Bunlardır ki, hayatı dümdüz, kupkuru ve yalınkat olmaktan çıkarır.

Hayatın içinde gizli olan kudreti, zamanı gelince ortaya koyan mucizedir bu.

Faniliği, ebedilikle akrabalaştıran ve kısa ömrü adeta sonsuzlaştıran, kısır dünyayı bereketlendiren de budur.

Yani ruhumuzdaki gömüler.

Hayatın yedek güçleridir, ruh gömüleri.

Toplumların da, fetret dönemleri geçince ruh gömüleri birden açılır, saçılır.

Unutulan her değer, yeniden gün ışığına çıkar.

ÇARE

Eğer İslâm Dünyası, kendisini bilseydi, kendisi için de, dünya için de bir çıkış yolu bulunurdu.

Eğer, müslümanlar, kendi kültürlerinin derinliğinin, enginliğinin, diriliğinin farkında olsalardı, bir çok noktalardan, gelip gelip de korkunç bir çıkmaza saplanmış olan insanlık için bir çıkışyolu bulurdu.

Oysa, dünyanın her yanında, kıyımlar sürüp gidiyor.

Savaşlar durmamacasına devam ediyor. Bir çok bölgede birden sürüp giden savaşa insanlık seyirci kalırken, onu önleyecek güçler, daha çok kışkırtıcılık yapıyor.

Silâhlanma yarışı artarak devam ediyor. Total bir nükleer savaşa doğru kayıyor dünya.

Eğer, islâm kesimi, mânevî silâhı olan kültürüyle yeniden çağın etki alanlarında boy gösterebilse, kafaların takıldığı sorunlar renk değiştirecek, saplantılar ortadan kalkacaktır.

Düşünme tavrında, sorunları ele alış tarzında bir başkalaşım gözlenecektir.

Her anlaşmazlığı, mutlaka savaşla çözme katı alışkanlığı yerine, daha çok alternatifler belirecektir.

Irk, sınıf, toplum, insan kavramlarına yeni tanımlar gelecektir.

Tabiat, yeniden bir anlam kazanma talihine erecektir. Bugünse, giderek, "sanayi çölü" olmaya aday durumda. Kendi canlı anlamını yitirmekte ve absürd bir görünüm kazanmakta. Tabiat, artık güleryüzlü değil. Âdeta giderek katılmış bir yüze dönüşmekte.

Bir umut ışığı, son umut ışığıdır, İslâm kültürü, insanlık için.

Küller altındaki o ateş, o hararettir soğuyan yeryüzünün kalbini ısıtacak.

Dünyanın yüzünde dolaşan korkulu rüyayı, kâbûsu, kültürümüzdeki gerçek düş dağıtacaktır.

İnsanlığın loş çehresinde dolaşıp duran ölüm gölgelerini, ürküntü pasını, geçmişin tozları altında kalan aydınlık jeneratörleri silip süpürecektir.

GERÇEK İNSANCILIK

I

Batı, insancılık (ümanizma) kelimesini dilinden düşürmez. Orda, bu, dar anlamda, rönesans sonrası düşünce ve sanat akımlarından birinin adı olduğu gibi, geniş anlamda da, soyut bir kavram olarak "insancılık" anlamına kullanılır.

Batıyı hiç kritik etmeksizin kabul eden batı hayranları da, kelimeyi, yerliyersiz, bir sataşma aracı gibi alırlar hep.

Oysa, kavram üzerine iyice düşünmek gerekli. Her akım ümanizmacı olduğunu söylüyor. Komünistler, komünizmin bir ümanizma olduğunu söylüyorlar. Ama bu, onların, müslüman milletlere esaret hayatı yaşatmalarına, onları kırıp geçirmelerine engel olmuyor. Kırım'daki soykırımını hiç bir zaman unutmamak gerekir. Afganistan da gözler önünde. Dünyanın her tarafında da, nerde kan,

terör, savaş, varsa, komünizm de ordadır. Sartre, egzistansiyalizmin revaçlı bir gününde yaptığı bir konuşmada, egzistansiyalizmin bir ümanizma olduğunu iddia etmişti. Hatta, André Bréton, sürrealizmin bir ümanizma olduğunu ileri sürmüştü.

Demek ki, bu, Batı'da bir gelenek: her çıkış, kendini ümanizmaya bağlamak zorunluluğunu duyuyor. Nitekim, bugünkü dünyanın ve insanlığın korkunç manzarasından sorumlu olan Rönesans sonrası Batı gelişimi de, kendini hep ümanist olarak görmüş ve nitelendirmiştir.

Gerçekteyse, Batı, insan derken "batılı"yı kasteder. Kızılderiliyi, doğuluları, Asya ve Afrikalıları, zencileri, hiçbirini insan olarak görmemiştir Batı. Uzantı olarak da, tepki olarak da doğsalar, nazizm, faşizm, komünizm ve siyonizm de, Batı ruhunun merkez eksenini oluşturan kapitalizm gibi, kendi mensupları dışındaki insanları, "insan" olarak görmemişler ve halâ da görmemektedirler.

Zaten, işin felsefesi de yanlış. Bugün, bilim de doğrulamıştır, hilkatde "herşeyin ölçüsü insan" değildir.

İnsan egosunu şişirme, gerçek insancılık değildir.

İnsanı sevmek, onu pohpohlamak değildir.

İnsana değer vermek, onun nefsini değil, ruhunu yükseltmek demektir.

İnsanın gerçek anlamda insan olması, önce varoluştaki yerini tam tayin etmesiyle mümkün olabilir.

Gerçek anlamda insancılık, insanın kendini Tanrı önünde görmesi demektir.

Gerçek ümanizma, islâm medeniyetinde gerçekleşmiştir. Sessizce ve derince. Fakat, hiç bir zaman kalkıp şamatayla ilân etmemişlerdir atalarımız bu özelliklerini. Çünkü, onlar alçakgönüllüydü.

Onlar, hiçbir zaman iddia etmeden gerçek ümanistlerdi. Bunlarsa gürültüyle ilân etmelerine rağmen, insanlığın dostu değil, düşmanlarıdırlar. Bunlarınki, ümanizma maskeli anti-ümanizmadır.

Diğer bir anlatımla, bunlar, insanlık düşmanlıklarını, insanseverlik maskesiyle örtmek istiyorlar. Gerçek insancıların bu maskeye ihtiyaçları yoktur.

Tanrı, bu insancı (!) lardan "insan"ları korusun.

GERÇEK İNSANCILIK

II

Gerçek ümanizma, insanı, "insanî âlem"e yükselten harekettir. Eğer vahşete, barbarlığa götürüyorsa, ona anti-ümanizma demek daha doğru olur.

Sultanahmet, Süleymaniye, Beyazıt, Şehzadebaşı camilerine giriniz. Tapınak olarak da, mimarî olarak da, bunların ötesindeki medeniyet bütünü, kent parçası ve tarih anekdotu olarak da, sizi, gerçek insanlığın yüce katına ulaştıracaktır.

Klasik şiirimiz, edebiyatımız, musikimiz, iç yaşantımız, hepsi hepsi sizi, yüce insanlık katına götürecektir.

İslâm, insan takati içinde, bu dünya şartları içinde, en sade bir biçimde, "üstün insanlığa varma" yoludur. Ve bunun medeniyeti ve bunun tarihidir.

Tanrısız ümanizma, insancıl olamaz. İslâm, Tanrı yolu ümanizmasıdır.

İnsan, Tanrı'dan kopup uzaklaştıkça, kendi anlamından, insan-

lığından kopup uzaklaşacaktır. Tanrıya yaklaştıkça gerçek insanlık sitesinin alnı ışıklı bir kişisi olacaktır.

İslâm, insanı Tanrı'ya doğru götüren, onu gerçek anlamda insan olmaya götüren hakikat medeniyet ve sisteminin, hakikat ümanizmasının adıdır.

RUHUMUZUN TARİH KESİTİ

Ruhumuzun da bir tarihi vardır. Bu tarih, her birimizin ruh tarihçesinin birbirine ulanarak ve bulanarak zaman içinde uzaması, toplum ruhu haline gelmesi, bu toplum ruhunun da realiteyle karşılaşması sonucu şekillenip kristalleşmesi ile oluşur. Bu tarih, bir nevi, inanç, düşünce ve duyarlıklar tarihidir. Objektif adıyla da, kültür tarihi diyebiliriz ona.

Toplumumuzun ruh yapısı tarihi, —elbet ona özdeş ya da paralel olarak islâm ülkeleri toplumları ruh yapılarının tarihi—, belli başlı dönüm noktaları ve dönemeçlerden geçti. Belki bugün de, yeni bir dönüm noktası ve dönemeçte.

Önce, som olarak, içeriğini, anlam ve yönünü islâm medeniyetinden alan ruhumuz, daha sonra, Batı uygarlığı ve kültürüyle karşılaşınca bir duralama, şaşalama ve bocalama şoku geçirdi. Normal gelişmenin durması demekti bu.

Daha sonraları, toplumda, ruh içeriği bakımından bir ikilem, kimi kişi ruhlarında da bir ikilem doğdu.

Kimi damarlarındaki bütün kanı boşaltıp yabancı bir kanla ye-

niden doldurur gibi kendi ruh içeriğimizi Batı ruh içeriğiyle değiştirme çabasına girişti. Böylece, toplumda ruh ikilemi doğdu. Biri ruhun geçmişini inkâr eden bir bölüm insan, öbürü de, dışardan gelen etkiyi yok sayıp hep aynı şekilde gitme çabasında olan bölüm olmak üzere toplumda adeta birbirine karışmadan yan yana yaşayan iki tip ruh bölümü oluştu. Bu, toplum ruhunun ortasından bölünmesi, hatta çatlaması demekti. Sonra, bu bölümlerden birinin hep saldırgan, öbürünün de hep pasif ve direngen olduğu bir toplum içi ruh çatışması görüldü. Kültür değişimi bunalımı olarak adlandırılan bu oluş, gerçekte kültür özgünlüğünün yitişi, orijinalitesinin yitirilişi olayı idi.

Bazıları da, bir sentezde çareyi aradılar. Bu da, doğu-batı sentezi şeklinde adlandırıldı. Cazip gibi gelen bu düşünce, gerçekte, pratikte uygulanması mümkün olmayan bir ütopik karakter göstermektedir.

Gerekli olan, yine, kendi medeniyetimizin bin ve daha artık yıllık ruh yapısını esas almak, böylece bir ikileme ve bunalıma son vermek, ancak bu ruhu, son çağlarda içine düştüğü ezik, silik, kötümser, pasif durumdan çıkararak, aktif, dinamik, geçmişten ve gelecekten, doğudan, batıdan haberli, fakat temelde hep kendi kendisi olarak kalmasını bilen, olumlu ve yapıcı bir karaktere kavuşturmaktır.

TAKLİT

Taklit, iki yerde belki mazûr görülebilir: her işin başlangıcında, toyluğunda: bir de, en zarûrî durumda, yeteneğin daha öteye gitme imkânı yoksa. Birincisinin örneği, çıraklık, ikincisinin de babadan dededen görme ile inanç (taklidî imân) halleridir. Ancak, çıraklığı aşandan artık ustalık beklenir. Ustalık, taklitten kurtulma ve taklit edilirlik derecesine ulaşma demektir. Taklidî imân da, eğer inananın gücü varsa, gerçekliğe kavuşmuş inanç (tahkikî imân) derecesine çıkarılmalıdır. Değerli olan inanma budur, yoksa, taklit halinde imânın, ancak daha öteye gitmeye zihni, ruhu ya da şartları elverişli olmayanlar için, sırf inançsız kalmamaları bakımından, kabul edilme zarureti vardır.

Sanatta da, ilk çocukluk yıllarında taklitle başlayanlar, ancak, daha sonra kendi orijinalitesini kazanırlarsa hoş görülebilirler. Etkiyle taklidi de karıştırmamak gerekir. Etki, bir yazarı, sanatçıyı kendi orijinalitesini yakalamaya itiyorsa olağandır. Çünkü: etki, bu anlamda sanatın şartları arasında sayılabilir. Nasıl ki, tabiat da sanatçıyı etkiliyor. Tabiat içinde yeni bir tabiat olan sanat eserinin etkisiz olması zaten düşünülemez.

Bir de, çoğu kez, bilerek, gözle görülür derecede, bazı kişileri ikilercesine ortaya fırlayıp, hatta aslını arkada bırakıp öne geçmeye çalışan taklitçiler vardır ki, bunlara kanan toplum ve kesimlerin vay haline! Bunlar her yere koşarlar, (kopya) oldukları halde (asıl)dan önce davranırlar ve onu gölgede bırakmaya çalışırlar. Çünkü: (asıl) utangaç, (kopya), yüzsüzdür.

Bunların çokluğu bir toplum için felâkettir. Hele böylelerini yakalayıp bir kurum haline getirenler, daha büyük bir felâketin habercileridir.

Toplumu hep uyarmak gerekiyor ki, bir şeyin aslına en uzak olanı, o şeyin taklididir.

FANİLİK'TEKİ SONSUZLUK

İnsan ömrü, dakikalar ve saniyeler değerlendirilirse sonsuz gibidir. Fani zaman damlaları, fizikötesi bir kuşun gagasındaki yakut taneleri ve ölü toprağı diriltecek, hayat iksiri yağmur damlaları örneği, iki çizgi arasına bir sonsuzluğu sığdırır. Sonsuzluk da, asıl bu durumda değerlidir; çünkü: kaybedilirse hiç olacak olan bir sonsuzluktur bu.

Zamandan nasibini alamamış bir ömür ve hayat, ölü bir toprak, kupkuru, ıssız ve kısır bir çöle dönüşür. Hayatı ve ömrü dirilten, değerlendirilmiş zamandır.

Çağımızsa, belki dünya ve insanlık tarihinde, en çok oyalama araçları ve vakti boşa harcama düzenlerinin sergilendiği, adeta ortaya saçıldığı bir çağ.

Gün yirmi dört saat, adeta planlanmışçasına vaktin kaybedilmesine ayrılmıştır.

"Vakit harcamak", "vakti geçirmek" günlük konuşmalarda en çok kullanılan deyimler arasına girmiş çağımızda.

Oysa, vakti harcamamak, vakti geçirmemek ve vaktin bir daha geri dönmez fırsatlarını yitirmemek, insanoğlunun, bu dünyadaki en büyük işi, görevi ve onurudur.

Önümüze sürülen oyalama vasıtalarını, vakit katili, zaman israfçısı göz boyama tertiplerini ayıklayıp, seçip, kişiliğin oluşması ve formunda sürmesi, yaşlanmayla gelen düşüşün telâfi edilmesi için sürekli uyanık olmak gereklidir.

Bu dünyada ve öte dünyada genç ve diri kalmanın, çürümemenin, sağlamca yere basmanın tek yolu, vakti ve zamanı, saniyelerine kadar yerli yerince kullanmaktır.

İyi kullanılır, tam kullanılırsa, ömür, yitmeyen vakit, kaybolmayan zamanın ta kendisi olur.

UFUKLARIN GÜCÜ

İnanmış kişi için, ne kadar ağır olursa olsun, şartların biraz ötesi vardır.

Ufka bakmayı, hep ufka bakmayı öğütler filozof. İnanmış adam, bugünün imkânsızlıklarıyla çevrildiği zaman, ileriye bakar.

Nice ufak dedikodu, engeller, yanılgılar, yanıltmalar, geleceğin büyük dalgası önünde bir saman çöpü gibi süpürülüp giderler. Nice günlük şamatalar, iddialar, tantanalar, gün gelir, sabun köpüğü gibi söner gider.

Geleceğin fatihi, zamanın kabuğundaki kabarcıklara ya da yüzeyindeki gelgitlere, yakamozlanmalara takılıp kalan değil, derinliğinde akan bilek kalınlığındaki suyun nabzını tutan adamdır.

Nice günlük şöhretler, unutulmuşluğun doymaz iştihasına kurban olur da, bir gün adları anıldığında, neden o isimlere onca önem verildiğine herkesten önce onları avuçları patlıyasıya alkışlayanlar şaşar dururlar.

Bu yüzdendir ki, realiteyi küçümsemeden ve ihmal etmeden, hep geleceğe bakan, meselâ, olayları bir de yirmi yıl sonrasını dü-

şünerek değerlendiren kişi, bu serinkanlılığından kazançlı çıkacaktır.

İnanmış kişinin sözlüğünde "yılgınlık" kelimesi bulunmamalıdır. Ve benzeri kelimeler.

Tanrı'nın kapıları çoktur. Bir kapı açılamıyorsa, açılacak daha bin kapısı vardır. "Tanrı bir, kapısı bindir". İnanmış adam, buna inanan kişidir.

İnanmış kişi, hedefi, amacı unutmayan ve hep göz önünde tutan adamdır. Böyle olursa amaç da onu unutmaz.

Unutmayalım ki, amaç, her zaman için, şartlardan güçlüdür.

Ufuklar hep güçlüdür, unutmayalım.

HAYAT, İLERLEYİŞTİR

Her gün yeniden doğmayan insan, adeta tüm ömrünü kaybetmiş değil midir? Ölüm, daha gelmeden gelmiş ve etkisini, kendi sınırında tutmayarak, hayatın içine salmış olmaz mı böyle bir durumda?

Hayat kadehi vaktinden önce ve hızla dolmuş, bu yüzden de berrak olması gereken ömür kevseri bulanmamış mıdır?

İhtiyarlık, yaşlanma, fizik gücü yitirme değil, ölümün hayat perdelerini aralayarak zamansız yüzünü göstermesidir.

Kader, kendi şaşmaz ve yanılmaz yüksek matematiğiyle saniye ve saliseleri bile değerlendirerek hükmünü yürütürken, insan, bu düzgün ve bilinçli işleyişten rahatsız olmuşçasına direnişe, karşı durmaya, yani kuru bir dâvaya girişirse, köklü atılım ve yenilenişleri omuzlayacağı yerde engellemeye kalkışırsa, hayatın taze akışlarına set çekmeğe ve bent vurmaya yeltenirse, günü, gününe bir şey eklemesin isterse, kendi yıkılışını ve çöküşünü hızlandırmaktan ve temellendirmekten başka bir şey yapmış olmaz.

İlerleme, aslından ayrılma ve onu inkâr değil, onun hayat hakkına saygıdır.

Din, ileriliktir.

Tabiat, bir ibret tablosudur: onda hep yenilenme vardır, umut vardır, büyüme ve gelişme vardır.

Tabiat, durmayı kabul etmez. Aslını ileri götürme, yaşamanın büyük ilkesi gibi gözüküyor.

İnanmış kişi, hep ilerleyen ve inandığını ilerleten, başka kişilere, başka alanlara, daha derin, daha yoğun, daha etkin bir şekilde yayan, ulaştıran, erdiren kişidir.

Ruh, sürekli tekâmülü bir besin gibi kullanır.

Kişiler için geçerli olan bu düşüncelerin, toplumlar için ölümkalım sorunu olacak denli önem kazandığı günler olur.

YÜK

Her çağda, en büyük, en ağır yük, uygarlığı yüklenenlerin omuzundadır. Çünkü: bütün yükler, o yükün bir yüküdür.

İlk insandan başlayarak günümüze kadar gelen, günümüzden de kıyamete kadar sürecek olan insanlık ve hakikat medeniyetini yaşatan, geliştiren, yükselten, koruyan, önderler olmuştur. Medeniyetin maddî cephesini üstlenenler genellikle göze çarpar .ve kitlelerden etki ve tepki olarak bir cevap alırlar. Ama, asıl önemli olan cephe, manevî cephedir. Bunu üstlenenlerin görülmesi kolay değildir. Hatta bu öncüler ya da önderlerin anlaşılması çok güçtür. Çok defa, alışılmışı kırdıkları için, büyük bir tepkiyle de karşılaşırlar. Yüzyıllar sonraya da kalabilir anlaşılmaları.

Ama, bütün bu güçlükler onları yıldırmaz. Sanırsınız ki, bu kişiler, günlük ve olağan hayatın adamı değillerdir. O çerçevede yabancı gibidirler. Uygarlıktan gelen ayrı bir güç onların yedeğindedir. Tükenmez bir umut ve aşk içinde, yavaş yavaş, usanmayan bir sabırla bir mesajın yeryüzüne işlenmesi, insan kalbine işlenmesi gibi dünyanın en güç işine adamışlardır kendilerini.

Hayatları bir adayıştır onların. Sunak taşının kurbanıdır başları.

Öldüklerinde şu dünyanın yükünü omuzlarından atar, hür ve ağırlıksız öteye geçerler.

Burada öte'nin adamı olduklarından, bu geçiş, bu yüceye doğru değişim ve başkalaşım, onlar için aşina oldukları bir gelişimdir.

Heybelerinde kutlu emanet götüren kervanlardır onlar.

Gün, sabahları, onlara vardıkları yeni tepede ışıklarını vurduğu zaman, "selâm" der.

Onlar, güneşin selâmını gülümseyerek alanlardır.

Bu büyük yük kahramanlarını geçmişinde ya da şimdiki zamanında araştırıp bulan toplumlar, büyük ve kalıcı toplumlardır.

Toprağın üstüne ayak basan bu uygarlık ve hakikat kahramanlarının yüzü suyu hürmetine dünya yaşıyor ve insanlık yaşıyor.

AMAÇ BİRLİĞİ

Dönem be dönem, toplumların hayatlarında varoluşlarını hedef alan tehlikeler başgösterebilir. Bu durumda, aydınlar kitlesi, belli bir amaç etrafında toplanabilirlerse, kaderin "son!" demesi müstesna, risk ne denli büyük ve ağır olursa olsun, onu savmasını bilirler. Buna "hedef" ya da "amaç birliği" diyebiliriz. Aydınların çoğunluğu bir amaç, ya da hedefte birleşir ya da birleştirilirse, ortada korkulacak bir şey kalmaz.

Ama, hedef ve amaç, açık ve seçik olmalıdır. Aynı kelimeyle ifade edilse bile, içeriği, anlamı başkaysa, bir takım hedefleri ve amaçları bir saymağa imkân yoktur.

Çağımızda ise, toplumların var veya yok olması artık ne yazık ki olağan duruma geldi. Makro planda kararlar veriliyor ve bugünün korkunç silâhlarıyla ülkeler, ya da aynı ülkede topluluklar birbirine düşürülüyor ve hızla ya da yavaş yavaş yok olmalarının yolu böylece açılıyor.

Ama bu ülkelerin aydınlarının çoğunda belli bir hedef apaydınlık bir şekilde belirmişse, onlara trajik bir son hazırlayan tertiplere, oyunlara gelmezler.

Olay, gerçekte çok karmaşıktır. Ama, hedef, bu karmaşıklığı da karşılayacak şekilde komple oluşabilir.

Afganistan, Lübnan ve nice ülke, gözümüzün önünde istilâlara uğradıysa, bunun sebebi aydınlarının amaç birliğinden mahrum olmalarıdır.

Aydınların kendi köşelerinde mükemmel insan olmaları, günümüz için yeterli değildir. Ülke için belli bir amaçtan haberli olma ve onunla uyum içinde bulunma çağın dinamik yaşantısı için şart olmuştur.

Aynı amaçta olduğunu sanan kişilerinse çok ayrı şeylere inanmış olmaları, onların uyanmalarına engel olabilir.

Bu bakımdan, toplumda, sık sık, amaç araştırmaları ve yoklamaları yapılmalıdır. Bunu da yapacak olanlar düşünürler ve yazarlardır.

Düşünür ya da yazar, kişilerin amaçlarını yoklayan, bu yoklayışı onlara sunan ve sonuçlara göre onları amaçlarını gözden geçirmeğe çağıran, böylece toplumun elle tutulur, gözle görülür amacının oluşmasına katkıda bulunan, topluma adanmış bir kader görevlisidir.

ÇAĞRILAR ÇAĞRISI

Çağrılar dünyasında yaşıyoruz.

Tabiat, bir çağrı senfonisi gibi. Pest perdeden, üst perdeden, yüksekten ve alçaktan, gök gürleyişleriyle ya da su şırıltısıyla, çiçeğin gülümseyişi ya da kuşun tüylerini titretişiyle, ay doğuşuyla, günbatımıyla, güzün kızarmış yaprağı, düşen yemişi, yeryüzünün yarılan toprağı, lav saçan dev ağızlı kraterleri, katranı ve balı, kartalı ve kargası ile, hilkat tablosu, bin bir dilli ve bin bir renkli, bin bir makamlı ve sesli bir çağrı destanı ve öyküsüdür.

Hayat, yorumlanacak bir çağrı rüyası.

Gök, bir çağrı ve yer bir çağrı.

Doğum, ölüm, gençlik ve yaşlılık, gidip geldiğimiz çağrı med ve cezirleri, çağrılış ve çağırış hengâmeleri.

Bütün bu madde veya ruh dünyasındaki varlık, varoluş ya da oluşları soyutlayıp bir çağrıya indirgediğimizde, asıl o vakit, onun dilinin altında sakladığı çağrıyı işitir gibi oluruz.

Nedir o çağrı?

O çağrı, Tanrı'nın çağrısıdır. Bizi, değişmeyene, bozulmayana,

çürümeyene, inmeyene, çıkmayana, geçmeyene, sönmeyene, sararmayana çağırmasıdır Yaratıcımızın.

Tecellilerin içine ve arkasına bakmaya bir çağrıdır bu çağrı.

Bu çağrı, hakikata çağrıdır.

Çağrılar çağrısıdır bu çağrı.

Bu çağrı, Peygamberlerin buraya geliş ve gönderilişlerinin; ve seslenişlerinin, süreklice, kıyamete değin yankılana yankılana devamının sırrı ve sebebi.

Bu çağrı, varoluşumuzdaki hazinenin şifre çözümü için yapılan ayin ve törendir.

Bu çağrı, Tanrı'nın, her yerde ve her zamanda, her imkân ve her şartta, en dolambaçlı ve en dolaysız, geceyarıları gibi saklı, fakat gün gibi aşikâr, bizi kendine çağırışıdır.

PORTRE ÇİZME İHTİYACI

Bir milletin belli bir çağdaki portresi, biraz da, o çağda yaşayan düşün, sanat ve politika adamlarının portresi çizilmekle ortaya konabilir. Genel kural bu olmakla birlikte, farklı zamanlara göre değişik durumlar da görülebilir.

Eğer bu çağda, ileri gelenlerin, ünlülerin portresi, millet portresini uyumlu ve dengeli bir biçimde ve ölçüde aşıyorsa, o ülke ve millet, ilerleyen, yükselen bir çizgidedir denebilir. Mutlu bir çağ yaşıyor yani. Osmanlıların parlak dönemi, altınçağı, buna örnek gösterilebilir.

Bunun tersine, bir millet, ileri gelenlerinden daha yüce bir çehreye sahip ise, onun talihi dönmüş, yazgısı bulanmış anlamını çıkarabiliriz bu görünüşten. Osmanlı Devletinin son dönemi de, bunun örneğidir.

Aydınlarıyla millet arasında bir ilişki var. Normal durumda, millet portresini, bütün alanlarındaki kişiliklerin genel karakterleriyle çizebiliriz.

Fakat, aydınlar, toplumdan ilerde midir, geride midir, onunla

aynı hizada ve seviyede midir, bunu anlayabilmek için, her şeyden önce her alanda ün kazanmış, etkin olmuş kişilerin gerçek bir portresini çizmeğe ihtiyaç vardır.

Bir eksiğimiz de işte bu noktada kendini gösteriyor. Millet büyüğü olarak bellenmiş nice şahsiyetin, böyle, az çok dört başı mamur bir portresine sahip değiliz.

Bir takım biyografiler, hatıratlar yok değil. Ama, hatasıyla sevabıyla, öbürleri arasındaki yeriyle, öncesiyle sonrasıyla bir şahsiyeti ortaya koyan eserler yok denecek kadar az. Bunun da sebebi, bu şahsiyetleri ya tam inkâr edip görmezlikten gelmemiz, ya da hep onlardan hayranlıkla bahsetmemizdir. Onu yaptıkları ve yapamadıklarıyla, kalacak ve kalmayacak yanıyla ele almaya yanaşmıyoruz.

Çehreleri hep parlak ışıkla çizmek mümkün değildir oysa. Loş çizgiler de vardır, gölgeler de vardır. Yazıyla da olsa, biz, millet hayatını etkilemiş kişilerin hep heykellerini yapıyoruz, portrelerini çizmiyoruz.

Örnek olarak, Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'i vereceğim. Haklarında eserler yazılmış, birçok incelemeler yapılmış, hatta biri için enstitü kurulmuş bulunmasına rağmen, son devre büyük tesirleri olmuş bu iki şahsiyetin gerçek bir portresi henüz çizilememiştir gibi geliyor bana.

Buna başladığımız gün, hem onlar, hem toplumumuz için yeni bir dönem başlayacaktır düşüncesindeyim.

ÇAĞIN DALGINLIĞI

Görüntüyle uyarılıyor artık çağımızda insan, o kadar dalgındır. Kendini yine kendisinin uyarması niteliğini yitirmiştir beyin sanki.

Sesle uyarılıyor, parlak renkle, ışıkla uyarılıyor insan psikolojisi.

Sanki, suların altına gömülmüş insan zihni ve duyarlığı. Sanki, insan bir denizaltı hayatı yaşıyor da etrafını kalın su kristalleri kuşatmış.

Oysa, ruh, kuş gibi hafif bir yaşantıdadır. Ama sanki çağımızda zincire vurulmuş, ağır cezalı, pranga mahkûmudur.

İnsanı bu dalgınlıktan uyandıracak, yeni bir uyarı aracı ya da yöntemi gerek.

Ama, bu araç bildiğimiz fizik araçlarından olmamalıdır. Işık, ses, görüntü cinsinden olmamalı.

O halde ne olmalı?

Onu bulmak, asıl mesele işte o.

Eğer insanlık o yöne dönse onu bulur. Fakat oraya dönemeyecek, ya da dönmeyi düşünemeyecek kadar dalmış gitmiş.

Düşünceme göre, kendisine fırsat verilmeyen ruhumuz bulacaktır yine o aracı ve yöntemi.

O araç, yine ruhun iç yapısındaki bir unsurdan türeyecektir.

Ve yöntem, ruhun özelliklerinden göğerecektir.

Ve çağdaş dalgınlığın kalın bakır levhaları, bu içten gelen ateş önünde eriyecektir.

Yüzyıllardır ruhumuzun içinde kıvrılıp kalmış, tıkanıp durmuş uyanıklık, şafak aydınlığı, o zaman, bir noktadan çıkış imkânı bulacaktır.

Evet, çağımız dalgın, çok dalgındır.

Ama, bu kalın dalgınlık bulutu, ruhumuzun içinden vuracak ipincecik bir ışıkla yırtılacak ve yarılacaktır.

İnsan ruhu, atomunu çatlatarak, ondan doğacak müthiş ruh enerjisiyle dalgınlıktan sıyrılacak ve yeniden, tek kurtuluş ve yaşayış çaresi olan dirilişine erecektir.

O zamanlar, tarihler, 20. yüzyıl için yazacaktır: "Kendini uyanık sanan en dalgın çağ!"

BİR KANDİL DAHA YANACAK

İslâm Medeniyetinin bugüne kadar geçirdiği safhalara bakarsak ve iyi bakarsak, bir kaç yüz yıldır içine girdiği köklü krizi atlatacağını anlarız. Ve böylece ruhlardaki umutsuzluk son bulur.

Önce İran dini ve devletiyle, sonra Bizans İmparatorluğuyla karşılaşan İslâm, daha sonra grek düşüncesiyle hesaplaşmak zorunda kaldı.

İslâm, din olarak hristiyanlıkla ve yahudilikle de karşılaştı. Zerdüştîlik, maniheizm ve daha sonra brahmanizm ve budizmle ruhların harp meydanlarında savaştı.

Bütün bu savaşlardan zaferle çıktı İslâm. İnanç alanında, kılıç alanında, düşünce ve sanat alanında.

Bütün bu karşılaşmalar onun yararına oldu. Çünkü: böylece yepyeni açılımlar yaptı. Madde ve ruh alanında uzanılabilecek her ibdaya uzandı.

Haçlı akınları ve korkunç moğol istilâsı ona çok büyük zararlar verdi. Ama moğollar iki nesilde çoğunlukla müslüman oldular.

Haçlılarsa Medeniyetin ne demek olduğunu gördüler. Ve döndüklerinde Rönesansın ilk tohumu Avrupa'ya atılmış oldu.

Bu seferki savaş, uzun, dolambaçlı ve süreklidir. Yüzyıllar sürdü. Daha da sürebilir. Büyük yara aldı İslâm dünyası. Fakat ben inanıyorum ki sonunda yine zafer İslâm Uygarlığının olacaktır.

Ancak, bu durup kalmakla olmaz. Yeni çıkış yolunu bulmakla gerçekleşir. İmam-ı Gazali'yi, Muhyiddin-i Arabi'yi, Mevlâna'yı bu Millet nasıl çıkardıysa, nasıl Budizmin ve Brahmanizmin karşısına Maveraünnehir tasavvufunu ve Roma (Bizans) - Grek Medeniyeti karşısına Osmanlı Medeniyetini çıkardıysa, Ayasofya'nın yanına Süleymaniye'yi, Sultanahmet Camiini, ayinlerinin karşısına kandilleri diktiyse, yine, içinden yepyeni bir nesil, her alanda baş olacak önderler çıkaracak, Medeniyetinin dirilişini yaparak, her atılım safhasında olduğu gibi yine İnsanlığın ve İnsanlık Medeniyetinin dirilişini gerçekleştirecek, medeniyet kılıklı vahşet ve barbarlığa son verecektir. İnanıyorum, bu kutlu kandil günü inanıyorum.

MEŞALEYİ DİRİ TUTMAK

Diyelim, bir fidan diktin toprağa. Onun gelişip serpilip bir ağaç olmasını istiyorsun. Ama olmuyor. Ne oluyor? Hava kurak gidiyor, toprak çölleşiyor, fırtınalar handiyse fidanı kıracak gibi sert esiyor, şiddetli esiyor, kışın her yer buz tutuyor, sık sık don olayıyla karşılaşıyorsun. Ne yapacaksın, umutsuzluğa düşüp filizi ölüme mi terk edeceksin?

Hayır, sana düşen bu değil. Gelişip serpilmesini sağlayamıyorsun, ama, hiç olmazsa yaşamasını sürdürmesi için elinden gelen yardımı yapabilirsin o filize. Olduğu kadarıyla yaşar ve zaman kazanabilirse, elverişli şartlar için gün geldiğinde kaybettiği zamanı telâfi edebilir.

Evet, o, güçsüz ve zayıf, yaşayabilir ve zaman kazanırsa bir gün güçlenebilir. Fakat, ölü için bu şans yoktur.

Soyların, ülkelerin, milletlerin ve medeniyetlerin tarihinde kısır, elverişsiz vakitler, kara günler, çölsü saatler, vaadsız zamanlar olabilir. Fakat, paniğe kapılmadan, sakin düşünceyle çare aranırsa,

hiç olmazsa yaşanacak kadar, gelişme ve serpilmeyi ileriye bırakarak, durumu koruyacak ve sürdürecek kadar bir imkân sağlanabilir.

"Allah'ın arzı geniştir" diyor kutlu söz. Bununla kasdedilen, mutlaka mekân değildir. Bununla şartlar da kasdedilmektedir.

Büyüklerden Sadeddin-i Kaşgârî Hz.'leri "elindeki ışığı rüzgârdan korumasını bil!" diyor. Varoluşumuzu, ruhumuzu, zamanın, dünyanın söndürmesinden esirgememizi, sakınmamızı buyuruyor.

Medeniyetimiz, çok parlak günler yaşadı. Bizim zamanımızda, zayıf bir görünüşte ise umutsuzluğa kapılıp onu büsbütün kendi haline bırakmamız gerekmez.

Onu geliştiremiyor, yeniden serpilmesini sağlayamıyorsak, hiç olmazsa, olduğu kadarıyla koruyup yaşatalım, onu gelecek nesillere ulaştıralım. Onlar, müsait şartlar ve fırsatlar bulurlarsa, geliştirirler. Ama, ulaştıramazsak, neyi geliştirecekler?

Kuşkusuz, hakikat kaybolmaz. Biz onun için çalışmasak da, kaybolmaz. Ancak biz kaybetmiş oluruz onu. Ve bizden sonrakilerin de yeniden bulması için olağanüstü çaba gerekir.

Bizim görevimiz, elimizdeki meşaleyi parlatıp yükseltemiyorsak, hiç olmazsa rüzgârdan sönmemesi için çırpınıp çaba sarfetmektir. Onu, hiç olmazsa sönmeden geleceğe devredelim. Bundan ötesi bize ait değil.

Diyelim, bunları kendime söyledim, diyelim herkese söyledim. Diyelim, size söyledim.

GORDİOM'DA BİR İSKENDER

İslâm ülkelerinin problemlerini, birbirine dolayarak, labirentleştirerek, gündüzünü geceye, gecesini gündüze çevirerek tam bir kördüğüm haline getirmişler. Politika, ekonomi, kültür ve daha nice alanda tam bir kördüğüm yumağıyla karşı karşıyadır bu ülkeler, bu ülkelerin halkları ve bu ülkelerin aydınları.

Kördüğüm yalnız dıştan örtülmemiş, içten de örülmüş. Dış, içe ters örmeği empoze etmiş, ak örgü yerine kara örgü attırmış; iç de dışı davetkâr tutumuyla bu çapraşık örmeğe yardımcı bilmiş.

Sonra, kördüğümün az çok farkına varılınca onu çözmek için çalışılmış. Bu çalışma da o kadar telâşla ve o kadar panik içinde yapılmış ki yumak büsbütün karışmış, ipler iyiden iyiye dolanmış.

Gel de çık işin içinden şimdi.

Prensler, sultanlar, krallar, hanlar, şahlar, başkanlar, devrimler, sosyalizm, komünizm, kapitalizm, petrol şirketleri, ortaklıklar, yüz türlü rejim, yönetim, inanç, düşünce, her kafadan çıkan bir ses ve genellikle çıkarlara esaret.

Oysa, bu ülkelerde halkın, bir çeşmeden alınan bir avuç temiz su gibi her yerde ve hiç olmazsa genel çizgilerde, ana konularda aynı olması gerekir.

Kördüğümü çözmek için ortaya atılarak İskenderlik taslayanlar, işi bir kılıç darbesiyle halledebileceğini sananlar, efsane ile hakikat arasındaki farkı bilemeyecek kadar, aslında donkişot ruhlu kişiler. Donkişot ironisinden ve esprisinden de mahrum olarak hem de.

Bu kördüğüm öyleyse nasıl çözülecektir?

Hep, bir İskender gelsin, bir kılıç vursun ve bu düzelsin denirse, bu zihniyet değişmezse, hiç bir zaman o İskender gelmeyecektir, gelse de onu kimse kabul etmeyecektir. Düzmece İskenderler, asıl İskenderi gölgeleyeceklerdir.

İskenderi o çözüme götüren, yetişmesi, formasyonuydu. Hocası Aristo olduğu için bulmuştu o çözümü.

İskenderin kafası Aristo, Aristo'nun kolu İskender olduğu için kördüğüme bir çözüm bulunabilmişti.

Uygulayıcısız düşünürler ve düşünürsüz aksiyon adamları geldikçe, kördüğüm olduğu gibi kalacaktır.

Gordiom'da bir İskender göründüğünde, iyi biliniz ki, atının terkisinde bir düşünürün kitabı vardır.

HAZİNE

İnsanlar gibi milletler de, geleceğin karnındaki sürprizlere hazır olmalıdır.

Eskiden devletlerin bir geleneği vardı, bir harp hazinesi saklarlardı. Harp hazinesi en fazla olan ülke, aşağı yukarı en zengin ve en güçlü ülke sayılırdı. Bir gün de ansızın o ülke savaşa girerse, o olağanüstü hazineden savaş giderleri karşılanırdı.

Çıkan savaşlarda bu en çok güvenilen hazinelerin kısa zamanda tükenmesi, bu ihtiyatı çok defa gülünç hale getirmişti. Ondan mı, yoksa savaşın mahiyetinin değişmesinden mi, günün ekonomik şartlarında, böyle muhtemel bir tehlike bir yana, mevcut riskleri karşılamak için bile hükümetlerin akla karayı seçmelerinden mi nedir, artık bu tip hazine hazırlamadan bahsedilmez oldu. O da eski devletler, o devletlerin hükümdarları gibi efsanelere ve tarihe karıştı gitti.

Ama, benim, burada üzerinde durmak istediğim hazine, bu tip hazine değil. Yani altından, gümüşten, elmastan oluşan bir hazine ya da define değil.

Bilinmeyen ve beklenmeyen şartların ve olayların zuhurunda, bir Milletin ne yapması, nasıl hareket etmesi gerektiğini ona ilham edecek olan kültür, bilgi, tecrübe ve sezgiden oluşmuş mânevî bir hazinedir.

Dünyaya yayılan ani toplumsal hareketler, ideolojik salgınlarda işte asıl bu hazine iş görür.

Bu hazineye sahip olmadığımız ya da hazinemizi tüketmiş olduğumuz için değil midir ki, Fransız İnkılâbından sonra gelen bütün değişimlerde şaşırıp kaldık. Son terör ve anarşi de 1968 Fransız gençlik hareketlerinin uzantısı olarak ülkemizde başlamıştı. Hazırlıklı olsaydık 12 yıllık korkunç terör ve anarşi devrini yaşamazdık.

Gelecekte de bu tip acı sürprizlerle karşılaşmamak için bir "fikir savaşı hazinesi" hazırlamak lâzım.

Asıl olan hazine de budur. Maddî hazine olmasa da ülkenin zıraî ve sınaî gücü giderleri karşılayabilir.

Ama mânevî hazine, inanç ve fikir hazinesi olmayan ülkeler, dıştan gelecek ahlâk, inanç ve zihin bozucu, toplumu çürütücü, vebadan daha etkili, virüslerden daha gizli propoganda salgınlarına kolaylıkla karşı koyamazlar.

BAKIŞ

İnsanoğlunun dünyadaki yerini, işini ve eserini, tavrını ve tesirini belirleyen belli başlı ruh odaklarından biri de, bakış açısıdır. Dünyaya ve ötesine nasıl bakıyor insan: budur zamanına anlam veren, bir içerik sağlayan, yaradılış hikmetini gerçekleştiren.

Eski düşünürler ve bilginler, olup biteni kader peteğinde kıvamlandıran ve biçimlendiren niyet-güç bileşkesini iki bölümlü olarak kavramlaştırdılar: Küllî İrade, cüz'î irade.

Eğer dünyayı uzayda bir nokta ve kendimizi de dünyada bir nokta olarak düşünürsek ve yaratılışımızı, Ezelden gelip Ebede giden, hayal edilmesi bile adeta imkânsız "zaman" karşısında ele alırsak, Küllî İrade açısından bakmış oluruz "Oluş"a. O zaman "Vahdet-i Vücûd" ya da "Vahdet-i Şühûd" düşüncesi egemen olur inancımıza, zihniyetimize, tavır ve hareketlerimize.

Yani, eski deyimlerle söylersek, "Âfâk"tan "enfüs"e doğru baktığımızda, sadece, Tanrı'yı, kaderi, Küllî İradeyi ve "cebir"i görürüz.

Ama, bir de bunun tersi bakış var. O da, "enfüs"ten "Âfâk"a doğru bakıştır ki, onda, kendimizin de bir dünyası olduğunu, bize "verilmiş bir zaman ve mühlet" bulunduğunu fark etmemizdir. İrade-

miz, yetkilerimiz ve sorumluluklarımız olduğunu anlarız böylece. Bu da, "cüz'î irade" açısından bakış olur.

Şimdi, İslâm dünyasında, fertlerin çoğunlukla ya da genellikle yakalandığı hastalık şudur: Küllî İrade açısından bakılacak yerde, cüz'î irade açısından bakmak; cüz'î irade açısından bakılacak yerde de, Küllî İrade açısından bakmak.

Yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiği zaman, "yapılacak hiç bir şey yoktur; zaten bizim elimizde ne var ki; Allah isterse her şeyi bir anda yapar, değiştirir ya da verir. Her şey fani." deyip ondan sıyrılmak, hiç bir şey yapmadan beklemek.

Bir varlığa, bir güce, bir imkâna ya da bir tesire kavuştuğu ya da bir başarıya ulaştığı zaman da, bunu ona Allah'ın lütfettiğini, istediği zaman alabileceğini ve esasen elindekinin bir bakıma hiç bir değeri olmadığını düşüneceği yerde, onu kendinden bilip Tanrı'yı unutmak, o verilenlerin beraberinde getirdiği sorumlulukları yerine getirmemek.

Bu bir bakış hastalığıdır, bir ruh miyobisi ya da hipermetrobisidir ki şifası yine Tanrı'ya kalmış.

Oysa, biz, kendimize Tanrı'nın bir armağanıyız. Şu cüz'î irademiz de, Küllî İradenin kendi kokusundan ve renginden bir armağanıdır.

Allah'ın yanında sonsuzluk bir atomdan ibarettir; hatta o bile değildir. Ve yine Allah'tır ki, bir atomun içinde sonsuz dünyalar halk etmiştir: bir atomun içinde ciddi ve dikkatli, ilkelere bağlı hareket ve düzenlilik, sorumluluk ve yükümlülükler vardır. Atomun içindeki parçacıklar "biz neyiz ki, ne yapsak boşunadır. Değişecek bir şey yoktur" deyip duruyorlar mı? Şüphe yok ki, Allah "hiç bir şeyi boşuna yaratmamıştır."

MİLLET VE MEDENİYET

Millet kavramını, yüzyılımızın düşünürleri ve bilginleri, 19. yüzyılda Avrupa'da oluşan (nation) olgusuyla sınırlandırdılar. Oysa Kur'an-ı Kerim'de (Millet) kelimesi aynen geçmektedir. Hıristiyanlıkta dinî cemaat vardır. Bu yüzden, Avrupa'da millet mefhumu, çok sonraları doğmuştur. Oysa, İslâmda rahiplik ve ruhbanlık olmadığından, ruhanîlerin idaresi de yoktur. İslâmın terimleri ve müesseseleri kendine mahsustur. İslâm, cemaati değil, (millet)i tanır. Ancak bu millet, Avrupada oluşan millet'le içerik bakımından aynı değildir.

Avrupa'nın tanıdığı millet, temelde ırka ve dile bağlı, biraz da, pratik olarak, şu bu siyasî, tarihî sebeplerle oluşmuş devlet ve ülke içindeki halk için kullanılan bir deyimdir.

Oysa, İslâmın millet kavramında ırk, dil unsurları etkin değil-

dir. Millet, İslâm anlayışında, aynı inancı paylaşan insanların şuurlu topluluğudur. Yani, İslâmda (millet) kavramı, Durkheim'in (dolayısıyla Ziya Gökalp'in) millet anlayışının çok dışında bir kaynağa, medeniyet kaynağına bağlı bir kavramdır. Millet, İslâm anlayışında, bir medeniyetin halkına verilen addır.

Ve İslâmın Milleti, teoride kalmamış, Peygamberimiz'in gününden başlayarak varolmuş, giderek genişlemiş ve gelişmiş, Dünyanın en büyük, en köklü, en ömürlü, en yüce, en ulu milleti olmuştur. Abbasi Döneminde de bu millet vardı, Osmanlı Döneminde de.

Aslında, şimdi de bu millet var ve yaşıyor. Ancak, bölünmüş, parçalanmış olarak. Giderek, millet şuuru da ne yazık ki kayboluyor.

Oysa, Avrupa'nın millet kavramı, insancılığa aykırı, zıt bir kavramdır. İslâmın Millet kavramı ise insanlığı içerir, onu oluşturur, İnsanlık medeniyeti topluluğu anlamına gelir.

20. yüzyılda İslâm ülkelerinde de Batı tipi (millet) üretilmek istendi. O yüzden sun'i devletler ve devletçikler doğdu. Bugün İslâm dünyasını kıvrandıran buhranın temelinde, kendi büyük millet ve medeniyetimize bağlı millet anlayışını kaybedip yerine bu irili ufaklı sun'i ve taklit işi millet denemelerinin konması yatar.

Aydınlar, gerçek millet kavramı bilincine varmadıkça bir çıkış yolu da bulunamayacaktır İslâm ülkeleri için.

YENİ BİR GÜN

Yeni bir güne ve yeni bir insana doğru atılacak her adım kutludur. İsterse o adım bir karıncanın adımı olsun.

Gerçekten gün eskidi ve insan daraldı.

Güneş, batar, yeniden doğar. Ay incecik bir hilâle döner, sonra yavaş yavaş büyüyüp dolunay olur.

Ruh dünyasının, fizikötesi âleminin, mânevîlik ikliminin ayı ve güneşi insan, neden batsın batsın da bir daha doğmasın; incecik bir hilâle dönsün de, sonra, hilkatin gözbebeklerine değecek kadar büyüyüp büyüyüp dolunaylaşmasın.

Yüzyıllar, suni ayrımlar olduğu halde, insanın kendi kendine telkini sonucu bir yük gibi omuzlara çöküyor ve bir an, artık taşınamaz derecede ağırlaşıyor. İnsan onun altında ezilip kalacak mı? Çöküp bitecek mi?

Hayır! İnsan o efsane kuşudur ki, zamanın geçmesiyle ayakları çöpe dönse, tüyleri sararıp dökülse, kalbinden çıkan ateşle tutuşur, kül haline gelir; sonra küllerin arasından, taptaze, dağ ucundan görünen bir ay gibi çıkar. Yepyeni ve gençleşmiş olarak.

Her yüzyıl, bir yenileyici gelir, bir ruh dirilticisi doğar. İnsanın gençleşmesinin sırrı, onun gelmesinde ve gözükmesindedir.

Her işin üstünde, bu yenidoğuşa, yenidendoğuşa çalışmak var.

Her işten acele, her öncelikten öncedir onun acelesi ve önceliği.

Hayat, bir bakıma, yenidoğuşu sezmektir. Ve her işi ona ayarlamak.

Terazi, gelecek kefesine ağırlığını koyacakları bekler hep. Yoksa, geçmiş kefesi, kendi kendine yere doğru çöker.

Yıldızlar alçalır ve içimizden birilerinin ismini göğe doğru yükseltmek için kaparlar.

Kutlu adamların ismini.

Ne mutlu onlara.

Vakit daralıp insan eskidiğinde, yeni bir harman sonunda, ufuktaki toz toprak içinden, kaderimizin yeni atlıları gözükecektir.

O vakit, bilin ki, nice ciddi iddialar gülünçleşecek, nice gerçek sanılan şeyler serap gibi kaybolacak; çağa mahsus terminoloji, bir saçmalar yığını gibi bir kenara itilecek.

Ve yeni tılsımlı bahçeler, çağın yapma çiçeklerini solduracak. Kâğıttan yapılmış güller, gerçek güller açıldığını görünce, ilk kez bir doğa olayına konu olup, kızaracaklar. Utançtan.

YÜRÜYÜŞ

Bu bir yürüyüştür. Bizimki, çağ içinde bir yürüyüş.

Bir mesaj yürüyüşü. Maddeyi aşkın bir anlam uğruna yürüyüş.

Öte amaçlı bura yürüyüşü.

Yürüyüştür bu. Her yürüyüş gibi, durma, duraklama, dinlenme, mola vermesi olacaktır elbet.

Yürüyüştür bu. Bir an için gerileme, ya da dolambaçtan dönme de olabilir yol gereği.

Yol çok engebeli, çok dalgalı, çok pürüzlü.

Güneş yakıcı, hava çölsü, su dersen, bir damla yok.

Ama yürüyüş, yürüyüştür. Akşam ve gece bastırmadan, yolcu hedefi olan kente varmalıdır.

Bu yolda, duruşlar da yürüyüşe dahildir. Çünkü: yola devam için güç kazanmak gereklidir.

Her dinleniş yürüyüşe dahildir. Bazı susmaların konuşmalara dahil olması gibi.

Kaderimizin anlamı bu yürüyüş, bu konuşma ise, onları hazır-

layan, onlara şekil veren, onları tarzlandıran herşey ve her durum, onlardan bir parçadır.

Şekiller değişir, tarzlar çeşitlenir, ama, öz, aynı özdür.

Kervan konaklayabilir bir yerde. Ama unutulmasın, geri dönmeyecek bir kervandır bu.

İnanç, düşünce, davranış, sanat kervanının çağ içinde yürüyüşüdür bu. Onu çeken ufuk ve hedef, kuşkusuz, onun yürüyüş düzenini, temposunu, molalarını ve konaklamalarını da tayin etmiş, sabrını tayin etmiş, zahmetini tayin etmiş ve armağanını da tayin etmiştir.

Kim değiştirebilir kaderi ve onun tayin ettiği yürüyüşü?

Kim kaderin sırrını çözebilir?

Nice kendini yürür zannedenler durmuştur. Durmuş bir saat gibi durmuştur. Ve durduğundan habersiz olarak durmuştur.

Nice duruşlar vardır ki, kimse bilmez onu ama, o yürüyüştür ve hep yürüyüştür.

Asıl olan, görünüm olarak değil, yürünse de durulsa da, esas olarak yürümektir.

Bir yürüyüştür bu. Görünüm ne olursa olsun, kim ne derse desin, Tanrı'nın izniyle, durmayacak, kesilmeyecek ve hedefine varacak bir yürüyüştür.

KERVAN

Eski zamanların hayatında kervanların büyük yeri vardı.

Kervanlar yürüyen şehirlerdi adeta. Yolu, canlı bir kent haline getiriyordu kervanlar.

Kervanlar, öbür kentlerin haberlerini getirirlerdi. Yani o günün gazetesi de oydu, renkli ve canlı havasıyla televizyonu da.

Kervan hayatı da başlıbaşına bir macera, başlıbaşına bir tecrübe ve okuldu.

Her cins insana raslanırdı. Bir çok yerden gelen, değişik dünyaların düşünceleri, sanat ürünleri, rivayetleri kervandan kervana dolaşır, sonra şehirlere dünyanın sesi gibi, rüyası gibi dolardı.

Hep şiirli gibi anlatılmaktadır şimdilerde geçmiş kervanlar ve kervanların hayatı. Oysa her zaman öyle değildi. Korku ve heyecan da eksik olmazdı kervanlardan. Baskına uğrayan kervan, soyguna uğrayan kervan, ne büyük dram ifadesidir.

*

Eski hayatın bu vazgeçilmez unsuru, kervanlar, kervansaraylar, şiirin de geniş çapta malzemesi olmuştur.

Kervan imajı salt bir estetik imaj olarak da kullanılmakla kalmamış, tasavvufî bir sembol de sayılmıştır.

Bu yüzdendir ki, "kervan" kelimesi, muhtevasını da aşan bir zenginliğe ve çağrışıma sahiptir.

*

Şimdi ben bir başka kervan'a işaret etmek istiyorum.

Bu kervan, sözleri bol bol kullanılsa da hakikatleri kolayca anlaşılmayan tarihî vazifeyi, hakikat medeniyetinin, gerçek insanlık medeniyetinin sorumluluğunu omuzlarında taşıyanların, kutsal mirası yüklenmiş olanların sessiz ve şamatasız, fakat geçtiği yerde derin iz bırakan kervanıdır.

Mânevî bir kervandır bu kervan.

Ruhumuzun ve kültürümüzün kervanıdır.

Yeniden dirilişimizin kervanı.

Bu kervan durduysa sen de onunla dur arkadaş. İleri gideyim diye onu terk etme, kurtlara kuşlara yem olma.

Kervan yürüdüğü zaman da, sen de onunla yürü. Geri kalma.

VAKTİN SINIRLAYAMADIĞI

Er veya geç, emanetler ehline gider. Bu yüzdendir ki, açıkgözlük yapıp, kurnazlık yapıp lâyık olmadığı işi kapanlar sonunda hüsrana uğrarlar.

Bir mesajı idealistler omuzlar. Bir misyon da ancak onu ideal olarak benimsemiş olanlara yakışır.

Mesele, eksiklik -fazlalık, kusurluluk- mükemmellik meselesi değil, lâyık olma, ehil olma meselesidir. Yoksa, Tanrı'dan başka kim kusursuz, kim mükemmeldir? Kendini kusursuz sananların bu zanları kendileri için yeter ve artar bir kusur değil midir?

"Geç kaldı" denemez misyonun ya da mesajın sahibine, ehline. Görevinin merhale merhale zamanını tayin edecek olan da yine odur, başkası değil.

Nice işler erken sanılır da geçtir, onda geç kalınmıştır. Nice geç kalındı sanılan işler de erkendir, daha vakti gelmemiştir.

Geç de kalmış olsa, ehil olan, zaman açığını kapatabilir. Bilmez misiniz ki, vakti geldiği halde havaların soğuk gitmesi yüzünden yemyeşil koruk olarak duran üzümler, sıcakların bastırmasıyla nerdeyse bir gecede sararır, asmaların ucunda sallanan altın rengi salkımlara dönüşür.

İslâm uygarlığının yeniden ele alınışı, canlandırılışı, bir ticaret işi, kazanç işi, bir politik sömürü işi değil, bir inanç, gönül verme, kişiliğin kaçınılmaz zuhuru işidir. Kaderin tayin ettiği bir misyondur. Fedakârlık isteyen bir misyon.

Uygarlığın dirilişi, onda kendini bulanların işidir.

Onlar, işi geçtir erkendir diye düşünmezler. Yerine getirilmeyen görevin vakti yoktur. Ne zaman güç yeterse o zaman yerine getirilir. İyi niyet ve doğru çalışma sebebiyle, kaybedilen vakitleri, "vakt"in Yaratıcısı bağışlar.

Onlar, görevi "benimdi senindi" diye de düşünmezler. Bir er gibi hizmet ederler, kendilerini ortaya sürmezler.

Kutsal emanetleri bir takım kişilere bağlayanlar, ya da kendilerine bağlayanlar değil, görevde, misyonda, mesajda fani olanlar, kendilerini görmeyenler, kendilerini ileri sürmeyenler, işte asıl ehil olanlar bunlardır. "Ben, sen" diyenlerse, "naehil"lerdir.

İdeal, vakitle ve şahıslarla sınırlanamaz. Günü gelince gerçek olur.

DEPREM

Ortalıkta görülen uluslararası sorunların kökü geçmiştedir. Meselâ, bugün Ortadoğu'nun başına gelenler ve yarın başına geleceklerin tohumları en yakın olarak Birinci Dünya Savaşında atıldı.

60-70 yıl, tarihî aktüalite demektir. Yani, biz henüz Birinci Cihan Savaşının aktüalitesi içindeyiz. Onu yaşıyoruz. Diğer bir deyişle Osmanlı Devletinin parçalanma hadisesi devam ediyor. Parçaları, el değiştiriyor. Ta yerine oturuncaya kadar.

Süleyman Nazif, İstanbul'un işgali sırasında yaptığı Piyer Loti konuşmasında, Osmanlı Devletini parçalamanın, dünyanın büyük bir bölgesini uzun süre bir kargaşa içinde bırakacağını ileri görüşlülükle belirtiyordu. Bu yıkılışı, dünyayı sarsan bir zelzeleye benzetmişti.

Evet, bu bir zelzeleydi. Ancak, sadece siyasî ve askerî bir zelzele olmakla kalmıyordu. Bir ruh depremiydi bu. Uzun zaman hazırlanan medeniyetler savaşının bir rövanşıydı. Batı Medeniyeti, hazırlanıp hazırlanıp kesin yumruğunu indirmişti.

Yenildik. Parçalandık. Ortadoğu halkları sahipsiz kaldı. O gün bugündür de sahipsizdir. Sun'i devletçikler kuruldu. Gören gözler için bunlar zaten ömürsüz şeylerdi. Şimdi teker teker yıkmak, ortadan kaldırmak istiyorlar bunları.

Bir yağma sofrasının paylaşılması gibi düşünülüyor. Bir mirasın yağması gibi.

Ancak, unutulan bir nokta var. Süleyman Nazif'in değindiği nokta. Bu miras, onu parçalayıp bölenlere ve pay edenlere de yaramayacaktır.

Mirasın içindeki burukluk, yeni sahiplere geçecektir.

Tevrat'a dayanarak Ortadoğu'ya sahip çıkanlar bizzat hakiki Tevrat'ın dayandığı ruh tarafından tekzib edilecek.

Süper güçler, kalblerinden yaralanacaklar.

Evet bu bir depremdir. Tarih depremi. Ama, daha ötesi var. Fizikötesi bir deprem bu. Kim bu depremde sahipsiz kalan malları yağma edeyim diye gelirse, yeni sarsıntılarda, o da yere yarı beline kadar gömülüp kalır.

NÖBET TUTMAK SANATI

Zamanımızda siyaset bir meslek halini almıştır. Bu bir gerçek, fakat acı bir gerçek.

Böyle de olsa, ben, siyaset adamlarına, bu gerçeği unutmalarını öğütlemek isterim.

Siyaseti kendi yükselişi için değil, ülke için bir vasıta sayması gerekir inancındayım politikaya atılacakların.

Eskiler siyaseti netameli bir sanat olarak görmüşler. Zaten "siyaset" kelimesi de çift anlamlıdır. Politikayı anlattığı gibi çok acı bir sonu da ifade eder.

Bugün, ben, onun tehlikesi, riski üzerinde durulmasını değil de, sorumluluğuna dikkat edilmesini öneririm bu yolu seçmek isteyenlere.

Halkın sorumluluğunu üzerine almak, kolayca ve hiç düşünmeden girişilecek bir iş değildir.

Bu yolu seçen kişi, çok iyi bir değerlendirme yapmak zorundadır.

Dönüşü olmayan bir yoldur siyaset.

Önceden görülmeyen nice problemlerle yüklü bir konu.

Sürekliliği yüzünden bir meslek yanı varsa da onu bundan ibaret sanmak insanın kendini aldatması olur.

Çobanlık yapmak bile herkesin harcı değildir. Kaldı ki, insan toplulukları da "sürü" değil.

Siyaseti seçen, "hak"tan çok "görev"e inanmalıdır.

Uzaklara bakmasını bilmek demektir politika sanatı.

Millet ruhundan ve duyarlığından haberli olmak demektir.

Kendini bir hizmet adamı olarak görmeli ve şahsı için hiçbir şey beklememelidir devlet yönetimine istekli olan.

Milletle özdeşleşmek demektir devlet adamı olmak. Ama, bu, kendini büyük görme hastalığına yakalanmaya sebep olmamalı.

Her zaman nöbeti devre hazır olmalı bu yola giren kişi.

Çünkü "politika" gerçekte, millet ve devlet hizmetinde nöbet tutmaktan başka bir şey değil.

Belki, bunlar hep bildiğimiz şeyler diyeceksiniz. Ama iyi düşünelim, çok defa, çok iyi bildiğimizi sandığımız şeyler, hiç bilmediklerimizdir.

TOPLUM ÇÜRÜTÜCÜLERİ

Bir ülke için en büyük talihsizlik, köşe bucağı şarlatanların ve demagogların kapmış ve kaplamış olmasıdır.

Bir toplumun mutlu ve altın çağ dönemlerinde bu gibi tiplere ilerleme imkânı verilmez. Ama, düşüş çağlarında bunlar ortalıkta gözükür ve giderek asıl yeti sahiplerini tasfiye ederler.

Denebilir ki, bir ülkede bu tiplerin söz sahibi olması, düşüşün sebebidir; ya da düşüş, bu tip insanların üreme ve türemesinin, artıp çoğalmasının tam ortamıdır.

Hangisi hangisinin sebebidir, tartışılabilir bir konu. Fakat, kesinlikle söylenecek olan, şarlatanların, demagogların bir toplumda gözükmesi ve etkin olması, düşüş felâketinin en belirgin alâmetidir.

Bir kez bu tipler üremesin, artık o toplum, kolay kolay bunların elinden kurtulamaz. O toplumu yiyip bitirinceye kadar böyleleri faaliyetlerini giderek artan bir oranda ve etkinlikte sürdürürler.

Güçlük şuradadır: bunların sahteliğini ortaya koyacak sese karşı, bunlar birlik halinde öyle korkunç bir gürültü koparırlar ki,

zaten imkânsızlıklar içinde olan o ses, kaybolur gider. Ya da tersine, birlik halinde, öylesine bir sessizliğe gömülürler, ondan habersizmiş, o önemsizmiş gibi davranırlar ki, öyle bir sessizlik boykotu uygularlar ki, halkın hakikî sesten haberi bile olmaz.

Batı Medeniyetini taklitle benimseyen ülkelerde hukuk öğrenimine aşırı bir eğilim olduğu tesbit edilmiştir.

20. yüzyıl tekniği ve kurumları da, şarlatanlar ve demagoglar için zengin bir imkân kaynağıdır. Basında, üniversitede, parlamentoda bu tiplerin saltanatı kuruldu mu, artık o ülke için ardı arkası gelmez sorunların çanları çalacak demektir.

Demokrasi için en büyük tehlike, bu demagoglardan gelmektedir.

Demagoji ve şarlatanlığın geçerli olmadığı toplumlar, sağlıklı toplumlardır.

Demagoji ve şarlatanlığın hiç bir sahada ve hele en çok siyaset alanında geçerli olmaması için seviyeli bir fikir ortamının doğurulması gereklidir.

Demagogun malzemesi, yarım bilinen gerçekler, çarpıtılmaya müsait alternatiflerdir.

Her türlü görüşün uygarca ve hür olarak ortaya konabildiği, zengin ve sıhhatli bir bilgi ve kültür hamûlesine sahip toplumlarda, demagoji ve şarlatanlık gelişip serpilemez, boy atamaz, kurur ve söner.

"DALGA"LAR ve "HAVA"LAR

Bir ülkeyi, eninde sonunda, aydınlar idare eder. Görünüm ve rejim ne olursa olsun, yönetim bir kafa ve formasyon işi olduğundan, her idarede, söz sahibi olanlar, aydınlardır. Demokraside, bir fark varsa, o da yönetişin halka onaylatılmasıdır. Bunun için de, kamuoyu oluşturulması önemli bir faktördür yönetimde.

Kamuoyu, sağlam ve yerine oturmuş toplumlarda, zaten mevcut olan kültürün çok yavaş bir değişimiyle değişiklikler gösterir. Kültür değişimine uğrayan ülkelerde ise, kamuoyunun oluşması ve değişmesi bambaşka bir işleyiştedir.

Osmanlılar devrinde, kamuoyu, yüzyıllar içinde belli kurumlardan kaynaklanan bir oluşum sürecinin göstergesiydi. Ancak Başkentte, belli etkin çevrelerde, kısa dönemlerde bir patlama sonucu değişimler olabiliyordu. Ama, sonunda, o da, bütün milletin, o ağır ağır oluşan gerçek, büyük ve sessiz düşüncesi tarafından emilip dağılıyordu.

Ancak, Tanzimattan sonra giderek artan bir şiddette, kamu-

oyunun halk ve aydınlar arasında ikiye bölündüğünü, halkın kendi hayatını ve düşüncesini, içine kapalı bir şekilde yaşadığını, aydınlarınsa, kısa dönemlerde, gelen havalarla âdeta on yılda bir başka bir modaya kapıldığını görüyor ve gözlemliyoruz tarihe baktığımızda.

1950'den sonra demokrasiye geçişle birlikte halkın katılımı arttı yönetim üzerindeki etkisiyle. Ama yine de, yöneticiler, aydınlar arasından çıktığından, on yılda bir, çoğu kez de dışardan gelen, fikir görünümlü "dalga" ve "hava"ların şokları eksik olmadı.

1950'deki "demokrasi romantizmi", 1960'dan sonra yerini "ideolojik karakter"e terk etti. 1970'ten sonra ise, aydınlar arasındaki bölünme, fikir farklılığının ötesine geçerek, illegalizmin kıran kırana hegemonya savaşına dönüştü.

Dışardan gelen havalar, köklü kültürden mahrum aydınları tesiri altına almasını bildi geçmiş dönemlerde.

Gönlümüz istiyor ki, yeniden demokrasiye döndüğümüz bu dönemde, siyasî hayata yön verme niyetinde olanlar, dışardan gelecek "dalga" ve "hava"lara karşı daha dikkatli olsunlar, daha dayanıklı olsunlar...

Söz konusu olan, Millet yazgısıdır çünkü.

AŞIRI UMUT, UMUTSUZLUKTUR

Tanzimat Hareketinin köksüzlüğü bir de şurdan bellidir: her girdiğimiz değişime coşkuyla, sanki hiç görmediğimiz, bilmediğimiz, yaşamadığımız bir hayata giriyormuşuzcasına hayretle, hayranlıkla ve aşırı umutlarla dopdolu olarak giriyoruz. Sonra, kısa zamanda, elbet böylesine girilen dönemin boyunu aşan taşkın istekler ve arzularla başlanan yeni hayatın beklenen vermediği ortaya çıkınca bu kez korkunç bir hayal kırıklığı içine yuvarlanıyoruz.

Her döneme aşırı iyimserlikle giriyor, sonra ondan korkunç bir kötümserlik, şoklar ve yıkıntılarla çıkıyoruz.

O meşrutiyet coşku ve taşkınlıkları neydi?

Neydi o tek parti romantizmi?

Ya 1950'lerdeki sonsuz umutlarla girilen demokrasi aşkı?

Ya 1960 darbesinin getirdiği düşüş ve yıkıntıdan ibret alınmadan, hemen arkasından sosyalizmin sanki gökten inmiş kutsal bir düzen gibi sunuluşu?

Kısacası, batılılaşma süreci ve kültür değişimi, toplumumuza soğukkanlılığını ve realizmini unutturmuş.

Oysa, eski toplumumuz, atalarımız, ciddiliği, ağırbaşlılığı ve soğukkanlılığıyla meşhurdu.

Şimdi yeniden demokrasiye dönmüş bulunuyor toplumumuz.

Yaşamadığımız bir hayat değil demokrasi.

Yaşadık ve gördük.

Şimdi, biz, ondan değil, o, bizden bir şeyler beklese yeridir.

SINIR VE SINIRI AŞMA

Demokraside ve genellikle siyasî hayatta, "sınır" önemle üzerinde durulması gerekli bir konu.

Meselâ, 1960'tan sonraki siyasî hayatımızı çıkmaza sokan, ufak partilerin var olması ve koalisyonlarda rol oynamaları mıdır? Ve benzeri ayrıntılar.

Bize kalırsa, bu iddialar, tek tek çürütülebilir. Ve sadece iki partinin varlığına imkân verilirse, bunun da 27 Mayıs'ın tekrarına sebep olacağı ileri sürülebilir. Hem de daha şiddetle. Çünkü: dünyamızda, ne yazık ki, insanlar gittikçe daha katı oluyorlar.

Merhamet, yeryüzünden çekiliyor adeta.

Diyeceğim şu: şu ya bu kanun yapılırken bütüncü bir gözle düşünmek gerekiyor. Parçalar, aldatıcı olabilir.

Geçmiş anarşi ve terörde, Parlamento'nun çalışamaz hale gelişinde, kanunlardaki kuralların payı varsa da, asıl sebep, uygulama ve kişilerin tutumlarıydı diyebilirim.

Bunalım yorum çarpıklıklarından kaynaklanıyordu.

"Sınır" düşüncesinin kaybolmasından.

Bir noktada, "sınırın aşılması"ndan.

Ve sınırın aşıldığını fark etmemekten.

Hani Epiktetos'un özdeyişi gibi: "sınırı aşan için sınır yoktur."

Ve düşünüşün, oluşun ünlü kuralı gibi: "Bir şey, sınırını aşarsa tersine dönüşür."

Unutmayalım ki, o dönemde, sadece siyasette değil, genellikle hayatta sınır aşılmıştı. Sınırı aşanlar, sadece politikacılar değildi. Bürokraside de, üniversitelerde de, genç-ihtiyar halk içinde de sınır aşan aşanaydı.

Araştırmalar gerekli, nerde, ne zaman, niçin sınırlar aşıldı.

Bu tür araştırmalar, gelecekte de, bütün sınır aşmaları bakımından ışık tutucu ve uyarıcı olabilir.

Yoksa, sadece, kanunlar önleyemez legal çizgiden dışarı taşmaları.

Çünkü: legalden illegale yavaş yavaş geçiliyor, farkında olunmadan geçiliyor. Bir kere de geçildi mi, artık geri dönülemiyor.

Kanunlar ve onun çizdiği sınırlar için inanç ve güven de sarsılınca, yakın geçmişte yaşadığımız o çıkmaz hayat, karşılıklı yarışmayla ve fasit daire biçiminde, çöküntüye kadar hızla gelişiyor.

POLİTİKA VE İNSAN

Kendini bir şeye kaptırıp da çok şeyi ve bu arada politikayı unutan ve hayatın dışına atan kişi çağımızda hoş karşılanmamaktadır. Politika hayatı, toplumun geleceğini yönlendirdiğine göre, çağın bu değerlendirişi yabana atılamaz.

Ama, bir de bunun tersi var: Politikaya, onun dışında hiç bir şey yokmuşcasına veya kalmamışcasına dalmak. Çağımız, ne yazık ki, bunu öbürü kadar kınamıyor. Oysa bu bence öbüründen çok daha kınanmayı hakketmiş bir haldir. Kendini maddeten ya da psikolojik olarak yalnızlığa çeken, toplumdan soyutlayan belki mâzur görülebilir. Fakat politikaya boğazına kadar gömülmeye ben bir mazeret bulamıyorum. Böylelerinin psikolojisi ya da kendi kendilerine gösterdikleri mâzereti az çok tahmin etsem de.

Politikaya boğulurcasına dalmayla insanın kendini millete, devlete ya da yurda adaması aynı şey değil. Bunları birbirine karıştırmayalım. Bunlardan biri, kendini toplum uğruna feda etmiş olandır. Öbürüyse, kendisinden başkasını görmeyen, kendisinin şu ya da bu çıkarı uğruna toplumdan fedakârlığa razı olan kişidir.

Şüphesiz, politikacı da insandır. Elbet kendisini, yükselmesini,

çıkarını da düşünecektir. Ama bunun bir derecesi, bir sınırı olmalıdır. Toplumun önüne düştüğüne göre, en çok fedakârlık ona düşmektedir. En çok sorumluluk duygusuna o sahip olmalıdır. Millet zararına en duyarlı o olmalıdır.

Oysa, çağımızda, ne yazık ki, bu özelliklere gülünüp geçilmektedir. Toplumu kendisini, şahsî hayatını feda edercesine, adayanlara çevrece akıllı gözüyle bakılmamaktadır.

Ama, şu kadarını söyleyelim ki, bu bakış önemli değildir. Geçici bir bakıştır. Asıl bakış çok yavaş oluşur, derinlerde oluşur. Kaybeden sonunda günübirlik politika yapan kişidir. Politikayı toplum için, bir ideal için yapan ve bu sebeple de sınırını aşmayan ise sonunda kazanacaktır. Hayatını olmasa da, ölümünü.

DEMOKRASİ

Çağlara göre de yönetim modaları var. Bunlar kuşkusuz o çağlardaki toplumların yapısıyla ve dünya görüşleriyle de ilgili.

Yüzyıllarca üç aşağı beş yukarı aynı sistem geçerli oluyor.

Çağımızın da geçerli siyasî düzeni; demokrasi. Ancak henüz daha iyisi bulunamadığı için insanlık onu muhafaza ediyor.

Ya da, henüz insanlığın toplum yapısı bambaşka bir siyasî yapıyı gereksinecek kadar değişmedi.

Kitle, yığın psikolojisi, demokrasinin düğüm noktalarından biri. Gücü de orda, zaafı da. Rejim düzenli gittiği zaman yüksek bir moral söz konusudur. Fakat düşüş olduğu zaman da panik şiddetlidir.

Demokrasinin sakıncalarını yine demokrasi düzeltir gibi sözler söylenmiştir. Çağın siyasî düzeni olduğuna göre, daha başka ne söylenebilir ki.

Kuşkusuz, demokrasi, göstermelik tek partili ya da kukla parlamentolu diktatörlük düzenlerinden onlarla kıyaslanamayacak kadar üstündür.

Bununla birlikte, kamuoyunu oluşturma bir takım uluslararası tekellerin elinde oldukça, kamuoyu araçları dünya çapında merkezîleştikçe, devletler arasındaki bağlar tek taraflı hegemonyalar şeklinde tecelli ettikçe, bir gün, insanlık, asla diktatörlüğe kaymaksızın, yeni yönetim biçim ve düzenleri arayışı içinde olabilir.

İnsan ve çevresi, tabiat -insan, insan- insan ilişkisi değiştikçe ve bu değişiklikler bir gün bütünün değişmesi gerektiği noktaya varınca yeni bir düzen de kendini gösterecektir.

O güne değin, demokrasiyi şekil olduğu kadar öz olarak da dikkatli kullanmak zorundadır insanlık. Onu hakikat ve erdem içeriğiyle beslemek, yüce değerlerle beslemek gereklidir her an.

DEMOKRASİ VE HALK

Politikanın halka açık olmasının yararları meydanda. Böylece, yönetim denetlenmiş ve her anıyla izlenmiş oluyor. Bu, demokrasinin terazide ağır çeken tarafı.

Ancak, öbür kefede de bazı ağırlıklar yok değil.

Halkın, her şeyi unuturcasına kendini politikaya kaptırması.

Bu sebeple de, kültür konusuna, mânevî oluşum zorunluluğuna yeterince önem ve değer verilmemesi.

Devletin gözlerden gizli kalması gereken tasarılarının bile politika uğruna didiklenmesi.

Dış için söylenmiş sözlerin içte, içerisi için söylenmiş sözlerin dışta yanlış yorumlanması ve değerlendirilmesi.

Ve benzerleri...

Ama, bütün bunlar, terazinin olumlu kefesini havaya kaldıracak kadar ağırlıklı değil.

Yani açık rejimin yararları sakıncalarını aşar. Şu şartla ki, saydığımız sorunların gerektirdiği önlemler alınmış olsun.

Bu önlemler de, yurttaşların "kişilik"lerini sağlamlaştıracak bir kültür politikası, eğitim ve toplumsal yaşama tutumunda odaklaşıyor.

Kişilikli yurttaşlar topluluğunda, herkes az çok, ne dendiğini, niçin dendiğini anlar ve kendi sınırını bilir.

İstisnalar her zaman olacaktır. Fakat, çoğunluk sağlama alınırsa, istisnalar kurallaşmazsa, korkulacak bir taraf kalmaz.

Ülkemizde, bir yandan demokrasiyi yerlileştirmek, kendi temel geleneklerimiz ve kültürümüzle bağdaştırmak, uzlaştırmak için gerekli kurumları kurarken, öte yandan, onunla ilk bakışta ilgisiz görünen yüce uğraşlarla, her yaş ve kesimdeki yurttaşın, kişiliğini zenginleştirmesi imkânını ona sağlayacak kuruluşları çoğaltmak ve arttırmak zorundayız.

Araştırılırsa, kurulabilecek ne kadar yararlı kurum cinsleri bulunabileceği görülecektir.

Eski kurumların yenileştirilmesi, canlandırılması da, ülkemiz yaşantısına yepyeni ve taptaze, güçlü ve renkli bir hava getirecektir.

SAĞ

Bu ülkenin inancı, ideali, bir hayat tarzı ve dünya görüşü yok muydu ki, dışardan ideoloji ithal ettiler bir takım kimseler geçmişte.

Kendi "sağ"ımız yetmiyor muydu ki, dışarının "sağ"ını "sol"unu getirdiler.

Ve bugün, dün olduğu gibi, ısrarla, "sağ"ı, Batı'da anlaşılan anlamda, yani kapitalizm ya da liberalizm doğrultusunda ve sadece ekonomik görüş biçiminde bir ideoloji gibi tanımlıyorlar, tanıtıyorlar.

Güya Türkiye'deki sağcılar, kapitalistlerin adamı, zengin taraftarı imişler. Sonra dönüp bunu ısrarla söyleyenlere bakıyorsunuz: ya kendisi zengindir, kapitalisttir, ya da bütün ismini, geçmişini, onlarla olmaktan sağlamıştır. Daha garibi, bunu kapitalistlerin organlarından söylemekte.

Sağcı denilen kimselerin çoğunluğu ise, kapitalistlerle, zenginlerle bir alışverişi olmayan, ellerindeki vasıtalar da baştanbaşa yoksullukla donanmış kişiler.

Şüphesiz gittikçe onların tanımına uyan bir "sağ" oluşmakta. Ve bu "sağ"ın opurtünist sözcüleri de türemekte. Fakat, asıl bu ülkenin, geçmişten gelen, kökten gelen idealinin sahipleri, gerek "sol", gerek yeni türemiş "sağ" tarafından boğulmaya çalışılsın, vardır, var olacaktır.

Ve bu asıl "sağ", zengin-fakir ayrımı yapmaz. İnsanlara "insan" olarak bakar, zengin-fakir, işçi-patron diye ayırarak bakmaz onlara. "Zengin müslüman" tâbirini asla kabul etmez. Böyle bir deyiş, geçmiş literatürümüzde yoktur. Peygamber de müslümanları zengin-fakir diye ayırmıyordu. Sonrakiler de böyle bir ayrımı yapmamışlardı.

Bu ülkenin insanları, geçmişte, inançsız, idealsiz, anlamsız yaşamadılar. En bilinçli bir idealle, en medenî bir hayat tarzıyla yaşadılar. Onların çocuklarından oluşan bu millet, sessiz bir şekilde aynı ideali, aynı hayat anlamını, aynı dünya görüşünü yaşadı, sürdürdü. Gerçek aydın, bu millet idealini, bugünün ifadesi içinde dillendirecek, onun neslini, insanlığa yeni ideali sunacak bir olgunlukta yetiştirecektir. Henüz belki bir tohum halindedir. Ama, zaman, zaruret ve ihtiyaç, ülkemizde, Ortadoğu denen islâm ülkelerinde ve insanlıkta onların serpilip gelişmesine, boy atmasına sebep oluşturacaktır.

Varsın bunu, yabancı ruhlu ve şekilli "sol", ebediyyen yabancı kalmaya mahkûm sol ve opurtünist sağ kabul etmesin.

MATERYALİZM VE İNSANLIK

Artık, korkunç derecede materyalist bir dünyada yaşıyoruz. Kırk, altmış ya da seksen yıl öncesinin insanını mumla arasanız bulamazsınız.

Materyalist, kendine, aklına büyük güven duymakta. Oysa, Tanrı isterse, onun nesi var nesi yoksa bir rüzgârla süpürür atar.

Materyalist, sanki ezeldenberi dünyadaymışçasına yaşıyor. Ve sanki ebedî olarak burda kalacakmışçasına bir dünya adamlığı kimliğinde. Sanki, haşa, Tanrı gibidir, yani doğmamıştır ve ölmeyecektir. Sanki çocukluk diye bir dönem geçirmemiştir, sanki ikinci çocukluk olan ihtiyarlık da hiç bir zaman gelip onu bulmayacaktır.

Materyalist, Tanrı'ya, ruha, Öte'ye, Öte'deki hesaba ve Öte yaşantısına inanmaz. Ölüme karşı kördür. Mezarlıklara karşı hissizdir.

Kısaca, materyalist, ruhsuzdur. Fizikten ötesine aklı ermez. Gayba ait en ufak bir sezgisi yoktur. Farketmez ki, o çok güvendiği fiziği, daha ölmeden ölümün etkisine girecektir. Rengi solacak, yüzü kırışacak, gözleri görmeyecek, elleri tutmayacaktır bir gün.

Zamanın geçişi, tabiattaki değişimler, yıkımlar, çöküşler, bunlar hep sanki onun dışındadır. Zelzeleler, kazalar hep başkasının başına gelir. Kendisi ölmez, hep başkaları ölür. Başkaları iflâs eder, başkaları yıkılır. Başkaları, başkaları, başkaları.

Bir felâket başına gelmedikçe uyanmaz materyalist. Felâkete uğrayınca da çöker, yok olur gider. Pişman olmanın, tövbe etmenin zevkini bile duymaz.

Materyalizm, çağımızın ve insanlığın felâketidir. Tarihin tepesine asılmış demoklesin kılıcıdır o.

Eşyaya tapmanın, maddeyi tanrılaştırmanın, madde bakımından güçlü kişileri putlaştırmanın felsefesi olan materyalizm, insanlığın bugün aldığı yönün birinci sorumlusu bir düşünce tarzıdır.

Ruhumuzun derinliklerine kaçan, orada ürpertiler ve ürküntü içinde adeta titreyerek yaşayan anti-materyalizmi tekrar gün ışığına çıkaracak, onu karanlıklardan kurtaracak, ona hayat rengi ve soluğu verecek erlere, kahramanlara ihtiyaç vardır.

Materyalizmi ve onun sözde nimetlerini elinin tersiyle itecek diriliş kahraman ve erlerine.

SON İNSAN

Şu yorgun çağ gitsin, yeni çağı bir aşk uğruna yoracaklar gelsin.

Bizler antikleşmeden, arkaikleşmeden, Ashab-ı Kehfe dönmeden, çağın kabuğunu kıracaklar gelsin.

Hakikatın yanını tutanların çoğu bile sadece kelimeye sarılmakla iş olup biteceğini sanıyorlar. Dilden öteye gidemeyen bir çağ bu. En, boy ve yüzey var adeta boyut adına. Yükseklik ve derinlik boyutları (ki aynı anlamdadırlar) yok sanki.

Hakikat yok, hakikatın kırması var sanki. Gölgeler var, benzerler var, asıllar yok. Ne garip! Sanki, duvarın üstünde ve ışığın önünde duran Eflâtun'un ideaları çekip gitmiş; fakat, hâlâ, gölgeleri, zincire vurulmuş, peşin hükümlerin pranga mahkûmu bütün bir insanlığın gözleri önünden geçip gidiyorlar.

Kitaplar duruyor, ama kitap yok.

İlk örnek, kaybolmuş gibi.

Kopya, karbon kâğıt çağını yaşıyoruz.

İnsanı ilâhî dünyaya götüren sema, dilimizde "gösteri" olmuş.

"Turistik Mevlâna" çağını yaşıyoruz. Tanrı'm!

"Kur'an okuma yarışması" çağı!

Kur'an-ı Kerim'in insan ve insanlık için çizdiği ilâhî medeniyet çizgileri ilgilendirmiyor kimseyi.

Bu çağ, kamburunun altında çökmek üzere.

Bu irin dolu hamuda hiç bir deve dayanamaz.

Materyalizm, artık okyanusları bile kokuşturabilecek bir çapa yükseldi.

İnsanları köleleştiren komünizm ve kapitalizm, ruhun kemiğini kıracak dereceye geldi.

Böyle giderse, bırakalım Nietzsche'nin üstün insan'ını, alt-insan çağına gireceğiz.

Robot insana yaklaşırken, insan da robota yaklaşıyor.

Robotları idare eden insanın, o "son insan"ın bir ara onların arasına karışıp kaybolmasından korkulur.

Kayalaşmış zamanın sert yüzü yırtılıp mucizevî sürpriz. Tanrı'nın insanlara bağışladığı yeni zaman kaderinin tiz sesi belirmezse, insanlık, ad değiştirmek zorunda kalacaktır.

İNSANLIK BORCU

Bir kişi şüphesiz tarihi değiştiremez. Ama bir değişime katkıda bulunur. Öyle bir katkıda bulunur ki, değişim, sembolik olarak, tümüyle ona atfedilebilir.

Bir toplum da, öyle.

Dönemlere ad veren kahramanlar, böyle bir farklı katkının sahibidirler. Gününde görülmeyebilir. Hatta bu insanların etkisi, gününden sonraya da kalabilir.

Bunun içindir ki, eğer insanlığın, ya da olayların odaklaştığı bölgenin kötü bir gidişi varsa, toplum olarak, o gidişi durdurmak için elden ne geliyorsa onu yapmak, ondan kaçınmamak gerekir. "Ne yapsak boşuna, bu dev gibi olaylara karşı ne yapabiliriz?" diye düşünmek, yanlıştır.

Kara gidişe en ufak bir yön değiştirtmek bir yardır, bir faydadır. Belki o zaman, başka toplumlar da kendi güçleri çapında yardımcı olurlar. Ufak ufak katkılar birbirine eklenince, büyürler, devleşirler.

Şüphesiz bunu derken, ülkenin delicesine ve tek başına ortaya atılmasını kasdetmiyorum.

Ama bazı gerçekleri daha belirgin olarak söylemek, tarihi lekeleyen niyet ve fiillerin karşısına biraz daha net çıkmak, bir insanlık borcudur.

Başkalarının başına gelen, onunla ilgilenmeyenlerin de bir gün başına gelebilir.

Ruhlara girip onları bozan şeytancıl düşünceler, durdurulmadıkça kendi kendine durmaz.

Tarihe olan borç, insanlığa olan borç, bizzat kendimize olan borçtur.

SİYASET VE DEVLET

Normal bir devlette, siyaset, devlet içindir. Devleti güçlendirme araçlarının toplamıdır politika. Ama, bu güçleniş, uzun vâdede düşünülürse, milletin güçlenişiyle bağlantılıdır. Uzun vâdede, güçlü millet, güçlü devlet demektir, güçlü devlet de güçlü millet.

Demokraside kişi hak ve özgürlükleri önemlidir. Ama bu, anarşi ve devlet yıkımına gidecek çapta düşünülmemelidir. Kişinin devlete karşı bir hakkı vardır. Bu hakka, Devlet önem verdiği ölçüde, millet güçlenir. Milletin güçlenişi ise yine devletin güçlenişi demektir.

Fertler ve siyasî partiler de Devleti yıpratmamaya, zaafa uğratmamaya dikkat etmelidirler. Çünkü: Devlet güçlüyse, sonuç itibariyle kendileri de güçlüdür.

Çağımızda devletler çok büyük tehlikelere mâruzdur. Bir devleti dış âlemden soyutlamak mümkün değildir. Bu sebeple, insan onuru için bir hak olan özgürlüğü, devletin gücünü sarsacak, dışa karşı durumunu zayıflatacak şekilde kullanamaz kişi.

Bir denge gerekli devlet, siyasî partiler ve fertler arasında. Devlet, kişilere ve partilere doğal ve toplumsal özgürlük ve gelişme hakkını tanımalı: buna karşılık, kişiler ve siyasî partiler de, devleti ve toplumu en az kendileri kadar düşünmelidirler.

Devlet zulmetmemeli; kişiler ve siyasî partiler de, bölücülük ve bozgunculuk yapmamalıdırlar.

Siyaset, en uygun yönetimi bıkmadan ve usanmadan arama demektir. Yönetimse, devletin var olması, gelişip güçlenmesi için, gerek kamu, gerek özel kesimi, aralarında bir uyum ve denge sağlayarak, görüp gözetme ve düzenlemedir.

Siyaseti amaç edinmek, siyaset için siyaset yapmak, siyaset uğruna her şeyi mübah görmek, kötü politikacıların ve maceracıların işidir.

Siyaset, devlet adamlığı formasyonu ve fiilî devlet adamlığı okuludur. Ufuklara bakmayan, geleceği hesaba katmayan, günübirlik hareket eden politikacılar, kazanın sevkiyle devlet üst yönetiminde görev almış olsalar bile, "devlet adamı" sıfatını kazanamazlar.

HİLKAT MUCİZEDİR, MUCİZELER DE HİLKAT

Zaman ve mekân, bir ucu fiziğe ve kozmosa, bir ucu da zihnimize tutunan kategorilerdir. Fizikse, varoluşun rölatif pozisyonlarından biri. Madde, bir durumdur. Değişimin safhaları da diyebiliriz bunlara.

Miraç mucizesi, Allah'ın, Peygamberimize bir lütuf olarak, bir gecede, daha doğrusu gecenin bir bölümünde, belki bir anda, tabiat için vazettiği kuralları bir doğrultuda durdurması, zaman ve mekân nisbîliklerini bertaraf etmesidir.

Peygamber ruhuna öyle bir kudret bağışlanmıştır ki, o anda, zaman ve mekân kategorileri, madde engeli ortadan kalkmıştır.

Bu dünya hayatı, ruh için, merhale merhale perdelerdir. Ruhumuzun ilerlemesi ve yücelmesi derecesinde engel perdeleri ortadan kalkar.

Peygamber ruhunun fevkalâde yetilerle donanmış olduğunu anlamak güç değildir. Bir de onun parladığı fevkalâdenin fevkalâdesi anları düşünelim. İşte o anlardan, miraçlar, şakkulkamerler doğar.

Peygamberin parmağı ilâhî işaret aydınlıkları ve sembolizmi ile dolduğu zaman, yani ruhundaki aşk ve iman şehadet parmağının ucuna uzandığı zaman, ay yarılır.

Ve evet, Peygamber ruhu, Tanrı'ya ve Tanrı'nın mutlak âlemine doğru bir geziye çıkmak istediği zaman, mekân ve zaman kavramlarının anlamı yok olur.

Bunun içindir ki, acaba miraç yolculuğu maddî miydi, ruhî miydi tartışması, sadece akıl dünyası sınırları içinde bulunulurken düşünülen bir durumdur.

Ruh ve madde ayrımının kalktığı yerde, böyle bir tartışma yoktur.

Ruhun içindeki sır, fiziği, zaman ve mekân kategorilerini sıfıra indirdiğinde, sadece mucize dünyası vardır.

Peygamberimizin, bir gecede, gecenin bir bölümünde ya da bir anda mesafeleri aşıp dünyayı ve uzayları, cennetleri ve cehennemleri nasıl dolaşıp Tanrı'ya ulaştığına ve O'nu gördüğüne akıl erdiremeyenlere şunu söyleyebiliriz. Farz ediniz ki, Peygamber Efendimiz hiç yerinden kımıldamadı, fakat Kudüs onun ayağına geldi, getirildi, uzaylar getirildi, Cennet ve Cehennemler getirilip gösterildi. Tanrı da kendini gösterdi. Bu, O'nun, O, herşeyi yaratan, gören gözler için her yaratışı bir harika ve mucize olan, Ezelî ve Ebedî Kudret'in gücü dışında mıdır?

YENİ BİR AYDINLANMA ÇAĞI İÇİN

Avrupalılar, Yeni Çağı İstanbul'un bizim tarafımızdan fethedilmesiyle başlatırlar. Çünkü: bu olay, kendilerince onları uyandırmıştır. Her alanda yeniden-doğuş hareketini başlatmışlar, müslümanlardan da ellerinden geldiğince bir şeyler öğrenip yararlanmışlardır.

Onlar, bize karşı böylece yeni bir çağ başlatmışlar ve buna aydınlanış çağı demişlerdir.

Şimdi biz de tarihin bölümü olarak onların bu ayrımını esas alıyoruz. Halbuki bizim için yeni çağ ve aydınlanış çağı Hicret'le başlar. Aslında insanlığın da yeni çağı ve aydınlanış çağı milâdî 622 yılında başlamıştır. Ama, bunu Avrupalılar kabul etmezler. Çok seçkin bilginleri hariç tutarsak.

Milâdî 1750-1800'lerden sonradır ki, islâm dünyası olarak biz, düşüş çağına girmişizdir.

Şimdi 20. milâdî yüzyıl sona ererken gerek islâm dünyası, gerek batı âlemi yeni bir çağın özlemi içindedir.

Maddî alanda ilerleme, bir çok problemleri çözmüşse de yepyeni problemler getirmiştir. Büyük bir kaygı içine gömülmüştür insanlık.

Bir yandan hızlı bir şekilde tabiatın ölümüne şahit oluyoruz.

Öbür yandan, insanlık, her hangi bir an patlayacak bir dünya savaşının büyük korkusu içinde titremekte. Çünkü: böyle bir savaş olursa, bu, öncekilerden hiç birine benzemeyecektir. Yüz milyonların hayatı tehdit altında. Koskoca şehirlerin yerle bir olması işten bile değildir böyle bir savaşta.

Öte taraftan, mânevî alanda çok daha korkunç bir katastrof dev adımlarıyla yaklaşmaktadır. Geleneksel değerler ve kurumlar, kurallar ve ilkeler çatır çatır yıkılmakta, insanoğlu klasik inanç sistemlerini büyük parçalar halinde terk etmekte; hakikî ve mutlak inançların yerine nisbî, dünyevî ve şahıs kültüne ya da madde fetişizmine benzer tutkunluklar, ruh esaretleri ve mahkûmlukları geçmekte.

Ama, elbet, insanoğlu bundan memnun değil. Bir çıkış yolu arıyor. Yeniden karanlıklaşan çağı aydınlatacak bir ışık, bir kıvılcım arıyor.

Yeni bir çağın, yeni bir aydınlanış çağının, yeni ve aydınlık çağın açılmasını istiyor, diliyor, ummak istiyor, bekliyor.

Neden herbirimiz bu yeni açılışın öncüleri olmayalım, olmak istemeyelim?

DİRİLİŞ

Yeni bir çağ, bir aydınlanış çağı başlamalıdır diyoruz. Bu bir yeniden doğuş, yenidoğuştur ki, biz ona "diriliş" diyoruz.

Batı, yenidoğuşunu kapıyor. Bir dönemi kapatıp yeni bir dönemi açması imkânsız değilse de çok güç. Çünkü: her şeyden önce böyle bir yenidoğuş'un psikolojisinde değil Batı. O, elindekini korumaya ve yaşatmaya çalışacak. Batı'nın bundan sonraki tutumu bir "direniş" olabilir, bir "diriliş" değil.

Umut, İslâm medeniyetinin yeni doğuşunda, dirilişinde. Hem ahlâkî, hem felsefî, hem estetik, hem de sosyal yönden yeniden doğuş sırası onda. Potansiyel, gelecek zaman potansiyeli onda. Henüz açılmamış, işletilmemiş katları ve kıvrımları var İslâm Uygarlığının.

Bir rövanşı var İslâm Uygarlığının. Bunu bir öç alma şeklinde düşünmemeli. Batı, dönem ve dönem —hatta bugün bile—, çeşitli ad ve görünümlerle İslâm Uygarlığına karşı haçlı ruhuyla hareket ettiyse, İslâmın buna cevabının da intikam biçiminde tecelli etmesi gerekmez. Bu bir ruh ve mizaç meselesidir.

İslâmın içinden yeni bir çiçekleniş gerekiyor. Şekillerde ve isimlerde dondurulmak isteneni, ruhda ve özde alevlendirmek, ateşlendirmek icab ediyor.

Böyle bir yenidoğuş, diriliş, geçmişe, tarihe öç kafasıyla bakmaz. Kötüye en etkin cevap, ona iyilik yapmaktır. Onu iyiliğe çağırmak, iyi olmasına yardımcı olmaktır. Yine olmazsa, cezasını kaderin tokatıyla çeker.

Batı, kapitalizmi, komünizmi ve siyonizmiyle kendini bir öç kafesine hapsediyor. Bu kara duygu mahzeninde havasızlıktan boğulabilir.

Denizleri, havaları kirletip tabiatı öldürmek, insanı yok olmayla karşı karşıya getirmek, onun marifeti. Elbet bundan bir diriliş doğmaz. Diriliş, bunların anti-tezi olarak doğar.

Diriliş, kör ve kinci materyalizmin karşısında, rahmet ve merhametin aydınlığıyla uyanmış bir anti-materyalizm akımı, ölü ruhun ayağa kalkış davranışı olacaktır.

Diriliş, sahte ümanizme karşı, Tanrı sevgisini zarûretleştirmiş bir insancılık öğretisi olacaktır.

Diriliş düşüncesi, insanı maymundan gelmiş görmez: tam tersine, maymunun kaderinde, düşmüş insanın talihsizliğini okur.

VE DİRİLİŞ

İslâm Medeniyeti, devirler boyu açılımlar yaptı. Bugünden başlangıca doğru baktığımızda Osmanlı, Hint, Maveraünnehir, Endülüs, Abbasi ve ilk dönem varyasyonlarını görürüz. Bir de bunlara eklenen uzantılar.

Şimdi beklenen yeni bir varyasyon veya açılımdan daha ötesidir. Bütün islâm dünyasını kapsayan, hatta bütün insanlığı hedef alan bir yenidoğuş, daha doğrusu diriliştir beklenen, umulan ve gelmesi zarûret haline gelmiş olan.

Yeniden geçmişe dönüp incelediğimizde, bütünün ruhumuzdaki azap ve ıstırabı dindirici etkisi, tükenmeyen insan yeteneğinden fışkıracak deha ile birleşince doğacak ilham, o dirilişin, islâmın ve aynı mâna demek olan insanın dirilişinin ilk ve genel çerçevesini ortaya koyacaktır.

Geçmişi anlama, elbet, bilim, manevî âlem, ahlâk ve sanat planlarını kapsar. Her alana bakış, bugünün bilgi, metot ve duyarlığına sahip genç, umutlu, yüce amaçlı bir nesil tarafından yapıldığında, Allah, umulmadık yerden o ilhamın bereket kapısını aralayacaktır.

İslâm Medeniyeti, Hakikat Medeniyeti olarak, içinde daha nice, kendini ortaya koyuş tohumlarını ve alternatiflerini taşımaktadır.

Çağımızda cinnet derecesine varan nazizm, komünizm, siyonizm, kapitalizm zulûmleri, insanlık için o dirilişin daha çabuk ve hızlı oluşmasına sebep olacaktır.

Düşünen kafalar görecektir: dirilişten, islâm medeniyet ve kültüründen, ruh ve ahlâkından, manevî âleminden doğacak, kaynaklanacak dirilişten başka yol yoktur.

Her kapı kapalı, o kapı açık.

Çağın zulûm doktrinlerinin karşısına tek bir doktrin çıkabilir: kalıntı haline gelmiş ve kendine islâm adını yakıştırmış bir tabakanın düşünce ve eylemleri değil, taptaze, yepyeni bir diriliş neslinin ortaya koyacağı, islâm düşünce ve ruhundan ışık ve göğde alan yeni öğreti: DİRİLİŞ ÖĞRETİSİ.

DÜZELİŞ

Kimi hedeflere dolaysız, kimi hedeflere de dolaylı varılır. Dolaysız gidilecek olana dolaylı gidilirse gecikme olur, zaman yitirilir. Bu gecikme, sonuç almaya engel de olabilir. Dolaylı gidilecek olana dolaysız gidilmeye kalkışılırsa, amaca varılamaz. Vaktinden önce gitmek gibidir bu. Ya da donanıp kuşanmadan gitmek gibidir; hedefi ürkütür bu; hedefin hazırlanması ihmal edilmiş demektir. Hedef kuşkulandırılmıştır; hedef, redde hazırdır.

Bir oluşum, uzun uzun hazırlanmayı gerektirir. Doğrudan sonuca varmayı düşlemek, çocuksu bir davranış olur. Hedefi hafife almak, küçümsemek olur bu. Oysa bir hedef, ciddi bir konudur ve ciddiye alınmak ister.

Medeniyet olarak, islâm ülkeleri, düşüş dönemine girdi gireli, yeni bir atılımı dörtbaşı mamûr düşünüp ele almayı bir türlü gerçekleştiremiyor. Hemen kolay tarafından, kestirmeden ve kısa dönemde varılmak isteniyor sonuca ve başarıya.

Cephelerde yenilen atalarımız, kabahati askerî düzende buldu.

Orduda düzenleme yapılırsa, savaşlarda başarıya ulaşacaklarını sandılar. Yeniçeri Ocağını yıktılar, nizam-ı cedidi getirmek istediler. Sonuç hüsranla bitti.

Bu kez, suç idarî düzenlemede bulundu. Tanzimat dönemine girdik. Netice değişmedi.

Bu sefer, suç, rejimde bulundu. Meşrutiyet ilân edildi. Birinci kere ilân edildi, olmadı. İkinci kere sözde daha temelden ilân edildi, hiç olmadı. Devlet yıkıldı. Toplum sarsıldı.

Sonra umutlar cumhuriyet rejimine bağlandı. Meşrutiyet, sonuna kadar gidilmemiş bir rejim değişikliği gibi görüldü. Fakat ilk heyecanlar çabuk söndü. Ülke yine bir değişiklik bekler oldu.

İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle bizde yeni umut, demokrasi, yani çok partililik oldu. Böylece, yine umut, rejim dolayında aranıyordu. O da 1960'da bir ihtilâlle umut olma niteliğini yitirdi.

Sonra, çare ekonomide dendi, olmadı. Kimileri anarşiye, kimileri teröre girişti. Kimileri de bu kez sosyalizm ve komünizme gönül bağladı.

Kimsenin düşünmediği nokta, bir toplumun hayatının tek boyuta, tek unsura, tek faktöre bağlanamayacağı noktasıdır.

Bir toplum, hem askerî bakımdan, hem idarî yönden, hem toplumsal düzeni açısından, hem rejimi itibariyle, hem ekonomisi çerçevesinde, hem kültür ve sanat alanında, hem ruh, inanç ve ahlâk planında, kısacası bütün boyutlarda, bütün alanlarda güçlü, yeni ve sağlam olmak için bütüncül bir idealin sahibi olmak ve bu ideali gerçekleştirmek üzere makro plan ve programlar (sadece ekonomik plan ve programlar değil) yapmak, bunları da en dolaylı noktalara kadar detaylandırmak zorundadır.

TOPLUM VE DÜŞÜNCE

Klişeler, bilimde bir zarurettir. Hayatta da bir ölçüde yerleri vardır onların. Ama, düşünceyi, hele toplumun bütünüyle ilgili görüşü, bir takım klişelere indirgemek, zihin hayatında klişelerin mutlak saltanatını kurmak, sürekli gelişme isteyen bir oluşu dondurup durdurmak demek olur.

Klişelerle, sloganlarla bir toplumu yaşatmak mümkün değildir. Dehalar, klişeleri parçalar. Seçkin ruhlar, ölü klişelerin cenderesine haps edilemez.

Vahiy gerçeklikleri dışında bir takım dogmalar icat etmek, insanoğlunun bir tür sapkınlığıdır. Din, tabiatı icabı, mahiyeti gereği dogmalara sahiptir. Konusu, mutlaklık ve alanı fizikötesi olduğundan, onun değişmez ilkeleri, "nas"ları bulunacaktır. Ama sözde pozitivizme dayandığını, bilim kaynaklı olduğunu iddia eden doktrin-

ler, bir takım dogmalar ortaya atarlarsa, gülünç taklitçiler olmaktan öteye geçemezler.

İdeolojiler, belli zamanların bulgularına fazlasıyla bağlıdırlar. Şartlar değiştiğinde, bilim yeni bulgularla zenginleştiğinde, sırf akla, düşünceye, ya da sözde bilim verilerine dayanan ideolojiler, anlamlarını yitirirler.

Hele mutlaklık âlemi için bir takım yargılar getiren ideolojiler daha baştan sapkınlığın içindedirler.

Şahıs kültüne dayanan, insanoğlunun düşünmesini sınırlayan, kritik yeteneğine gereğince yer vermeyen çağdaş totaliter düzen ideolojileri, insanları sürü kabul eder, onların kişiliğine saygı göstermez, eşya için uygulanan düzenlemeyi ayniyle insan toplulukları için de uygulamak isterler.

Basın, televizyon, radyo gibi kamuoyu oluşturma kurumları da, canlı zihin hayatından çok, klişelere dayanan bir kolaya kaçışa eğilimlidirler.

Bir toplumun fikir hayatı ne kadar zengin, araştırma kafası ne kadar gelişmiş, klişelere saplanmadan sorunları inceden inceye deşme geleneği ne kadar güçlü olursa, o toplum o kadar sağlam, o kadar geleceğini güven altına almış olur.

PAY

Bir zamanlar "biz bir çivi bile çakamayız", "biz, bir toplu iğne bile yapamayız", hatta yakın zamanlarda: "bakın Bulgaristan'a, bakın Yugoslavya'ya" deniyordu. Bunlar, kendi kendimiz hakkında verdiğimiz hükümlerdi.

Hatta, iyi hatırlarım, çocukluğumda, bir kurşun kalem imal etmiştik de biz de bir şey yapabiliyormuşuz diye, bayağı, milletçe sevinmiştik.

Şimdi ise, Libya'da, Suudî Arabistan'da, bu milletin, çölleri ihya ettiği, amelesinden mühendisine, müdürüne, müteahhidine kadar bütün elemanı bizden giden kuruluşların en ücra yerlerde kentler, köprüler, v.b. şeyler yaptığı günlük haberler arasında.

Daha başka Ortadoğu ülkelerinde, hatta bazı demirperde gerisi ülkelerde bu ülkenin çocukları dağ taş demeyip koşuşuyor ve kendisine imkân sağlanınca harikalar gösteriyor. Almanya'daki işçilerimiz birden dönse, sanayi çöker deniyor.

Türkiye'yi bin bir imkânsızlık ve içten dıştan baltalama şartları içinde az çok kalkındıran genç insanlarımız, bu başka ülkelere yayılıp kimselerin cesaret edemeyeceği, çetin ve zor işlere girişiyor ve bunu başarıyor.

Demek ki, milletimizin bir özelliği var. Bir atılım ruhu, ortaya bir eser koyma gücü ve iradesi mevcut.

Bunu bir dönemde gösterememiş ve hatta adeta hiç bir şey elinden gelmezmişcesine bir komplekse kapılmaya itilmişse, suç millette değilmiş demek.

Bir de, milletimizin kültür planında yeni baştan ve temelden silâhlandığını, iç yapısının ahlâk ve ideal protoplazmasıyla tazelendiğini, kendi tarih, kültür ve medeniyetinin bilinciyle diriliş sürecini tamamladığını düşününüz, o zaman neler yapmayız ve neler olmaz.

Madem ki, bu kadar öksüz şartlarda maddî planda bu hamlelerin sahibi biziz, kendimize lâyık mânevî, kültürel güce, ruh gücüne erdiğimizde nice erişilmez başarılara neden kavuşmayalım?

Tanrı isterse ve biz o iradeye, o buyruğa lâyık olursak dünyanın çehresinin değişmesinde aslan payı bir payımız olabilir.

Olur ve elbet olacaktır.

ZAMAN'LA KONUŞMA YA DA KONUŞAMAMA

Biz hep zamandan şikayet ederiz. Bir de zamanın dili olsaydı da konuşsaydı, acaba o kimden şikâyet edecek, kimden yakınacaktı?

Zaman'ın dili yok mu? Var ama o dilden anlayabilsek!

Zaman konuşsaydı, kütüphanelerde sararıp kalan yaprakları gösterecekti. Biz: "hep senin marifetin" diyecektik ona. O da bize "sizin" diyecekti.

Hafız'ın eşsiz şiirlerini gösterecekti ve soracaktı: "neden her yıl gelen hayat ve gençlik mevsimi bahar kanınızı kaynatıyor, sizi canlandırıyor, sizi duyarlıktan duyarlığa yükseltiyor da ebedî bahar gibi olan bu şiirler solmuş yapraklar gibi kütüphane köşelerinde yığılı duruyor? Oysa, asıl üç ayda şolup geçen, sararıp kuruyan tabiat baharının muhtevası değil mi?"

Ve Sâdi'nin inceliklerinden, Attar ve Senai'nin hikmet demetlerinden örnekler verecekti. Ve arkasından sökün edecekti gazeller ve kasideler. Bakiler, Nef'iler, Nedimler, Şeyh Galibler.

Ama biz donuk donuk ona bakacaktık. Çünkü; o anlamadığımız, bilmediğimiz bir dilden konuşuyor gibi gelecekti bize. "Çince mi konuşuyor bu ne?" diyecektik. Ya da onu arkaik bir dil sahibi olarak görecektik. "Himyerice konuşuyor galiba ya da Babilce" diyecektik.

O zaman, anlayacaktı Zaman bizim çıkmazımızı. Aradaki kaldırılmaz perdeyi görecekti; kırılmaz bir canın araya girdiğini fark edecekti. O zaman acı bir kahkaha atarak kendi kendine söylenecekti: "Ben neden bahsediyorum, deli miyim ne? Bunlar, acaba çağdaşları şairleri, düşünürleri, yazarları merak ediyorlar mı ki, ta eskileri okumuyorlar diye onları kınıyorum. Bunlar çağdaşlarına, daha kendileriyle birlikte yaşayanlara bile ilgisizler. Onları bile eskitmişler. Onları bile arkaik sanıyorlar. Onların bile günlerini getirmeden geçirmişler. En iyisi ben burdan çekip gideyim."

Dün odamda otururken Zaman sanki bunları söyledi ve koluma sürünerek geçip gitti.

PARTİ

Bir parti beklenir.

Halk bekler, ülke bekler, tarih bekler.

Kısa vâdede, halkın beklediği bir parti vardır ki, bu daha çok ekonomik ağırlıklıdır. Diyelim, halk, işsizliğe çare bulacak bir parti bekler; hayat pahalılığını önleyecek, geçimi kolaylaştıracak bir parti ister; hem de halkın güvenliğini ve huzurunu sağlayacak bir parti umar.

Ülke'nin beklediği parti ise, daha çok dış politika ağırlıklıdır. Dünyanın bu kritik zamanında, ülkenin dış sorunlarını çözümleyecek, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da devletin devamını, güvenliğini sağlayacak, ülkeyi badirelerden koruyacak bir dış politikayı omuzlayabilen bir parti istenir. Bu da, orta vâde beklentisidir.

Bir de tarihin beklediği bir parti vardır ki, o da ta geçmişten gelen millet yazgısının düğümlerini çözecek partidir. Buna da uzun vâde partisi diyebiliriz. Bu beklenti, medeniyet, kültür, kültür değişimi gibi kültür ve medeniyet tarihi perspektifleriyle ilgilidir. Bakış

açısı, dünya görüşü çerçevesinde ele almak demektir parti olgusunu. Burada, sadece geçmişe dönüklük söz konusu değildir. Geleceğe uzanış da, yani millet ideali de bu parti beklentisinin tartısına dahildir. Milletin ve devletin uzak hedeflerini hesaba katış, bu noktadan önem kazanır partinin çalışmalarında.

Bunları halkın beklediği parti, yurdun beklediği (ya da ülke'nin beklediği), Milletin beklediği parti diye özetleyebiliriz.

Yani bir çok parti mi bekleniyor? Hayır teorik olarak bölümledik biz. Nasıl halkı milletten, milleti devletten, devleti ülkeden, yurttan ayırmak mümkün değilse, daha doğrusu bunlar birbiriyle sıkısıkıya ilgiliyse, bir partiden, kısa, orta ve uzun vâdede beklenenlerin tümü istenir.

İstenir ki, iktidara gelecek parti hem devletin dış güvenliğini tehlikelerden korusun, hem yurttaşın günlük hayatını ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir ekonomik kalkınma ve gelişme programı uygulayabilsin, hem de tarihin getirip önüne bıraktığı atalar mirası sorumlulukları omuzlasın, adeta yeminli olduğumuz kutsal görevi yüklensin, yani Ortadoğu'daki tarihî misyonumuzu en hassas bir dikkatle yerine getirsin, medeniyet ve kültürümüzün dirilişini başlatıp yürütsün.

Elbet, ideal bir parti portresidir bu çizdiğimiz. Seçim, bu partiyi arayıp durma imkânıdır halkın. En azından çok partinin aralarındaki uyumla ve elele vermekle toplumun bu üç vâdeli beklentisini elden geldiğince gerçekleştirmeğe çalışmaları arzu edilir.

SEBEPLERDEN BİRİ

"Müslümanlar neden hep geri kalmış?" derler ve müslüman ülkelerin ve halkların bugünkü durumunu, gizli ya da açık, islâma bağlamaya çalışırlar. İslâmı pasiflik ya da dünyaya ilgisizlik gibi görmek ve göstermek isterler.

Oysa, İslâm, vahiyde kendini bulan mutlak ve zaman'la bağlanamayan yanıyla birlikte tarih içinde ve zamanla ifade edilmiş cephesiyle, her medeniyet gibi bir medeniyettir. Ve bu kadarıyla bu dünyanın kanunlarına tâbidir, kanuniyetlerin dışında tutulmamıştır.

Din de, özü ve ruhu müstesna, topluma ve insana, zamana ve medeniyete yerleşen tarafıyla bir gelişime tâbi tutulmuştur, ilâhî takdirce. Çünkü: ezelî ve ebedî olan, düşmeyen ve kalkmayan, ölmeyen ve dirilmeyen, değişmeyen ve bozulmayan, benzersiz ve eşsiz olan yalnızca Allah'tır.

Din, dış tecellileriyle, hele medeniyet cephesiyle faniliğin ve yaratılmışlığın risklerine marûzdur. Bu yüzden, inananların çabası şarttır.

İslâm Medeniyetinin büyük bir krize girdiği ve bu krizin hâlâ sürdüğü bir gerçektir. Çağımızda bu krizden çıkma atılımı içinde olduğunu da söyleyebiliriz. Onun için, hem umut, hem ürküntü, iyimserlik ve kötümserlik içiçe gidip geliyor zamanımız insan psikolojisinde.

İslâm Medeniyeti neden girdi bu krize? Bunun bir çok sebepleri vardır. Tarihçiler, düşünürler kendi görüşleri çerçevesinde ve çoğu kez belli bir açıdan bu konu üzerinde az veya çok durmuşlardır.

Ben, burda, sadece bir sebebi söyleyeceğim. Birinci sebep. Bu sebep, metafizik sebeptir. Kader sebebi. Tanrı'dan başka hiçbir şeyin varoluş açısından tam bir güven içinde olmadığının açığa çıkması, anlaşılması için, islâm medeniyetinin dahi öbür medeniyetlerin risklerinden vareste, müstesna olmaması takdir edilmiştir. Çarpışma ve yarışmada bir imtiyaz verilmemiştir ki, inanmış insan kolaylığa ve tembelliğe düşmesin. Şeytan inanmış insandan daha çalışkan ve daha gayretli olmamalıdır. Bu, inanmış kişinin insanlık onuruyla bağdaşmaz. İnsan, kendi emeğiyle kazandığını ancak hakkeder. Bir yardım görür ama çalışana yardım edilir.

Tanrı, kutsal hadiste ne demiştir: "Bana yürüyerek gelene, ben koşarak giderim."

Hiç yürümeden bu sonuç sağlanabilir mi? Duran Adam, Tanrı'nın kendine doğru yürüyeceğini sanmasın.

SEBEP

Orta âlem dedikleri yaşadığımız âlemde, sınırlı bir alanda, fizik, kimya vb. çerçevesinde sıkı bir sebeplilik, diğer bir deyişle sebep-netice bağıntısı gözlemliyoruz. Ancak makro ya da mikro âleme gidilince bu bağıntı bir parça netliğini yitiriyor. İhtimaliyet nazariyeleri doğuyor. Sebep ortadan kalkmıyor, belki mahiyeti, ya da en azından mantığı değişiyor. İnsanla ilgili bilimler alanında da sebeplilik ilkesi geçerli. Ancak, sebep sayısı ve şartlar arttığından fizik ya da kimya alanındaki kadar başarılı olamıyoruz, psikolojik, sosyolojik tarihî ve antropolojik olayların analizinde, yorum ve değerlendirmesinde. Bilim ilerledikçe, kuşkusuz, bu alanlarda olayların sebepleri de biraz daha fazla aydınlanacaktır. Öyle de olsa, yine de bu olayların bilimin denetim ve kavrayışından kaçan yanları ve yönleri bulunacaktır. Sebep zincirinde yok olan halkalar, uzaklaşan halkalar, suya taş atıldığında meydana gelen binbir içiçe, kırık ya da hareketli halkalara benzer zincirlenişler yüzünden bir olayın bütün sebeplerini zapt etmemiz mümkün değil.

Bir medeniyet ki, bir yanıyla kişinin, bir yanıyla ırkların, toplumların, öbür yanıyla kentlerin, ülkelerin, iklimlerin olayıdır ve bir anının, bir enstantanesinin değil, tarihin içinde uzayan yüzyıllarının, hatta binyıllarının hikâyesi ve savaş, barış, yükseliş, yıkılış, düşüş gibi çeşitli hallerin, gelenekler, yasalar, düşünceler, öğretiler, inançlar, davranışlar ve eylemlerin demetlenmesi, içiçe geçip katmerlenmesi, ayrı ayrı ya da birlikte tabiatla, insanla yoğrulması demektir; bunun değişme, durma, bozulma, ya da ortadan kalkma sebebini bir noktada aramak, elbet doğru olmaz. Ve elbet, bugün, tarih, antropoloji, sosyoloji, bu geniş çerçeveyi bilim netliğini yitirmeden kavrayamaz. Bu sebeple, yapılan açıklamalar ya genel düşünce özelliğindedir, ya da tarih filozofisi mahiyetinde.

Deniyor ki, coğrafî keşifler, ticaret yollarının değişmesine, o da müslümanların elinde bulunan dünya ticaretinin Batılıların eline geçmesine neden oldu. Bunun sonucunda müslümanlar yoksullaştı, dünya egemenliğini yitirdiler. Batılılar ilerledi, müslümanlar geriledi.

Bize kalırsa, bu, medeniyetimizin girdiği krizin sebeplerinden biridir. Buna coğrafî sebep diyebiliriz. Doğrudur. Ama, tek başına yeterli bir açıklama değildir, koskoca bir medeniyetin sarsılmasını araştırmada. Çünkü, şu soru sorulabilir: Batılıların keşifleri yapıp ticaret yollarını değiştirmesine ve islâm âleminin bunu farketmemesine, buna engel olamamasına sebep neydi?

Malik Bin Nebi de, bilhassa Kuzey Afrika müslümanlarının gerilemesini, ziraat hayatından sanayi hayatına geçemeyişe bağlıyor. İktisat tarihi açısından bir değerlendirme diyebiliriz buna. Ama yine tatmin etmiyor bizi. Avrupa neden ziraat döneminden sanayi dönemine geçebildi de, müslümanlar, yüzyılımıza kadar geçemedi? diye sorulabilir. Gösterilen sebepler, yakın sebeplerdir. Adeta, sebep değil, açıklama değil, açıklanmasını istediğimiz "durmuşluk" olayının bir parçasıdır. Vak'anın izahı değil, adeta vakaya dahil bir süreçtir.

Bize kalırsa, bir çağ geliyor: Avrupalılar, bu dünya hayatı açısından bir "uyanma" dönemine giriyorlar, müslümanlarsa, yavaş yavaş sönen bir lâmba gibi, hayat üstünlüğü şevklerini yitirmeğe başlıyorlar. Bunun da bir sebebi olmalı. Bu sebep oldukça derinlerde kökü olan bir ruh hali. Bunun uzun uzun, inceden inceye araştırılması gerekli.

Aslında, ilerilik gerilik biraz da nisbîlik ifade eden terimlerdir. Bir şey, bir başkasına göre ileri veya geri olabilir.

İlk sıralar, müslümanların gerilemesinden çok, Avrupalıların maddî planda ilerlemesinden söz edilebilir. Sonraları, ara iyice açılınca, bu nisbî gerileme adeta mutlak bir gerilemeye, ya da öbüründen bağımsız olarak da gerilemeye dönüşmüş oluyor.

VE SEBEP

İslâm, ruh ve cevher olarak ölümsüzdür elbet. İnancımıza göre, kıyamete dek sürecektir. Zaten bunu akıl da kabul eder. İnsan fıtratına, yaradılışına karşılık olması, ifrat ve tefritten uzak, insan ruhunun sorusuna tam bir cevap teşkil etmesi, bu mucizevî özelliğini, gören ve düşünen insana göstermektedir.

Ancak, medeniyet olarak, her medeniyet gibi, sebep-netice kanuniyetinden etkilenmiştir İslâm Medeniyeti. Bu yüzden de, çok parlak dönemler geçirdiği gibi, durgun dönemleri ve bugünkü gibi bulanık ve içinden dışından kanayan dönemleri olmuştur.

Bir düşüş olduysa bunun sebepleri üzerinde durup düşünmek her aydının görevidir. Bu düşünmeler, sadece geçmiş üzerine teorik düşünmeler değil, bugüne ve yarına ışık bulma araştırmalarıdır da.

Görüşümce, İslâm dünyasının, düşüş sürecine girmesinde, bir yerde "dünyaya doyma"nın da payı vardır. Abbasî döneminde eşsiz refah, barış içinde yaşayan müslümanlar dünya nimetleri bakımından "doyma" noktasına varmışlardı. Endülüs Medeniyeti de, dün-

yaya yönük yanıyla, adeta bu dünyada cenneti gerçekleştirme derecesinde bir refah, incelik ve zenginliğine erişmişti.

Bu doyma noktasında, dünya nimetlerinin ötesi aranır. Bu bakımdandır ki, dünya nimetleri bakımından zirveye varılan dönemlerin hemen ardından mânevî ekoller de başgöstermiştir.

Bu zamandaşlığı batılı incelemeciler olsun, bizdeki incelemeciler olsun, yanlış değerlendirmektedirler. Maddî yönden düşüşle bu mânevî ekoller arasında bir ilgi bulmağa çalışıyorlar. Nerdeyse düşüşün sebebi olarak bu mânevî ekolleri göstermeğe kalkışıyorlar.

Oysa, oluş, daha karmaşıktır. Dünya nimetleri bakımından doyma (işba) noktasına varan İslâm uygarlığının zaten baştan beri sürüp gelen mânevî ekolleri yönünden de bir gelişme yolu araması doğaldı. Öte yandan, düşmanları, cehalet ve sefaletin karanlığında dünyaya çok iştihalı ve arzulu idiler. Bu yüzden doğuda ve batıda saldıran sürüler, İslâm medeniyeti mamurelerini talan ve eşsiz âbidelerini ve erişilmez düzenini yok ettiler. Ve kendilerini dünyaya vererek, Endülüs'ten öğrendikleriyle yeni bir dünya nimetleri medeniyeti kurdular. Onların bu vahşî ihtiraslarına karşılık müslümanlar mânevî eğilimlere dönüyorlardı. Belki de batılıların bu dünya isteğine acıyarak bakıyorlardı. O günkü müslümanların psikolojisi şöyle tahmin edilebilir: "bizim döndüğümüz yola, bunlar yeni giriyorlar." Kuşkusuz, konu uzun uzun incelenmesi gerekli bir konudur. Müslümanlıkta ruhbanlık olmadığından, dünya reddedilmiş değildir. Ancak, islâmdaki "dünya" ile, bugünkü "dünya sevgisi" birbirine karıştırılmamalıdır. Gerek Abbasiler, gerek Endülüs, gerek Osmanlılar dönemlerinin en parlak zamanlarında bile dünya nimetleri bugüne göre çok daha meşru ölçüler içinde idi. Ama, netice olarak, ne kadar ulvîleştirirseniz ulvîleştirin, dünya yine dünyadır. Bu sebeple bir doyma noktası vardır. İnsanın bırakacağı bir şeydir eninde sonunda dünya. İnsan için söz konusu olan, uygarlıklar için

de söz konusudur. Müslümanlar da, bir noktadan sonra, "doydukları dünya"yı bırakmaya başlamışlardır.

Ama, bu yanlış olmuştur. Çünkü: Arz üzerinde yalnız müslümanlar yaşamıyordu. Barbar ve fanatik kitleler vardı. Aç ve dünya görmemiş halklar. Bunlar, dünya nimetlerinin rahatlattığı, birbirinden çözdüğü, ya da dünyadan vazgeçişin içe-kapanıklaştırdığı müslümanlara vahşice saldırdılar. Ve Endülüs Medeniyeti mahvoldu. Doğuda Maveraünnehir Medeniyeti, Abbasî Devri uygarlığı çok büyük bir yıkıma uğradı. O günden sonra islâm uygarlığı, zaman zaman parlak dönemler yaşadıysa da eski altın çağına hiç bir zaman varamadı.

Dünyayı dünya için değil, ahiret için, kendi ilâhî medeniyetleri için bırakmamalıydılar müslümanlar.

MEDENİYETİN YENİDEN DİRİLİŞİ

Medeniyetlerin doğum, gelişim ve kayboluşları üzerine düşünen ve tarih açısından onların değerlendirmesini yapan medeniyet tarihçileri, tarih filozofları, bir çok nazariyeler ortaya atmışlardır.

Kimileri, medeniyetlerin de insanlar gibi doğup büyüyüp öldükleri kanaatindedirler. Toynbee, bunların prototipidir. O, örgütlenişi, medeniyetin spesifik karakteri olarak gördüğünden, bu örgütlenişteki bir çözülmeyi medeniyetin sonu olarak görmektedir. Toynbee, günümüze değin 26 medeniyet geldiğini, bunlardan bir kısmının ömrünü tamamlayarak bir nevi eceliyle öldüğünü, tabii ölümle hayatını tamamladığını, bir kısmınınsa erken ölümle son bulduğunu, yani "durdurulmuş" medeniyetler olduğunu ileri sürüyor, görüşleri özetlenirse. Osmanlı Medeniyeti de bu durdurulmuş medeniyetlerden biri Toynbee'ye göre. Bu konuda Sorokin-Toyn-

bee tartışması dikkat çekicidir. Bu tartışmada, Sorokin, medeniyetleri daha çok "düşünce, ideal ve duyarlık" özüne bağladığından onların son bulmadığına kanidir. Sorokin, medeniyetlere insan ömrü gibi kesin bir ömür biçen Toynbee'yi eleştirmektedir. Bizim bugün de yunan trajedilerini ve grek filozoflarının eserlerini okuduğumuzu kaydederek bir uygarlığın biçim değiştirip günümüzde de yaşadığını savunur Sorokin. Osmanlı uygarlığının da Batı uygarlığına katkılarının halâ yaşadığını belirtir. Buna örnek olarak da gece kıyafeti, pijama giymeyi ve kahve içmeyi örnek gösterir. Çünkü: bunlar, Osmanlıların insanlığa armağanıdır.

Düşünür ve bilginler yetiştirmeli ve bu konular üzerinde uzun uzun durmalıyız. İslâm ülkeleri için çıkış yolu böyle bulunur. Ama, ne yazık ki bu tür bir çalışmaya değer verilmiyor günümüzde bu ülkelerde.

Toynbee, bize kalırsa, devlet ve ülkelerle uygarlıklar arasındaki ilgiyi aşırı bir şekilde abartmaktadır. Medeniyeti, bu çerçeveye hapsetmek aşırı bir haksızlık olacaktır. Sorokin de, bize kalırsa gerçek hayatla anıyı, yaşama ile hatıratı özdeşleştirmektedir. Gerçekten yaşayan medeniyetlerle, anıları, izleri yaşayan medeniyetleri birbirine karıştırmamak gereklidir.

Bizce, medeniyetlerin yaşaması sorunu daha karışık ve karmaşık bir olaydır. Mezopotamya Medeniyeti Mısır Medeniyetine, Mısır Medeniyeti Grek Medeniyetine, Grek Medeniyeti de Roma Medeniyetine öğretmenlik yapmıştır. Roma, Kartaca'dan da yararlanmıştır. İslâm Medeniyetinin de Grek ve Roma medeniyetleriyle hesaplaştığı ve bir ölçüde onlardan yararlandığı doğrudur. Ama, bu kişilikli bir yararlanmadır. Rönesans ve sonrası Batı Medeniyeti de, hem artık Grek ve Roma medeniyetlerinin bir dirilişi, hem Endülüs yoluyla İslâm medeniyeti öğrenciliği sonucunda oluşmuş bir uygar-

lık denemesidir ki, kimi tarih ve medeniyet filozofları onu orijinal bir medeniyet olarak bile görmemektedirler.

Düşünceme göre, "medeniyet" kelimesi bir terminoloji ve kavram karışıklığına yol açmakta, filozof ve düşünürleri de yanıltan bu olmaktadır. Kanaatimce, iki "medeniyet" kavramı vardır. Biri, tüm insanlığa hitap eden "medeniyet", öbürü ise bir tarih terimi olarak, tarihte somut olarak adlandırılmış medeniyetler. İlk insandan başlayıp bugüne kadar gelen ve bundan sonra da insanlığın sonuna kadar sürecek olan "insanlığın medeniyeti" ile öbür medeniyetler arasında hem bir ilişki, hem bir farklılık vardır. Bir nevi o "medeniyet"ler, dediğimiz "medeniyet"in bir tür aranışı, tarih ve zaman içinde gerçekleştirilme denemesi, yani gerçekleşmiş parçalarıdır. Bazı medeniyetler de, o medeniyete karşı geliştirilmiştir ki, biz bunlara anti-medeniyet medeniyetleri diyebiliriz. Yani "Medeniyet" dediğimiz, bir bakıma da, medeniyet ideali oluyor. Öbürleri, bu ideali ararken gerçekleşen reel medeniyetlerdir. Bütün insanlık için, başlangıçtan sona tek bir medeniyet düşünürsek, medeniyetler, bu medeniyetin parçaları oluyor. Medeniyet ideali uzun vâdede reel oluyor, bundan da tarihî-sosyolojik medeniyetler doğuyor. Kimi zaman medeniyet geriliyor, kimi zaman ilerliyor, geri çekiliyor, ileri atılıyor, yana çekiliyor, öne geçiyor, arkada kalıyor, fon oluyor, ön plana çıkıyor, netleşiyor, brütlüğünü arttırıyor, nebülözleşiyor, bulutlaşıyor, sonra yağmurlaşıp yere düşüyor, kaoslar ve kozmoslar döneminden geçiyor. Kısacası, medeniyetin oluşum ve gelişimi Hegel'in sadeleştirilen tez-antitez-sentez sisteminden çok boyutlu ve karmaşık bir yapıda sürüyor.

Aslında dediğimiz anlamda medeniyet, doğaüstü bir olgu. Ama doğayı kavrıyor, tarihî-sosyolojik çizgilere ışığını yayıyor.

Geçmiş medeniyetler, damarlarını yeni medeniyetlerin içine uzatıyor. Bütün insanlık medeniyeti, medeniyetlerin birbirine geçmeli, eklenmeli bir dokusunu sunuyor bakışlarımıza.

İslâm Medeniyeti, temelde ve özde, "medeniyet" dediğimiz vak'anın ta kendisidir. O yüzden bir bakıma bir idealdir. Bir bakıma da gelmiş geçmiş medeniyetlere ışık tutmuştur. "Hakikat Medeniyeti" de diyebiliriz ona. Reel plana çıkarken de öbür medeniyetler sırasında onun da medeniyetleri vardır. Bu parça -İslâm Medeniyetlerinin, yani İslâm Medeniyeti varyasyonlarının gerisinde bir leitmotif olarak duran İslâm, değişmez bir medeniyettir. Bu anlamda İslâm Medeniyeti, medeniyetler medeniyetidir. Vahye, Tanrı'nın birliğine dayanan İslâm Medeniyeti ölmemiştir ve ölmez. Onun tarih içinde gerçekleşimleri olan medeniyetler ise yerlerini birbirlerine bırakmışlardır. Bu bakımdan onlara İslâm Medeniyetinin varyasyonları olan medeniyetler diyoruz. Endülüs Medeniyeti, Osmanlı Medeniyeti gibi. Bu bir bayrak yarışı gibidir. Yarışı bitiren, bayrağı bir sonrakine teslim eder ve yarıştan çekilir. Ama bayrak hep yarıştadır. Bu benzetmede bayrak İslâmı ve İslam Medeniyetini sembolize eder.

Bu açılardan düşünülünce, İslâm Medeniyetinin varyasyonlarındaki bazı örgütlenişler, zamanla irtibatlı kurumlar son bulabilir, devlet ve yönetim biçimleri ortadan kalkabilir. Bu, İslâm Medeniyetinin öldüğü anlamına gelmez. Bazı düşünceler, duyarlıklar da kendilerini ifade etme biçimlerini değiştirebilirler. Bu da onların bozulduğu demek olmaz. Demek ki, bozulan, çürüyen, değişen kısımlar, zaten belirli ömrü olan kabuğa ait şeylerdir; esas ve öz bozulmaz, değişmez. Bazan bir "fetret dönemi"ne, bir kriz dönemine girilir. Fakat sonra, medeniyet yeni bir varyasyonuyla ortaya çıkar.

İslâm Medeniyeti de, uzun süreden beri içine girdiği krizi atlatarak, Allah'ın izniyle, muhteşem bir açılış ve çiçeklenişle "diriliş"ini yapacaktır.

Bütün çekilen çileler, "Medeniyetin yeniden dirilişi" içindir.

DÜNYA İLİŞKİSİ

Belki de medeniyetler tarihinde İslâm Medeniyetinde olduğu kadar hiç bir medeniyette insanlar bilime değer vermemişler, bilime aşkla ve şevkle sarılmamışlardır. Müslümanların, kadınlardan da bir hayli olmak üzere kabarık sayıda bilgini, her alanda gece gündüz demeksizin çalışmışlar, sönmüş olan bilim sevgisini tazelemişler, hayat şevkini yenilemiş ve diriltmişlerdir.

Fakat bir zaman geliyor, bu aşk ve şevk sönüyor, çıkar ve karşılık ummaksızın girişilen bilim çalışmaları duruyor, tekrar ve taklit dönemi açılıyor, mevcudu muhafaza psikolojisi hakim oluyor. Buna karşılık, aynı dönemde, bilhassa dünya ilimleri alanında Batı'da bir aşk ve şevk dönemi açılıyor.

Bu, daha önceki yazılarımda da belirttiğim gibi tek bir sebeple, şu veya bu sebeple açıklanamaz. Gerek İslâm dünyasında,

gerek Avrupa'da görülen değişim, toptan bir değişim idi. İnsanların adeta dünyaya bakışları değişmişti. Adeta eski insanlar gitmiş, yerine yenileri gelmişti. Bu değişimin sebebi üzerinde bundan önceki bir kaç yazımda ve yıllardır yazdığım yazılarda durmuşumdur.

Söylediğim görüşlerden biri de, "dünyaya doyma" görüşüydü. Hükümdarlar görüyoruz: (İbrahim Bin Edhem gibi) hükümdarlığı bırakıp sûfî oluyorlar. Muhyiddin İbn Arabi döneminde ya da biraz öncesinde aynı eğilimi Endülüs'de de görüyoruz. Mevlâna Hazretleri de dünyayı gaflet mimarlarının imar ettiğini söyler. Aslında ne teorisiyle İslâm, ne de İslâmın bu büyük insanları dünyanın imarına karşıdırlar. Ancak, İslâm dünyasının o parlak dönemlerindeki imar, hayat düzeni, zenginlik ve refah o dereceyi bulmuştur ki, seçkin ruhlar bunların ötesini aramakta ve özlemektedirler. Bu dünya lüksünü arkada bırakmaya başlıyorlar. Onun için onların dünyayı kınaması o ortamda uygun olup denge sağlamaktadır.

Sonra büyük değişim olup müslümanlar dünyayı tamamen ellerinden kaçırınca, iki türlü psikoloji hakim oluyor. Birincisi, dünyayı tamamen hor görme. Ya da dünyaya taparcasına onun peşinden koşma.

Parlak dönemde, müslümanlar dünya nimetlerine boğulmuşken bile, ondan bir dereceye kadar istiğna içinde idiler. Ama bu çöküş ve fakirlik döneminde, dünya ihtiraslıları korkunç bir şekilde ona kapılmışlar, hatta ahireti unutmuşlardır.

Bugün de az çok bu durum devam etmektedir. Üstelik bir de materyalizmi din gibi benimsemiş kapitalistler ve komünistler zuhur etti çağımızda. Ve onların peşlerinden sürü gibi sürüklenip gidenler.

İslâmın dünya hakkındaki görüşü bellidir. Dünya dünya için değil, ebedî hayat için yapılmalı, imar edilmeli. Ruh açısından ba-

kış hakimdir İslâma. Rahiplik, dünya terki yoktur. Dünyaya tapma değil, dünyaya hakim olma söz konusudur. Dünyayı hor görerek terk eden, sonunda onun esiri olur. Dünyaya tapan ise, sonunda onun kulu, mahkûmu olur. İşte meşhur kural burda da bir kere daha geçerli olmaktadır: bir şey haddini aştı mı zıddına inkılâb eder.

MEDENİYET VE YORULUŞ

Medeniyetler de insanlar gibi yorulur mu? Medeniyet batışlarını ya da krizlerini, bir nevi, "medeniyetin yoruluşu" olayı olarak yorumlayabilir miyiz? Durmaları, gerilemeleri, hatta ortadan kalkmaları, yorulmaya bağlayabilir, yoruluş olarak düşünebilir ve değerlendirebilir miyiz?

Öyle düşünürsek, bir "dinlenme", "zindeliği yeniden bulma", "canlanma" düşünceleri de bu düşüncelerin çağrışımı sonucu, kendiliğinden akla gelmez mi?

Gerçekten, medeniyetlerin doğuşlarında ve gelişmelerinde, büyük bir heyecan, enerji ve dinamizm göze çarpmaktadır. Sonra bir durulma dönemi gözlemleniyor. Daha sonra da bir bocalama dönemi.

İlk heyecan, başka medeniyetlerle karşılaşıncaya kadar kesiksiz sürmektedir. Bir sarsılış, bir sınav oluyor başka medeniyetle bir medeniyetin karşılaşması. Eskiden bugün olduğu gibi, bütün dünyayı tanıma ve her yerden haberdar olma mümkün olmadığından,

yeni bir hareketin ilk inananları, belli bir gelişim ve büyümeye kadar dünyayı bir nevi kendi dünyalarından, ya da yaşanabilir hayatın tümünü kendi getirdiklerinden ibaret görüyorlardı. Ancak, başka medeniyetlerle karşılaşacak kadar büyüyünce, durum değişiyordu.

Hıristiyanlık, esas saf kökü itibariyle, dörtyüz yıl, yunan düşüncesi, Roma medeniyeti ve hatta eski İran ve doğu inançlarıyla hesaplaşma durumunda kaldı. Sonunda kendini Roma'ya kabul ettirdi ama, kendisi de onu kabul etti. Değişti ve temelden ödünler verdi. Bir nevi, vahdaniyetçilikle politeizmin karışımı, sentezi gibi bir şey oldu. Hukuk ve örgütleniş olarak Roma hukuku ve devlet düzenini, düşünce yapısı olarak da yunan düşüncesini benimsedi.

İslâm'ın yunan düşüncesi ve Roma düzeniyle karşılaşması, onun kökten değişmesi ve bozulmasına yol açmadı. Yunan düşüncesi tasfiyeye uğrayarak özümsendi. Roma Hukuku da orijinalliğini koruyan islâm hukukunda ancak bir örf hukuku olarak yararlanılan bir kaynak oldu.

İslâm Medeniyetinin, ruhu ve cevheriyle yorulduğu, zamanı izleyemez olduğu söylenemez. Çünkü: o, nice sefer yenildi, yıkıldı, bitti sanıldığında, yeni bir atılımıyla yeni bir çiçekleniş ve açılış yapmıştır. Ne yunan düşüncesiyle, ne eski Mısır ve Babil kalıntısı düşüncelerle, ne Roma, ne İran'la karşılaşması, ne Hint panteizmi ve mistisizmi, ne moğol istilası, ne haçlıların gelişi, onun gelişip sürmesine engel olabilmiştir. İslâm Medeniyeti değil de, onun varyasyonları olan medeniyetler, zamana fazla şartlanmış kurumlarıyla bu istilâ, yıkım veya karşılaşmalardan muhakkak ki etkilenmişler, hatta bu medeniyetler zamanı gelince sona ermişlerdir. Ancak, bunların sona ermesi, İslâm Medeniyetinin sona ermesi değildir. Nitekim, tarihte biri sona erince öbürü başlayan İslâm Medeniyetlerini görüyoruz.

Batılıların Rönesans'tan sonra dünya hakimiyeti için geliştirdikleri "dünya medeniyeti" diyebileceğimiz bu son çağ atılımları da

biz müslümanların mevcut medeniyetlerini sarsıcı olmuştur. Bir çok İslâm ülkesi istilâ edilmiş, fakirleştirilmiş, esir hale getirilmiş, kendi medeniyetinden uzaklaştırılmıştır. Ama, bu, İslâm Medeniyetinin yorulup bitmesi anlamına gelmez. Yeni bir atılım daha yapacağı anlamına gelir. Çok köklü ve büyük bir atılım. İnsanlığın beklediği atılım. O, oluncaya kadar görünen odur ki, islâm âlemi çok sıkıntı, çok çile çekecektir.

Medeniyette yorulma, arketip, leitmotif durumunda olan ilke ve kavramların geçerliliğini yitirmesi, anlamsızlaşması, ya da yerine insanlığı daha tatmin edici ikamelerinin geçmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda, İslâm Medeniyetinin yorulması değil, belki "diriliş"i söz konusu olabilir. Batı Medeniyetinin ise, bir zaman süreci içinde inişi, düşüşü, bitişi ve intiharı.

ÖMÜR SIRRI

Bir medeniyet ve bir millet ruhu vardır. Uzun ömürlük bu ruhtan tüten kuruluşların nasibidir. Güç ve yavaş doğarlar. Uzun sürede gelişip serpilirler. Ama, bir de kök salıp göğde bağladılar mı, artık onlar o millet ve o uygarlıkla birlikte yaşamalarını sürdürürler.

Osmanlı Dönemi incelendiğinde böylesine sağlam, sürekli kuruluşlar görüyoruz. Bu yüzdendir ki, Osmanlı Devletini şairler çınarla sembolize etmişlerdir. Bir cami yapan bir hükümdar, yanına da bir çınar dikmiştir. Bursa'da, İstanbul'da selâtin camilerinin yanıbaşında, onlara yaşıt çınarlar, hâlâ durmakta ve göğdeleriyle minarenin, dallarıyla budaklarıyla da kubbenin canlı benzeri, ikizi gibi bin yılı ve daha ötesini hedef bilmiş bir tabloda yerlerini almış bulunmaktadırlar.

Evet! Osmanlı Devletiyle yaşıt çınarlar vardır ve bu çınarlar yanıbaşında durdukları camilerin de zamanı dize getirdiklerinin ve getireceklerinin canlı şahidi gibi gözler önünde yükselmektedirler.

Yalnız, maddî anıtları mı vardır bir milletin, bir uygarlığın? El-

bet, hayır. Beş yüz sene evvelinden gelen şiirleri, musikisi, ilmî eserleri, edebî eserleri, tümüyle bir divan edebiyatı, o çınarlardan farksızdır.

Zamana, göğe ve toprağa kök salmak ve yükselmek, bu müesseselerin en tabiî hayat hikâyeleri gereğidir.

Ama, bir milletin ve bir medeniyetin fetret devreleri de vardır. Bu devrelerde oluşmuş ve şişinip balonlaşmış, kendini dev sanan nice kuruluşlar olur ki, bir gün, medeniyetin kriz dönemi atlatıldığında birden sönerler, küçülüp yok olurlar. Ancak, kriz döneminde atılmış diriliş tohumlarıdır ki, yeni döneme çıkma şansına sahiptirler.

Öbürleri, sonbahar gelince birden solup çürüyen şaşaalı çöl ve savan bitkileri gibidirler.

Diriliş tohumlarıdır ancak, geleceğin zaman fatihi. Kültür ve medeniyetin yeniden kendini buluşunda çiçeklenip meyveye duracak olan.

Beğenmediğiniz ufak tefek ve dikenli gül ağacı da bahar gelince ne olduğunu size gösterir ey meyvesiz ve içi boşluk sesiyle dolu, kavak ağaçları, serviler bile diyemediğim —o ağaçların da görevleri var çünkü— çocuk irisi, dev azmanı, millet ruhundan ırak, medeniyet özünden mahrum, cevhersiz, sahte ihtişamların sahibi ve yalancı davaların şamatacıları taklit kuruluşları!

MEDENİYETLERİN ÖMRÜ VE KADERİ

"Roma İmparatorluğu ne zaman batmaya başladı?" diye kendi kendilerine soran düşünürlerden her biri kendine göre soruya cevap ararken içlerinden biri de, "Roma İmparatorluğu doğarken batmaya başlamıştı" diye yazmış. Yarı espri, yarı gerçek bu paradoksal hükümde, bir gerçek vardır ki o da şudur: her doğuş, ölümünü de beraber getirir. Fıskiyeden fışkıran suyun fışkırış gücü, suyun gidebileceği, düşeceği yeri tayin eder.

Medeniyet, ya da devletin ömrü, doğuş ve çıkışında gizli. Dünyaya gelirken, beraberinde yaşama gücünü de, dayanma ve uyum sağlama özelliğini de getiriyor her hareket. Bir medeniyet, ideası ne kadar güçlü ve zamana dayanıklı ise o kadar yaşar. Medeniyetin temel öğeleri ne denli insanlığın öz ihtiyacına, temel ruh ihtiyacına cevap veriyorsa o kadar ömrü uzun olacak demektir. Yeni çıkışlara karşı ne kadar hazırlıklıysa o kadar dayanabilecektir. Doğuşunda kendini geliştirme ve koruma yönünde nice donanıksa o kadar daha zamanın itici, eritici ve yok edici gücüne karşı koyabilecektir.

Her medeniyetin bir zayıf tarafı olabilir. Aşilin topuğundaki nokta, ya da Samson'un saçları gibi. O vakit, gelecek zamanın yeni çıkışları onu o noktadan vuracaklardır.

Fakat, daha çok, büyük medeniyetlerin, uzun bir dönemden sonra, gözle görünmeyen çok yavaş bir değişmenin birike birike topyekün bir değişime döndüğü yeni bir çağ başlamasıyla sona erdiğini söylemek daha doğru olur, ölümünü bir unsura ya da bir sebebe indirgemekten çok. Mezopotmya ve Mısır Medeniyetleri karaya, nehre, göğe fazla şartlanmış medeniyetlerdi. Ziraat, geometri ve astronomi (o günkü durumuyla astroloji), "sonsuz kara üzerinde uzayan sonsuz bir gök" metafiziğine dayanan uygarlıklardı bunlar. Oysa, grek medeniyeti, "deniz"e dayanıyordu. Doğa sembolizmi de diyebiliriz. Güneş sisteminden öteye gitmeyen bir dünya anlayışı. Daha realist bir hayat görüşü. Metafizikçe daha yoksul bir uygarlık. İnsan, fizikötesi gücüne ortak oluyor. Bu sebeple, sanat güçlüdür bu uygarlıkta. Dünya coğrafyası hakkında daha çok bilgileri vardır bu insanların. Dünyanın sınırlılığından az çok haberdardırlar. Babil'de ve Mısır'da yönetim çok otoriterdir, dünya görüşleri gereği. Yönetim, göklerin iradesiyle olup biter. Nemrut, Firavun ilâhlaşmışlardır. Oysa, Yunan uygarlığında yönetim insanların iradesi dahilindedir. Site cumhuriyetlerinin kuruluş sebebi budur. Fakat. Tek Tanrı inancı karşısında, ne Mısır ve Babil, ne Yunan düşünce ve uygarlığı dayanabilir. Bütün o insanlaşmış tanrılar, ya da tanrılaşmış insanlar düzeni çökecektir bu ebedî gerçek karşısında. Ancak, antik medeniyetlerle insanlığın bu en eski ve en yeni medeniyeti, hakikat medeniyetine geçiş arasında bir "ara dönem" olacaktır ki, bu hıristiyanlık dönemidir. Tek Tanrı inancıyla çok tanrıcılığın birbirine karıştırılmasından doğan bir ara dönem.

Bütün bu düşüncelerin ışığında diyebiliriz ki, İslâmın gelecekte büyük günleri ve zaferleri vardır. Bir gün gelecek, çoktanrıcılıklardan, insan kültünden eser kalmayacaktır. Zulüm yönetimleri bir

bir çökecektir. Komünizm ve kapitalizm ve onların zaman zaman aldığı isimler (nazizm, faşizm, siyonizm) gibi Tanrı'nın iradesine ve adaletine ve insanın fıtratına aykırı, hilkat bozuluşundan doğma sapmalar, olumsuz gelişimler uzun ömürlü olamayacaktır.

Antik dünyanın dirilişi amaçlı Batı uygarlığı da bugünkü niyetleri ve girişimleriyle gücünün sonuna yaklaşmıştır. İslâm uygarlığı yorulmamıştır. Bazı varyasyonları bu izlenimi verse de, yeni atılımlar ve dirilişle insanlığın beklediği büyük değişim onun alınyazısıdır. Gerçi, kendi tükenişine razı olmayan Batı uygarlığı, şeytanî bir hınçla, dünyayı ve insanlığı peşinden sürüklemek, herhalde onu da kendisiyle birlikte yok etmek istiyor. Bir nevi, intihar edenin çevresini de beraber sürükleme psikozu. Fakat yağma yok. Kader, insanlığın kaderi onların değil, Allah'ın elindedir.

GÖKLERİN ÇEKTİĞİ KARTAL

Altmış yıl durmadan dinlenmeden bin bir çile içinde eserler vererek, mücadeleler yaparak Milletinin varoluş savaşında yerini alan bir Millet Büyüğü, düşünce ve edebiyat hayatımızın dinmez ve sinmez kalemi, yerinden oynamaz üslûbuyla kendini edebîyat tarihine hâkkeden kalem, Üstad Necip Fazıl, aramızdan ayrılıp, adeta bir kuş gibi uçup gitti.

Fanilik arkadadır artık.

Dev sulara karşı bir ömür boyu gerilmiş kollar düştü.

Ve yüz yılımıza şeref olan şiir saati, durdu.

Ve doğru, iyi ve güzel için yükselen ses sustu.

Yankıları çağların ufkunda çınlayacak.

İslâmın onuru için çağın çelik yüzüne karşı koyan elmas kas, gevşedi.

Atalarımız bir an için ebedî meşgalelerini bırakarak bizim bu dünyamıza doğru dönüp baktılar: "Kim geliyor? Bu gelen kim?"

Ey ölüm, sen ne sırlı bir güçle donanmışsın ki, en yalçın kaya-

lıkların tepesinde, zamanın üstünde dimdik duran kartallar bile avın olur. Gök şahini ağına, tuzağına düşer.

Çağdaş bir destandı, bir kahramanlık destanıydı, sonuna nokta konan. Ama bu bir ara noktasıdır. Destanın öbür yüzü bundan sonra söylenecek.

Dünya çağının bu ikindisinde ne büyük gölgeydi vurdu karşı ufuklara, güneşin doğduğu ufuklara.

Evet, bir kahraman düştü toprağa. Bir kez daha, bin kez daha yeşerip boy atacak bir tohum olarak.

En önde koşan atlının atı kapaklandı. Ve en birinci süvariyi toprak bağrına bastı. Herkeslerden daha çok seven ana gibi.

Gaib, onu "kurcalayan çilingir"i, "canlı cenazeler"in üstünden aşırarak gözlerden gizledi. O gözler ki zaten görmüyorlardı.

Ve perde kalktı. Ten maskesi sıyrılarak, ruh, potada saf altına kalboldu.

Kartal süzülüp gitti, sonsuz göklerde kayboldu.

Bize ne düşer, bütün bu manzara karşısında susmaktan başka.

SOM MERMER GİBİ

İnsan, şüphesiz eserindedir. Fakat, eserdeki "ben" brüt bir "ben"dir. Saf "ben"i bulup çıkaracak çok az okur vardır.

Bir de eserleri olmakla birlikte, onlardan taşan kişilikler vardır. Esere konan kadar olan yazarlar vardır. Eserine koyduğundan fazlasını hayatına koyan yazarlar da az değildir. Öyle ki, o, bir olağanüstüyü yaşar; eser vererek de, sözleriyle de, davranışlarıyla da.

Şair ya da yazar eserini ortaya korken, ondan önce ve sonra nice düşünceleri, hayalleri, buluşları sarf eder, adeta savurur.

André Gide, Oscar Wilde'ı bize anlatırken dehasını eserine koyduğundan çok hayatına koyduğunu belirtir.

Eserinin dışında alelâde olan ya da en azından alelâde gözüken yazarlar ve şairler vardır. Eserinde de, hayatında da aynı fevkalâdeliği gösterenler olduğu gibi.

Kimi eserinin altında gözükür. Kimi eserinin üstünde. Kimi eserini aşar, kimisini de eseri.

Bunlar, yazarla, şairle eseri arasındaki ilişki konusunda bir takım düşünceler. Bunları, bir yazarı, bir şairi tanımak için eserini yeterli bulsak bile, sıhhatli bir tanıklığın bu tanımayı daha da güçlendireceğine inanmamız gerektiğini belirtmek için söylüyorum.

Dün, "her nefs, ölümü tadacaktır" kesin Tanrı buyruğu uyarınca toprağa teslim etmek zorunda kaldığımız Merhum Üstad Necip Fazıl'ın da en büyük özelliklerinden biri, bu düşüncelerin ışığında tesbit edilebilir.

Üstad Necip Fazıl, eseri, sözleri, davranışları ve jestiyle bir bütün olarak düşünülmesi gerekli bir şahsiyetti. Bölünmez, parçalanmaz bir bütün. Necip Fazıl'ın şairliğini düşünürlüğünden, düşünürlüğünü gazeteciliğinden, gazeteciliğini yaşantısından ayırıp düşünemezdiniz. Bunların arasına bir mesafe koyamazdınız. Süreklice yaşıyordu şiiri, düşünceyi, din ve ahlâk, geçmiş ve gelecek düşüncesini. Necip Fazıl demek, öyle bir kumaş demek idi ki, onda bütün saydıklarımdan iplikler birbiriyle içiçe dokunmuşlar. En soyut bir düşünceden en somut bir eyleme geçiş mümkündü onun diyalektiğinde. Çünkü: tümünü, tek bir sentez halinde yaşıyordu. Işık gibi. Som mermer gibi.

Bir yaşantı ki, bir anda duyarlılık ağır bastığı için şiir oluyor, bir an duruluyor, zekâ patlamalarıyla düşünce alanı gibi açılıyor, bir noktada da eylem, davranış, ya da jest olarak gözüküyor.

Üstadın, toplumumuzda, zamanında ve yeterince anlaşılmamasında başka faktörlerin yanında bu özelliğinin de rol oynadığını sanıyorum.

O, klasik tariflere uyan şair, düşünce adamı, gazeteci ya da politikacı tanımlarından hiç birine uymuyordu.

Her kesimden etkinliği olan kişiler, bu sebeple onu izlemekte, değerlendirmekte ve teşhiste güçlük çekiyorlardı.

Onlar istiyordu ki, o, kafalarındaki tanıma uygun olarak, iste-

dikleri kimse olsun. Oysa, o, bu ölçüleri ve çerçeveleri tanımıyor, mutlaka onları parçalıyor ve dışına taşıyordu. Şair olmasını istedikleri yerde düşünür olarak karşılarına çıkıyordu. Düşünür olarak kalmasını istedikleri yerde de bir toplum düzelticisi gibi gözüküyordu. Oysa, o, hep aynı kişiydi; yani adıyla sanıyla Necip Fazıl.

VE NECİP FAZIL

Yaş kemale ermişti. Bu bakımdan hazır olmalıydık Üstadın gidişine. Fakat alışmak kolay değil. Ancak zamanın geçmesiyle tahammül gücüne eriyor insan böyle acıya.

Bu yazımda da, elimden geldiğince, Rahmetli Üstadın bir cephesini anlatayım diyorum. Bunu bir vazife biliyorum.

Şüphesiz büyük bir şairdi. Şiiri hakkında en uzun incelemeyi yapmış biri olarak burada onun üzerinde durmayı fazla bulurum. O inceleme ki, nice incelemelerin, doktora tezlerinin hazırlanmasında bir kaynak oldu.

Bir düşünürdü Üstad. Önemli bir piyes yazarıydı. Polemik yanı, tartışma kalemi ve cesareti ünlüydü. Nice tabu konulara el atmıştı.

Fakat asıl özelliği bunların ötesinde. Çünkü şair olarak, piyes

yazarı olarak geçmişte ya da çağda, bizde ya da dışarda emsali bulunabilir. Ama, öyle bir özelliği var ki, bu, geldiği çağ gereği, yalnız ona mahsus bir özellik. Misyonu da bu noktada gizli Üstadın.

O özellik, o misyon neydi?

Bu misyon, ülkemizde, entellektüel planda, sadece bilim alanında değil, yaşama planında "islâm"ın gündeme getirilmesidir.

1930'ladan sonra şiirde, romanda ve felsefede mistik eğilimler başgöstermişti. Bunları Peyami Safa'da, Necip Fazıl ve o günün şairlerinde görebiliriz. Unsurlar halinde doğu-batı sentezi cinsinden düşüncelere de rastlanabilir. Yahya Kemal'in sohbetinde de bu nevi düşünceler vardır. Ancak İslâm idealini tüm bir tez olarak alıp savunan kimse yoktu. Halk, islâmı yaşıyordu kendi gücünce. Din alanı bilginleri vardı. Fakat, entellektüel planda artık gizli açık başka tezler savunuluyordu. İşte, Türkiye'de, entellektüellerin islâma dönüp bakmaları gerektiğini çağımızda ilk haykıran ve tezini sistemleştirmeğe çalışan ilk O oldu diyebiliriz. İslâmı çağımız insanı için de, gelecek zaman insanı için de yaşanacak bir hayat tarzı olarak seçmemiz gerektiğini O söyledi. O, bunu bir bilim konusu gibi değil, canlı bir savaşım şeklinde sürdürdü. Yani, islâm, Onun için egzistansiyel bir sorundu. Var olmak ve yok olmak sorunuydu. Hem kendisi, hem toplum için. Bu yüzden, hem kendi nefsiyle, hem karşı düşüncelilerle savaştı. Bütün bunlar gözümüzün önünde oldu. Ve derken, bu egzistansiyel kaygı topluma aşılandı.

Onu, evvelsi gün Fatih Camii'nden uğurlayan kitle, bu ürpertiyi hisseden kişilerdi.

Toplum entellicansiyasında islâma egzistansiyel ilgi ve toplum ruhunda bir ürperti uyandırmıştı Üstad. Sonra bu yol açıldı. Donmuş taş terliyor artık.

İSTANBUL'UN FETHİ

I

Bugün İstanbul'un fethinin 530. yılını kutluyoruz. Elbet, tarihî olayları hatırlamak gerekli ve yararlıdır. İstanbul'un fethi de dünya için olduğu kadar bizim için de bir dönüm noktasıydı.

Ancak, anılış şekli artık biraz değişmelidir.

İstanbul'un fethini, kahramanlık faktörüne indirgeme tutumumuzu kasdediyorum.

Şüphesiz, İstanbul'u fetheden ordumuz kahramandı. Fatih de bir kahramandı. Ama bu kahramanlığı sadece yiğitlik anlamına kullanmamız eksik ve yetersiz olur. Bu kahramanlık, yiğitlikle birlikte iki kahramanlık türüyle de pekişmişti; mânevî kahramanlık diyebileceğimiz üstün inanç ve yüce ahlâk sahibi olma. Yani islâmın mânevî mimarîsini ruha geçirmiş olma ve bilimle donanmış olma. Bilimle donanmış olmayı da ben bir kahramanlık sayıyorum. Çünkü:

bilimin istediği sabır, tahammül, fedakârlık, öbür kahramanlıklardan az değildir.

Fatih bir dahiydi şüphesiz. Ama, İstanbul'un fethini sadece onun dehasına, gemileri karada yürütmesi gibi gerçekten o gün için dahiyâne olan buluşuna yormak, artık konuları daha geniş bir perspektiften görmesi gereken bir aydın tabakası için yeterli bir açıklama olamaz.

Gerçekte, İstanbul'un fethi, İslâm Medeniyetiyle Batı Medeniyetinin karşılaşması ve bu karşılaşmayı Batı'nın kaybetmesi demekti. Bu yenilginin onlar için bedeli, ön kaleleri olan İstanbul'u yitirmeleridir.

İstanbul düşecekti. Bu mukadderdi. Hatta daha önce düşecekti. Ama Timur İstilası 50 yıl bunu geciktirdi.

İstanbul'un alınışının sembolik anlamı vardı. Ön kaleydi o, düşmüştü, sıra Viyana ve Roma'ya gelmişti.

Batı Uygarlığı bu yenilgiyi asla affetmedi. Ve yüzyıllarca hazırlandı.

Birinci Cihan Harbi'nde ve şimdi Ortadoğu'yu fethe çıkan Batılılar İstanbul'u yitirişlerinin rövanşı peşindedirler.

İstanbul'un fethini kutlarken onun içine çok acı bir mâtem rengi, kokusu ve tadı yayılıyor.

Ortadoğu denilen ülkelerin kapitalizm ve komünizm tarafından adım adım fethedilmesi acısı ve mâtemi.

Bir medeniyet fethiydi İstanbul'un fethi. Bunu bu açıdan değerlendirmeliyiz. Kişilerin hakkını da inkâr etmemek şartıyle.

İSTANBUL'UN FETHİ

II

İstanbul'u yarım bin yıl önce aldık. Gelenektir, kutluyoruz. Ama, kutlamadan biraz öteye geçip konu üzerinde düşünmek gerek.

Önce, şunu söyleyelim, bu kutlamayı yapmak için az buçuk atalarımıza lâyık olmalıyız.

Sonra, bu kutlamayı yaparken yüreğimizde bir burkulma duymalıyız. İslâm ülkelerinin acıklı durumundan dolayı.

İstanbul'a karşı görevlerimizi yerine getiremediğimizden dolayı bir parça utanmalıyız hiç olmazsa. Yani, bir kutlama yapıyorsak, utana utana yapmalıyız.

İstanbul, kişiliğinden çok şey yitiriyor, gözümüzün önünde. Bursa'nın da kaybettiği gibi. Bunlardan dolayı hiç olmazsa biraz üzülmeli değil miyiz?

En önemlisi de, bu kentler, tarihimizi ve ataların mânevî mirasını yüklenmiş bu kentler, hızla anlamlarını yitiriyorlar. Bu kutlama furyası içinde bir parça da bunu düşünsek!

Ayrıca, Fatih'i daha bir iyi anlatsak gençlere. Hakkında bildiklerimizi bir aktarsak yeni nesillere. Onun 7 yaşında valilik yaptığını, latinceyi, grekçeyi, ibraniceyi, elbet arapçayı ve farsçayı bildiğini anlatsak. Yirmi iki yaşında bir genç olduğu halde, İstanbul'u fethettiğinde gördüğü haraplık karşısında üzüldüğünü ve bir acem şairinin meşhur beytini dudaklarının arasında tekrarladığını biz de tekrarlasak:

Kisrânın kasrında baykuş vuruyor nevbet
Kayserin sarayında örümcek perdedarlık yapıyor.

Aynı Fatih değil midir ki, fethine mağrur olmamış, devrinin büyük hükümdarlarının hayat ve icraatını dikkatle izlemiştir. O gün için büyük devlet olan ve bir çok bakımdan Osmanlılara örneklik eden Akkoyunlu Devleti hükümdarı Uzun Hasan (Hasan Padişah) hakkında detaylı bir biyografi hazırlatmıştır.

Merhum Ali Himmet Berki'nin "Fatih" hakkındaki eserinden de öğrendiğimize göre, "nizam-ı âlem için kardeş öldürülmesi" hükmünü taşıdığı iddia edilen Fatih Kanunnâmesi su götürür bir belge. Viyana Kütüphanesi'nde tek nüsha olarak bulunduğu iddia edilen metin karışık ve şüpheli; muhtemelen de düzmece bir metin. Bilhassa, söz konusu hüküm.

Evet, Fatih üzerine düşünmeliyiz. İstanbul'un fethi üzerine düşünmeliyiz. Nasıl bir medeniyet gücünden bütün islâm âleminin nerelere geldiğini acı acı düşünmeliyiz.

Yine de umutsuz olmamalıyız. Ne emn, ne ye's! Yani ne "tamam olduk; mükemmeliz; fevkalâdeyiz" deyip düğün bayram yapmalıyız; ne de; "mahv olduk, artık hiç kurtuluş umudu yok" demeliyiz.

İslâm dünyası, halâ, her bakımdan çok büyük bir potansiyele sahip bulunuyor. Kuru ve boş öğünmelerin ötesinde, ciddi bir atılım, köklü bir değişim, sabırlı bir çalışma ve ihtiyatlı bir dikkatle, bu potansiyel harekete geçirilebilir.

Yeni bir diriliş atılımı yapılabilir. Ortadoğu ve İslâm dünyası çapında. Bilim, sanat ve mâneviyat alanında, yani medeniyeti öz ve odak alan bir diriliş projesi gerçekleştirilebilirse, bu, hem bizim, hem islâm dünyası, hem de insanlık için yeni bir muştu, yeni bir kurtuluş hareketi olur.

Fatih de bunu bizden istiyor kuşkusuz.

FİKİR VE FİKİRSİZLİK

Okullarda öğrenilenlerin ötesinde bilgiler vardır. Basında şurdan burdan derlenmiş haberlerin ve bilgilerin de ötesi vardır. İşte asıl anlamda fikir dünyası budur.

Bu anlamdaki fikir, icat demektir ve kaynağı ilhamdır. Allah vergisi bir yeteneğin verimidir bu fikir. Ancak, ilham kaynağının canlı kalması, kurumaması için, bildiğimiz bilgi kaynaklarıyla ilginin sürmesi, kesilmemesi gereklidir.

Yükselmiş, yücelmiş ülkeler, bu fikir dünyalarına sahip olanlardır. Ondan mahrum olanlar, zaman içinde giderek kısırlaşır ve küçülürler.

Yalnız ziraat, yalnız sanayi ve ticaret, yeterli değil bir ülkenin varlığını sürdürmesi için. Bir toplumun öbür toplumlar arasında ya da karşısında durabilmesi için, ekonomisini de ayakta tutacak kültüre, onun da fikir dünyasına sahip olması lâzım. İnançlar, sanat eserlerinin değerlenmesi, siyasî, sosyal ve ekonomik hayat, hatta bilim hayatı, hep genel bir fikir dünyasının aracılığıyla, düzenlemesiyle anlaşılır, sıraya girerler, birbirlerine uyum sağlarlar.

Din ve bilim, fikir dünyasında, çatışmaktan kurtulurlar.

Çelişmeleri gideren, uyuşmazlıkları çözen fikirdir. Klişeleşme, fikrin tazeliğiyle önlenir. Putlaştırma, fikrin yokluğundan doğar. Fikrin varlığı, toplumun taklitçiliğe saplanmasını önleyen bir garanti mekanizmasıdır.

Fikir, objektif olanın şahsîleşmesi, yani insan kişiliğine mal olmasıdır.

İnsanoğlu, fikirle, gelecek zaman karanlığını az çok yenmiş ve önünü ışıtmış olur.

Fikir hayatının ölü olduğu yerde, yavaş yavaş, ekonomik hayat da ölmeğe başlar.

Ne yapıp yapıp fikir hayatını canlandırmalıyız. Toplumu kabaca sağ-sol diye ayırıp fikircilik taslayanların elinden kurtarmak için, gerçek fikrin muhtaç olduğu ortamı hazırlamalıyız.

Fikirsizliğin yüzüne yapıştırılmış sahte fikir bandrollerini kaldırmalıyız.

Ancak, o vakit, İslâm dünyası yüzyıllar süren ve yüzyıllarca sürecek gibi görünen uykusundan uyanır.

Yoksa, bu uykulu vaziyette yokluğa karışır. Yok olduğunun bile farkına varmadan.

ÇÖZÜMÜN ÇÖZÜMÜ

Hayat çok zengindir. Hilkat, akla gelmedik alternatifler tablosudur: yeter ki, insan zekâsı arasın ve bulacak güçte ve formasyonda olsun.

Yeni sayfalar açmak gerekli hep hayatta. Yeni çıkış yolları aramalı ve denemeli. Geçmiş, büyük bir tecrübe repertuvarıdır. Ondan yararlanmasını bilmeli.

İnsanların ve toplumların büyüklüğü, yeni çözümler bulma yeteneğiyle orantılıdır. İnsan ve toplum, hayalperest olmamalı ama geniş hayalli olmalı. Ancak, bu hayal gücü, realist çerçeveler içine yerleştirmeli mimarîsini. Realitede gerçekleşmeyi aramalı.

İnsan ve toplum, sorunlarından anlaşılır. Sorunlarıyla niteleyebilir, teşhis edebiliriz insanı ve toplumu. Ve elbet, sorunlarına yaklaşım tarzlarıyla.

Problemler çok karmaşık olabilir. Ama çözüm bulmaktan ümit kesmedikçe, çözüm aramaya devam ettikçe ve hele bu arayış derli toplu, düzenli, metotlu oldukça, korkulacak bir şey yoktur. Zamanı gelince, çözüm bulunur.

Çünkü: insan hayatında çözüm, sadece tek taraflı bir emeğin, yani insan emeğinin sonucu olmadığı gibi, toplum hayatında da sadece toplum emeğinin verimi değildir. Bizim çabalarımız çözümün doğması, oluşması için zarurî bir unsurdur ama çözüm, öbür yanıyla da insan ya da toplum kaderinin, zaman dehasının bulgusudur. Çözümde tabiatın ve tarihin de payı vardır.

Bizim çabamız ne oluyor öyleyse. Bizim çabamız, kaderimizi arayıştır. Öz kaderimizi. Kaderler içindeki kaderimizi. İç kaderimizi. Kaderimizin en has alternatifini.

Onu aramakla o da bizi arayacaktır. Biz onu ihmal etmezsek o da bizi ihmal etmeyecektir. Biz onu bulduğumuz anda o da bizi bulmuş olacaktır.

Kader kaderdir. Ama biz kaderimizi hakketmeyi aramak borcundayız.

Kaza ile kaderi ayıran da budur. Birinde katkımız vardır, birinde yoktur.

Eninde sonunda kader de kazaya dahildir diyeceksiniz. Evet, öyledir, ama, o zaman tamamen makro âleme, hatta fizikötesi âleme girmiş oluruz. Ama, unutmamalıyız, orta âlemde yaşıyoruz, fizik âlemde de yaşıyoruz. Toplum ve tarih içinde de yaşıyoruz.

Herbirinin ayrı ayrı hakkını vermek gerek.

Çalışma da kadere dahildir, arayış da dahildir.

Dua da, duanın kabulü de.

YASAYA UYMAK

I

Kur'an-ı Kerimde, toplumda, hep iyiyi ve doğruyu gösterecek, toplumu hep iyiye ve doğruya götürecek bir kadronun bulunması öğütlenmekte. İster buna yönetici kadro, isterseniz aydın tabakası deyiniz, isim önemsizdir; aslolan, böyle bir kadronun varoluşudur.

Bugünkü sistemde, bu görev, öncelikle politikacı denilen bir takım insanların omuzunda. Eğer bunlar bu görevlerini yapmazlasa, hatta tam tersine, bir ülkede bunlar başlı başına sorun olurlarsa, o ülke hesabına kara kara düşünmemek mümkün değildir.

Yöneticiler, liderler, siyasî parti ileri gelenleri, yüksek kademelerdeki bürokratlar, halka örneklik etmelidirler. Devlete en önce onlar kolaylık sağlamalı, olağanüstü dönemlerde en çok onlar anlayış göstermelidirler.

Devletin durumunu onlar sarsar ve onlar problemlere problemler katarlarsa, yönetimi onlar müşkül duruma düşürürlerse, kitleler, karanlık gecede kılavuzsuz yol alan yolunu yitirmiş yolculara dönerler.

Baldıran zehirini içmeğe mahkûm olduğu sıra, cezanın yerine getirilmesinden önce kendisine kaçmayı öneren öğrencisine, Sokrates, "yasalara önce bizim uymamız gerekir. Yurttaşlara kötü örnek olmamalıyız" diye cevap verir ve reddeder.

Yurttaşlara örnek olmak, liderlerin, politikacıların yurtseverlik sorumluluklarıdır. Yasalara uyma konusunda en titiz davranması gerekenler onlardır.

Yurttaş, yasaların değerini o zaman öğrenir. Anlamına o zaman erer. Günün olağanüstü şartlarını o zaman daha iyi değerlendirir. Olup biteni daha doğru yorumlar.

Yasaklar ve buyrukları, yasa hükümlerini şuraya buraya çekip kendi işine geldiği gibi yorumlayarak sorumsuzca, hareket edenler, yalnız kendilerine değil, onlara inanan kitlelere ve nihayet bütün topluma onulması güç zararlar verirler.

Tarihimizden iki misal, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın idamını emrettiği gün görmüş vezir İbrahim Paşa'nın, idam edilirken: "Padişaha söyleyin. Sakın Mustafa Paşa'yı değiştirmesin. Bu işi yine de ondan başkası yapamaz" demesi; buna karşılık, Merzifonlu'nun yenilgi haberi İstanbul'a geldiğinde kendilerini onun rakibi sayan iki yeniçeri ağasının, sanki yenilen düşman ordusuymuş gibi karşı karşıya geçip sevinç içinde göbek atmalarıdır. Aynı devirden iyiye ve kötüye iki çarpıcı misal.

YASAYA UYMAK

II

Peygamber Efendimiz, hırsızlık yapan bir kızın cezalandırılmasını buyurduğunda bazıları onun bir kabile reisinin kızı olduğunu ileri sürerek bağışlanmasını istemişler. Peygamber Efendimiz, geçmiş medeniyetlerin, zenginler ve güçlüler suç işlediğinde onları cezalandırmayıp fakirler, güçsüzler işlediğinde cezalandırdıkları, adalette ve yasanın uygulanmasında böyle bir ayrım yaptıkları için battıklarını söylemiş ve "Allah'a yemin ederim ki, aynı suçu kızım Fatıma işlemiş olsaydı, onu da cezalandırmaktan çekinmezdim" diye ilâve etmiştir.

Hz. Ebubekir de, halife olduğu zaman yaptığı konuşmada: "Ey insanlar, biliniz ki, içinizde en güçlünüz, ondan zayıfların hakkı alı-

nıncaya kadar benim için en zayıfınızdır. İçinizdeki en zayıfınız da, hakkı güçlülerden alınıp kendisine verilinceye kadar, nezdimde en güçlünüzdür". İşte, islâmın büyüklüğünü en canlı bir dille ve özce ifade eden konuşma. Güçlü, devlet önünde en zayıf, güçsüz de, devletin koruması sebebiyle en güçlü oluyor.

Yasalara herkes uymak zorundadır. Güçlüler daha çok uymak zorundadır ona. Çünkü insan güçlendikçe sorumluluğu artmaktadır. Zengin yoksuldan, lider herhangi bir yurttaştan, entellektüel ümmîden daha dikkatli olmalıdır yasalar konusunda. Yasalar, yalnız yoksullar, güçsüzler, kimsesizler için konmamıştır.

Demokraside de kural değişmez. Politikacılar, parti ileri gelenleri, liderler konuşmalarında ve davranışlarında çok dikkatli olmak zorundadırlar. Arkada kitle var diye istediğini söylemek ve yapmak anarşi ve teröre yol açar. Geçmiş dönemimizde yıllarca bu ülkeyi kasıp kavuran terör ve anarşinin cesaret bulmasında hiç şüphesiz bu tür sorumsuzlukların payı vardır.

Tarih, örneklerle doludur. Bunlar, anlatılıp geçilecek hikâyeler değil, ibret alınacak ve hayata geçirilecek misallerdir. Bunların anlatılması, kişiliğe katılmasını sağlamak içindir.

Derler ki, Harun Reşid, etrafındakilerle ava çıkmış. Sonunda acıkmışlar, avladıkları hayvanları pişirmişler; yerken, tuz almayı unuttukları anlaşılmış. Halife bir adamı civar köylere tuz almaya göndermiş. Adama da tenbih etmiş: "sakın parasını vermeyi unutma". Halifenin etrafındakiler, "efendim, tuzdan ne çıkar? Köylüye, Halifenin alacağı tuz için para nasıl teklif edilir?" deyince Harun Reşid, "ben halife olarak, bir köyden parasını ödemeden tuz alırsam, siz o köyün tamamını yağma edersiniz" diye cevap vermiş.

Halk psikolojisini anlatan klasik bir hikâye. Baş durumunda

olanlar, ön planda bulunanlar, parti ileri gelenleri ve benzerleri yasa tanımayan hareketlerde bulunurlarsa ve buna göz yumulursa, halk bunu yanlış anlar. O da bu tür davranışlarda bulunur. Bu tür davranış yaygınlaşırsa, ne yasaya saygı kalır, hatta ne de yasa.

YASAYA UYMAK

III

Elbet, yasalar, Konfüçyüs dinindeki ataların kuralları cinsinden hiç değişmezler ve değiştirilemezler demek değillerdir. Ama, yasaların değiştirilmesinin yolu, onları hiçe saymak, kaale almamak değildir.

Yasalar da eskir. Yeni gelişmelere ayak uyduramayabilir. Şartlar değiştiği için reel güçlerini yitirebilirler; o zaman yasaların değiştirilmesi zorunlu hale gelebilir. Ama, bunun yolu, ulu orta onu ihlâl değil, yasaların değiştirilme kuralları ve usulleri çerçevesinde, yine yasayla değiştirmektir.

Yasaların değişmesi için zihniyet değişmesi gerekmektedir. Zihniyet değişmesi ise, büyük bir kültür çabası sorunudur.

Türkiye'de, geçmiş dönemde, ortaya çıkan siyasî bunalımların kökünde, partilerin kültür faaliyetini gerektiği kadar önemsememeleri yatmaktadır.

Yeni hal çareleri, engin kültürün içinde gizlidir.

Bilgi dağarcıkları boş olanlar için, fazla alternatif yoktur.

Kültürsüzlük, ya hayal kıtlığı doğurur, ya da gerçekleşmesi mümkün olmayan hayallere saplar kültür boşluğu insanlarını.

Yeni, güçlü olmak için eskiyi aşmak, onun için de kültür planında yeni bir atılım yapmak zorundadır.

Bu atılımı yapamayacak yeni siyasî kuruluşlar, eskilerine benzemeye ya da dönüşmeğe mahkûmdurlar.

KALITIM VE ŞİFA

Toplumda görünür planda olup bitenler insanı aldatabilir. Her şeye kendimizin karar verdiğini sanırız. Oysa, oluşum biraz daha karmaşıktır.

İrademizin ve bilincimizin alanı dar değildir. Aklımızın gözünü dört açarak, gelen zamanın adeta dakikalarını ve saniyelerini bile yoklayarak oluşumları mümkün olduğu ölçüde denetim altında tutmalıyız. Bunun sorumluluğunu kişi kişi duyan toplum, kaliteli bir toplum demektir.

Ancak, bir zamanlar Sartre'ın iddia edip sonradan vazgeçtiği egzistansiyalist yorumun ifratına da saplanmamak gerekir. İnsanı her şeyden sorumlu tutarsak ve ona en ufak bir mazeret bırakmazsak, bu genel bir kötümserliğe ve hatta karamsarlığa sebep olabilir. Çok koyu bir karamsarlık, yeise, o da çöküntü ve yıkılışa götürür toplumu.

Biyolojik kalıtım kadar kesin ve buyurucu olmamakla birlikte bir sosyal verasetin (kalıtımın) söz konusu olduğunu kabul etmek durumundayız.

Bugün ya da dün toplumda görülen bazı rahatsızlıkların kökü gerilerde, belki yirmi yıl, belki daha çok zaman öncesinde yatıyor.

Toplumda kalıtım halinde bazı rahatsızlıklar, belki ad ve biçim değiştirerek kuşaktan kuşağa geçiyor.

Köklü çarelerle giderilmedikçe bazı yıkımlar maskelenerek sürüp gidiyor.

Şüphesiz, bunlardan, yani psiko-sosyolojik kalıtım hastalıklarından asla kurtulunamaz demek istemiyoruz.

Ancak, temelli bir şifayı çağırmamız gerekir. Dişimizi sıkmalı, acı da olsa şifa şerbetini içmeliyiz.

Nedir bu şifa? Nerededir bu şifa?

Bir tarih revizyonu, bir medeniyetler karşılaştırması, bir etrafımıza, yanımıza, yöremize bakma, kısacası düşünce planında bir gelişme atılımını cesaretle göğüslemeliyiz.

Toplumun geçmişteki muhteşem analiz ve sentez dehasını yeniden harekete geçirmektir şifa. İsterse, atalarımızda olduğu gibi, analiz sentezin içinde gizli bulunduğundan, sadece sentez gibi görünsün çözüm.

SIR VE İNSAN

Din ve tanrıtanımazlar, kalkar, Tanrı inancına bağlı olanları mistiklikle suçlarlar. Oysa, mistiklik, insanoğlunun ruh ve zihin yapısında olan bir özellik. Âdeta ruhumuzun mizacıdır o.

İnsanoğlunun dar ufuklu olmamasından doğar mistiklik. İnsan ruhunun fatihlik karakterinin kaçınılmaz sonucudur sanki.

Mistik eğilim, yalnız inançlılarda gözükmez. Tanrı-tanımazlar, materyalistler de, farkında olarak olmayarak bu eğilimin sağlıksız çizgilerini, sapmalarını yaşarlar.

Maddeyi, materyalizmi mutlaklaştırmak, ona adeta ezelî ve ebedîymiş gibi bakmak, onu tanrılaştırmak, negatif karakterde bir mistisizm değil midir?

Marks'ın ve Marksizmin yanılmazlığına inanmak, onları mistifiye etmek anlamına gelmez mi?

Tanrıya inanmamak, insan kültüne götürür toplulukları. Çünkü insanın ruhunda mutlak için bir susuzluk vardır. Onu gerçeğiyle karşılamazsanız, sahteleri onun yerini doldurur.

Aşkla alay eden Bazarov (Turgenyev'in Babalar ve Oğulları'nın kahramanı) un bir aşka ölürcesine tutuluşu gibi bir ruh halidir bu.

Nice doğru ve sağlam inançlarla alay eden kişilerin ne denli boş ve batıl inançlarla dolu olduğunu görür de şaşmaz mıyız?

Fizikötesi inancı, gaibe inanma ve uğurluluk düşüncesi, mistik eğilimler, insan ruhunun kendine özgü özellikleridir. Bunların, insanlığın tarih boyu yaşanmış ve kurumlaşmış hakikat sistemi içindeki tatminine istekli ve razı olmazsak, doğacak ruh boşluğunu, köksüz ve hayali, elbet de çok zararlı batıl inançlar dolduracaktır.

O da olmazsa, baş döndürücü bir psikolojiye kapılacaktır insanoğlu. Ruh hastalıklarının, dengesizliklerin, saplantıların ve nihayet intiharların kaynağı burada saklı.

Akıl, onu dengeli bir şekilde çeviren, ya da onu benek benek noktalayan hakikatın akılüstü unsurlarıyla beslenmek zorundadır. Aklı saf hale getireyim diye aklın içindeki bu zaruri irrasyonel unsurları tüm çekerseniz, ortaya saf akıl değil, som delilik çıkar.

Dünyada yalnız maddî sırlar yok, aynı zamanda mânevî sırlar da vardır. Ve asıl insan, bu sırlara eren insandır.

Hayatın kendisi de, insanla dünya, insanla fizikötesi arasında olan bir sırdan başka bir şey değildir.

KIYAMET GİBİ

2000 milâdî yılına girerken, dünyamızın çehresi, Hz. İsa'nın yaşadığı yılları mı andırıyor?

Bir antik dünya haritasının yeniden çizilmek istendiğini birkaç kere yazdım.

O zamanın Roma'sını bugün Amerika mı temsil ediyor? O zamanın Filistin'ine bugünkü İslâm dünyası mı denk? Müslüman ülkelerde, o günün yahudileri gibi dinin sadece şekillerine saplanıp ruhundan mahrum kalan birtakım insanlar ve onların yanında, o günün romalılaşmış, elenleşmiş aydınına karşılık batılılaşmış, kapitaliste özenen, ya da komünistleşen aydınlar görülüyor.

O zaman bir Hz. İsa çıktı. Bugünse peygamber gelmeyecektir.

Öyleyse, yavaş yavaş Roma'nın Kudüs'ü tahribi gibi İslâm dünyasının da gözler önünde yıkılıp gidişine, halklarının dağılışına şahit mi olacağız?

Afganistan'daki, Lübnan'daki, Filipin'lerdeki, Hindistan'daki, Etyopya'daki kırımlara, soykırımlara bakarsak, vaktiyle yahudile-

rin başına gelen, müslümanların da başına gelmekte. Ve ne garip, en çok da, iki bin yıl sürgün ve eza-cefa hayatı yaşayan yahudilerin eliyle.

Nüfusun fazla, coğrafyanın geniş olması birşeye yaramıyor. Çünkü tekniğin korkunçluğu o dereceye vardı ki, mesafeler ve nicelikler sıfıra iniyor.

Öyle uluslararası tekeller kurulmuş ki, İslâm dünyasının bu acıklı durumunu görüp de haykırmak isteyenlerin sesi duyurulmuyor. Sanki bir kuyunun dibinden sesleniyorlar ve kuyunun ağzı kapalı.

Sanki mikrofonları, seslerini fısıltıya dönüştürüyor.

Ne garip. Dinleri, seslenmek için minareye sahipken, onlar kuyudan sesleniyorlar. Kuyudan sesleniyoruz yani.

Ruhumuzdaki vurdumduymazlık ve donmuşluğun kirli kan damarını koparıp atmadıkça, bu durum sürüp gidecek. Ta kıyamet kopuncaya değin.

Eğer kıyamet zaten kopmamışsa.

YAŞAMAK

Hep geçmişe dönük olursanız, yaşamıyor gibisinizdir. Yaşayan ölü gibi. Başkalarının anısını hayatınızın tüm maddesi yapmaya hakkınız yoktur. Herkes kendi hayatını yaşar ve hayat bir kere yaşanır. Hatta kendi yaşadığınızı bile bir kere daha yaşamanız sağlıksızlık belirtisi olurdu.

Hep gelecekte yaşamak da, insan ağırbaşlılığına, soğukkanlılığına ters düşen bir durum. Telâş insanının ruh hali olurdu bu. Günü ve geçmişi hesaba katmayan bir gelecek kaygısı, insanın yaşamını hiç bir zaman gelmeyecek bir vakte süreklice erteler. Yaşama arzusu yaşamanın yerine geçer. Oysa, yaşama arzusu bir duygudur. Yaşamayı bir duyguya indirgemek, onu bir tek unsura kapamak olur ki, hayatın çok boyutlu, çok zengin kompozisyonunu fakirleştirir. Kısırlaştırır hayatı böylesi bir soyuş. Bir çok niteliklerinden soyuş, soyutlayış, hayatın "terkib"ini bozar. Hayatı hayat olmaktan çıkarır yani.

İnsanı hep "umut"la yaşatmak mümkün değildir. Böylesi bir

tutum aldatmaca olur. Hiç bir umudu kalmamış insana geçici olarak bir parça umut şırınga edebilirsiniz. Ama, eğer bütün imkânlar tükenmemişse, onu, olan seçenek ve imkânlarından yararlanmaya itmeniz daha doğru, daha insanî ve daha ahlâkî bir davranış olur.

İnsanın hep şimdiki zamanda yaşaması da, insanlık onuruyla bağdaşır bir tutum değildir. Geçmiş, hayatımızın bir önsözü, bir dipnotu, dakika ve saniyelerimizin kabartması, gölgesidir. Geçmiş zamanı şimdiki zaman için bir fon olarak kullanmalıyız ki, hayatımız daha belirginleşsin, daha anlamlı ve tutarlı olsun. Süreklilik genel hilkat kuralından nasibini alsın hayatımız. Saatleri güne, günü haftaya, haftayı aya, ayı yıla, yılları ömre, ömrü zamana bağlamasını, bitiştirmesini, iliştirmesini bilmeliyiz. Öyle ki, geçmiş zaman şimdiki zamanımızı yorumlayarak yaşasın. Ve yine öyle ki, gelecek zaman bizi beklediğini ima etsin. Biz geçmişe dalıp kalmamalıyız. geçmişe bizde kendini araması hissini vermeliyiz. Güçlü ve çok katlı, ufuklu bir şimdiki zamanı yaşamalıyız yani. Geçmişin de, geleceğin de ilgilenmek zorunda kalacakları bir şimdiki zamanı. Biyolojik bir şimdiki zamanla yetinmemeliyiz. Sosyolojik, tarihî, hatta metafizik bir içgüdü sahibi olarak, katmerlendirmeliyiz şimdiki zamanımızı.

İnsanoğlu, geleceği repertuarda, geçmişi kimlik dosyasında tutan ve gölgeyi geçmişten, ışığı gelecekten alan bir şimdiki zamanla hayatını taş taş ören bir kader mimarıdır.

Kim geçmişi unutursa, kim geleceği umursamazsa, kim şimdiki zamanı hep ileriye ertelerse, kim geleceksiz ve geçmişsiz bir şimdiki zamanı yaşamaktan öte bir kaygı sahibi olmazsa, o, hayatı yitirmiş bir kişidir daha peşin peşin.

Günlük iş, hayatınızı dolduruyor diye, bazı tarih tefrikaları, ya da öfkenize kanallık eden bir iki fıkrayı okumakla bugünün defterini kapamayınız. Daha dolmamış günümüzün anlamını, insanlık cevherinin sayılı nefeslerini, bu nevi deşarjla harcayıp güme götür-

meyiniz. Kendinizi aldatıp geçmişin mutluluklarını bir afyon gibi sizi uyuşturacak bir madde olarak kullananlara aldanmayınız.

Günlük nafakanızı diline dolayıp gelecekte onun üzerinde size vâadlerde bulunanlara da fazla kanmayınız. Kısacası, geçmiş ve gelecek zaman tacirlerine pek aldırmayınız.

Siz, hayatınızı, ruhunuzun engin "dem"leriyle, geçmiş ve gelecek zaman renk, koku ve çizgilerinden gelen doku iplikçiklerinin desteğinde, realiteyle, doğayla irtibatlandırınız. Fakat, onu her zaman anlamlandıran ve yöneten, Tanrı bilinci, Tanrı sevgisi ve Tanrı korkusu olsun.

HALK

I

Çağımızın moda kelimelerinden biri. Herkesin kullandığı bir kelime. Ama, acaba hangi anlamda kullanılıyor? Bu, biraz da kullanana bağlı.

Arapça kökenli bir kelimedir "halk". Yaratış ve yaratık anlamına. Yaratan (Halık) kelimesini çağrıştırması bakımından, nisbeten inançlılığa uzak olmayan bir anlam.

Kelimenin Batı dillerindeki söylenişi, böyle bir anlam yüklü değil. Daha çok, bir yerde oturanlar anlamına. Dünyaya yapışık bir anlamı var.

Günümüzde kullanılan anlamı ise, ilk bakışta, "demokrasi" ile ilgili gibi gözüküyorsa da, aslında, bunda da soruşturulursa ayrımlar ortaya çıkacaktır.

Ne gibi anlamlarda kullanılıyor çağımızda?

Ülke'nin tüm insanları anlamına kullanıldığında, söylenecek bir söz yoktur.

Ama, "avam" anlamına da kullanılıyor. Oysa gördüğümüz gibi, ikisi de arapça kökenli olduğu halde "halk" ayrı, "avam" ayrı.

İngiltere'de soyluluk resmen tanındığından, soylu sayılmayanlara da "avam" denmiş, halk denmiş. Demokrasi, ilkin hiç bir hakkı olmayan bu kişilerin bir mücadele sonunda hak sahibi olmaları anlamına geliyor. Hindistan'da, Bengaldeş'te İngilizlerin etkisiyle "Avamî" partileri var. Pakistan'da da vardı.

Doğu blokunda ise, rejimi ifade için kullanılan her kelimeye mutlaka bir "halk" kelimesi ekleniyor. Oysa, "halk"ın birçok hakkı hiçe sayılıyor.

Bizde, eskiden, böyle bir ayrım yoktu. Halk, soyluların dışında kalan kimseler değildi, bütün ülke insanlarıydı. Çünkü: resmî bir soyluluk düzeni (yani aristokrasi) yoktu bizde. Halktan bir kişi, sadrazamlığa kadar yükselebilirdi, şeyhülislâm olabilirdi.

Şimdi, "halk" ne anlama kullanılıyor?

Üzerinde biraz düşünmeli. "Halk işi" gibi deyimler iyi değil; kalitesiz eşya için kullanılan sözler. Halk plajı, halk otobüsü vb. de böyle.

Halka değer veriyorsak, "halk" kelimesini yerinde kullanalım, sözde öğüyormuş gibi yapıp ona "avam" gözüyle bakmayalım.

Demokrasiyi de doğru anlayalım: bütün milletin idaresi olarak. Halkın, aydınıyla aydın olmayanıyla katıldığı yönetim biçimi olarak düşünelim. Aydınlar ve kitle diyaloğu olarak görelim.

HALK
II

Halk, tüm ülke insanlarını içine alıyorsa, aydınları onlardan ayırmak doğru mudur? Halkın bir bölümünü alıp ona "halk" demek doğru mudur? Halkı milletten ayırmak, belki bilim dilinde, tanım olarak fark ettirmek mümkündür. Ama, gerçekte ve pratikte, halk ile millet aynı içeriğe sahiptir. Aynı topluluktur ikisi de. Bir fark varsa, millet, halkın daha bilinçli, daha örgütlü halidir. Bir halk, millet olmadan devleti olamaz, bağımsız olamaz demek doğru olur. Daha açık bir anlatımla, halk, sosyolojik bir varlıktır. Milletse, bir medeniyet seviyesine ermiş, siyasî bilincine kavuşmuş ve onu elde etme ve koruma önlemlerini düşünen halka verilecek addır. Yani millet, hemen devleti çağrıştırır. Millet, ilkel ya da gelişmiş, mutlaka bir devlet gereksinimi duyan, bir ortak ideale sahip, devleti ve varoluş amacını zorunlu gören halktır.

Millet kavramı yerine halk terimini yerleştirmek doğru değildir. Bu, onu tarih boyu ve nice fedakârlıklarla kazanılmış yüce özel-

liklerinden mahrum etmek demek olur. Komünistler, hep halklardan bahsederler. Millet olarak da, olsa olsa Rus milletinden.

Demokraside halk önemlidir elbet. Ama, bunu da yozlaştırmamak gerekir. Onu, millet olma özelliğiyle birlikte düşünmek gerekir hep.

Nasıl bir insanın duygularından daha değerli tuttuğumuz yanı, ruh ve ahlâk yanı, zihin yanı ise, toplumun da ruhunu, ahlâkını ve zihnî değerlerini fizik ihtiyaçlarından daha önde ve önemde düşünmemiz gerekir. Halkı kuru kalabalıklar gibi düşünmek, onu hiç anlamamak demektir.

Elbet, halkın ekonomik ihtiyaçları düşünülecektir. Fakat onun entellektüel ve ruhî ihtiyaçları da en az o kadar düşünülmelidir.

Halkı aydından ayrı düşünürsek, onu folklorik bir malzemeye indirgemiş oluruz. Oysa, halkın engin bir ruhu vardır. Ve bu insanlık özelliğiyle dopdoludur. Halk ruhu, medeniyet ve hakikat ideasıyla ayakta durabilir. Ondan koptukça, halk, kendi orijinalliğini ve özelliğini yitirmeğe başlar.

Bir misal verelim: Karacaoğlan'ı halk şairi olarak isimlendiriyoruz. Eskiden saz şairi diyorlardı. Bence daha doğru bir isimlendiriliş. Divan şairlerimiz de bu halkın çocuklarındandır, bu halkın şairleridir, saz şairlerimiz de. Bunlardan bir kısmı halk şairi olunca, öbürleri ve asıl büyük şairler, bu halkın, bu milletin şairi sayılmamış gibi olmuyor mu?

Kısacası, şu dilimize yerleşmiş, üstünde fazla düşünmediğimizden oldukça yanlış değerlendirmelerle kullandığımız, bu yüzden etrafında bir çok peşin hükümler doğmuş, bahtsız kelimelerimizden biri de "halk" kelimesidir.

HALK

III

Ortadoğu dedikleri bölgemizde, halk çok eski medeniyetlerle birlikte gelen bir insan topluluğudur. İslamla birlikte bu topluluk, bir millet haline geldi. Farklı dil ve ırklardan olmaları millet özelliğini bozan, yıkan bir faktör olmadı; aksine güçlendirdi, pekiştirdi. Irklar birbirine karıştı, diller birbirinden kelimeler, deyimler ve söyleyiş biçimleri aldılar. Görenekleri ve gelenekleri hemen hemen her yerde aynı olan bir halk doğdu. Bu halkın birlik ideali ırk esasına bağlı değildi. Renklerin, ırkların, hatta dillerin farklılığı bir zenginlik görünümünü vermeğe başladı.

Ne zaman ki, bütün bunları sessiz sedasız gerçekleştiren Osmanlı devleti zayıfladı, işte o vakit, Avrupalılar, devleti yıkmak için geçmişin küllerini kurcaladılar, ırk farklılıklarını hatırlattılar, bu bölgenin her tarafına ayrılık tohumları serptiler. Devlet yıkılınca sun'i devletçikler ve sözde uluslar çıkardılar ortaya. Ürdün, Suriye,

Lübnan, Filistin, Irak ve diğer devletçikler. Oysa, geçmişte hiç böyle devletler ve halklar yoktu. Amman'la Şam'ın, Şam'la Bağdat'ın ayrılığı gayrılığı neydi sanki. Aynı dili konuşuyorlar, çoğunluk araptır; dinleri, kültürleri, tarihleri hepsi aynı. Ama, gelgelelim, biri suriyeli, biri ürdünlü, biri ıraklı olduğunu iddia eder dururlar. Bu ayrılığı düşmanlarının icat ettiğinden haberdar bile değildirler.

Halk bu yerlerde hep aynıdır. Bu saçma, temelsiz, sun'i ayrımlar yüzünden bugün İran-Irak savaşı sebebiyle bir çok kentler mahvoluyor, evler yıkılıyor, insanlar ölüyor.

Aynı ayrım yüzünden Filistinlilere gerçek bir şekilde sahip çıkmadı öbür araplar. Lübnan'ın yıkımında adeta seyirci kaldılar.

Avrupa'da, milliyetçilik bir birleşme sebebi idi. Çünkü, küçük küçük parçalar, bu sayede birleşip bir devlet, bir halk oldular. Almanya böyle doğdu. İtalya böyle doğdu. Yani ayrı olanlar nasyonalizm sayesinde birleştiler Batı'da. Bölgemizde ise zaten bir ve beraber olanlar, Batı'nın iğfali sonucu, bu nasyonalizm yüzünden ayrıldılar, bölündüler, parçalandılar. Tek halk oldukları halde, şimdi "halklar" haline gelmeye çalışıyorlar.

Dikkat edilirse, Batılılar da, solcular da, bu bölge insanlarından hep "halklar" diye söz ederler.

Oysa, bu bölgede tek bir "halk" vardır. O halk, bütün uğraşmalara rağmen, bugün dahi aynı özelliğini korumaktadır. Suni ayrımlar ve engeller ortadan kalktığı anda hemen kaynaşıp aynı halk olduklarını göstermektedirler bu halkın insanları.

ORUÇ DÜNYASINDA

Çağımızda, oruç ayının gelişi, uzaktaki bir yakınımızın geri dönüşü gibi bir etki yapıyor. Birden şehir değişiyor, insanlar değişiyor, konuğun şerefine daha bir çeki düzen veriliyor tavırlara.

İnanmış ruhlar, kaybedilmiş bir vakti, sanki gençliklerini yeniden bulmuş gibi oluyorlar.

Ölenler yeniden diriliyor çevremizde. Anılar somutlaşıyor.

Oruç, bir ruh analizi oluyor inanmış insan için. Geçmişini düşünüyor insan, yanlışlıklarını daha bir net görüyor. Eğrilmişse yolu, düzeltmek istiyor onu. Yay haline gelen "Doğru Çizgi" düzeltiliyor içimizde.

Mutlak'la nisbî'nin çarpışması, Oruç ayında birincinin zaferiyle sonuçlanıyor.

Oruç, Kur'an-ı Kerim'e, Kur'an-ı Kerim namaza, namaz, sonsuzluğa kapı açıyor ruhlarda.

Ve gün doğduğunda ipek gibi ince gümüşten zincirlerle kendi elimizle bağlıyoruz elimizi, kolumuzu, ağzımızı. Göz, kulak, ağız,

hafıza, hatıra, kalb ve ruh, hepsi aynı bilinci saniyelerle dakikalarla yaşıyor.

Ve gün battığında yeni bir dünyaya giriyoruz. Zeytin tanesinin ahiret haleli dünyasına. Ve hurmanın gerisindeki tada, minarelerin ve kubbelerin ahengine. Yıkanmış uykunun kevser havuzu kristaline ve onun ortadan bölünüşünde bir ay tepsisi gibi gelen gök sofrası sahurun çağrısına.

Nar taneleri yakuttan damlalardır oruç ayında. Ve asmalardaki salkımlar, cennetten iniyor dünyamızın mavi deniz görüntülü atmosferine.

Oruç, İskender-i Zülkarneyn ile Hızır'ın yolculuğunu hatırlatıyor bize. Akşam olduğunda Ab-ı Hayat bulunmuştur; insanı ebedîlikten pay sahibi eden o gizli su, o değerli maden avucumuzdadır.

Atalarımız, Oruç Dünyasında ne mutlulukları yaşadılar. Bize kalan bu kutlu miras'tan dolayı Allah'a ne kadar şükretsek ve atalarımıza ne kadar teşekkür etsek, azdır.

GAZETE

I

Bizim gazetelerimize ibretle bakıyorum.

Korkunç bir sayfa arttırması yarışındalar.

Otuz liraya 10, 16, hatta bazan 20 sayfa gazete veriyorlar.

Gazeteden başka bir şey söyleyin bana, maliyetinin çok çok altında bir fiyata satılmış olsun.

Demek düşünce, kalem ve imza, kendi başına bir değer kabul edilmiyor ki, gazete, ilân almaya muhtaç bir duruma getirilmiş.

Benim anladığım gazete, önce yazı olarak verdiğine dayanmalıdır. Yani fikir, imza, haber ve yoruma.

İlân, reklam almasın mı? Alsın elbet. Ama, reklâm, ilân, gazetenin esası olmamalı.

Bizim gazetelerimizde sanki reklâm, ilân esas; yazılar, haberler süslemeğe yarayan ekler gibi gözüküyor.

Bu yarışın sonu yok bizce. Sayfa arttırmanın, artık porno seviyesini bulan fotoğraflarla satışa ulaşmayı ummanın sonu yok.

Bu yarışı hep birden kaybedecekler gazeteler.

Seviyeli bir gazete bu yarışa katılamaz bile.

Türkiye'de gerçekten kültüre değer veren bir gazete nasıl çıksın ki, çıkanları, aldıkları ilâna dayanarak, maliyetlerinin çok çok altında satılıyorlar.

Nerdeyse diyeceğim ki, bir kanun çıkmalı ve gazete, maliyetinin altında bir fiyata satılmamalı.

Basınımızın bu seviyede oluşu bunalımlarımızın esaslı kaynaklarından biri gibi geliyor bana.

GAZETE

II

Toplum için belli bir görüşünüz, belli bir düşünüşünüz mü var, gazeteniz de olmalı.

Yoksa, sizin düşünüş ve görüşünüz kendini duyuramıyacak, zaman içinde eriyip gidecektir. Gazetesi olanlarsa sahte düşünüş ve görüşü gerçeğinin yerine koymağa çalışacaklardır.

Gazete, düşünceler, görüşler için bir nevi ütü, kalıp görevini görmekte.

İnsanlar, farkında olmadan, bir tür gazetenin kurbanı olmuşlardır. Nasıl olsa gazete insanın yerine düşünüyor, görüyor, inceliyor, değerlendiriyor diye, olayları düşünüp, gerçeğine erip değerlendirme zahmetine katlanmaktan kaçınıyorlar.

Kafalarını bu gazetelerin içine gömercesine onlara dalanlar, gerçekten de onları bir an için kendi beyinlerinin yerine koymuş olmuyorlar mı? Bir kolaylığa, fakat aldatıcı bir kolaylığa düşmüş olmuyorlar mı?

Gazete, insanın kendine bir yedeğiymiş hissini vererek onu aldatıyor. Kendimizden başkasının yapmaması gereken ve zaten ya-

pamayacağı işlerimiz vardır. Düşünmek, bu tür şahsî işin başında gelir.

Bir gazete sizi düşünmeye itiyor, sizi rahatsız ediyorsa o gazete olumlu bir gazetedir. Sizin ilerlemenize yardımcı olacaktır.

Ama, bir gazete size "sen dur, düşünme, ben her şeyi hazırladım bak, işte renk renk, tablo tablo!" dercesine bir havayla sizi kuşatırsa, tekniğiyle, görüntüsüyle sizi merakınızdan yakalayıp oyalar ve belli süre yorar bırakırsa, o gazete sizin zamanla gerilemenize sebep olacaktır. Nice aydın kişiler görüyoruz, hep bu tip bir gazeteyi okuduğundan, farkında olmadan kuruyup gitmiş. Hep aynı gazeteyi okuya okuya, ondan ibaret kalmış.

Evet, bir görüşü, düşünüşü olan topluluklar, kendi gazetelerini çıkartarak, toplumda düşünce tekellerinin kırılmasına katkıda bulunabilirler.

Ne kadar çok sayıda birbirinden farklı gazete çıkarsa, o toplum o kadar çok düşünce türüyle karşılaşacak ve zihin tembelliğinden o denli korunacak demektir.

GAZETE

III

Evet, çağımızda gazete toplulukların kulağı ve dilidir.

Bize yabancı olarak geldi gazete. Bütün yerlileşme görünümlerine rağmen, gazete, bizde hâla "yabancı"dır. Çünkü: toplum ruhuna dayanmıyor. Hitabı da, toplumun ruhuna değil nefsinedir.

Toplum ruhundan fışkıran, toplum ruhunu geliştiren, kültür temelli bir gazeteye toplumumuzun şiddetle ihtiyacı vardır.

Figaro ve Le Monde ne kadar fransızsa, o kadar kimliğimizi taşıyan ağırbaşlı ciddi bir gazeteye muhtacız.

Böyle bir gazete, kendisini hiç bir sorumlulukla bağlı, kayıtlı görmeyen basınımız için de ayrıca gereklidir.

Bir eksen, bir nirengi noktası olur o.

Bütün basını, dağılıp oraya buraya saçılmasınlar ve toplumu da dağıtıp anarşiye ve teröre kurban etmesinler diye bir ağırlık noktasına, bir denge çizgisine bağlayacak olan bir gazeteyi kasdediyoruz.

Ya yerde sürünen, ya da kendi dediklerine göre yüz binlerin üstünde uçan gazetelerimiz var. Ama arada on binlerle ifade edilecek bir fikir gazetesi tirajı görülmüyor.

Ve henüz o, ufukta görünmüyor.

İÇİNDEKİLER

7 Hayat ve Anlamına Dair
9 Edebiyat ve İnsan
12 Eser ve Eleştiri
14 Eser ve Zaman
16 Zaman ve İnsan
19 Doğu'dan Batı'ya
21 Düşünce ve Hayat
23 Çıkış Noktası
25 Öz-Denetim
27 Korkudan Öte
29 İleriyi Görmek için
31 Gelişme
33 Kendine Sabrı Öğütle
35 Yüce Sorumluluk
37 Doğru Olan
39 Balözü
41 Ölçü
43 Vakit ve Değer
45 Tanıtma
48 Parti ve Particilik
50 Kader Sırrı
52 Sanayi ve Kültür
54 Düş ve Gerçek
56 Medeniyetin Dirilişi
58 Ak Tarih, Kara Tarih

60 Propaganda ve Hakikat
62 Değişme
64 Gazabı Çağıran
66 Çağrı
68 "Şartlar" ve İnsan
70 İnsanın Şahdamarı: Sorumluluk
72 Politika ve Ahlâk
74 "Yeni İnsan"
76 Söz ve Gerçek
78 Mısralarla, Beyitlerle
80 Zaman Gibi Sezmek
82 Aklın Dramı
84 Kaynak
86 Sözün Hakkı
88 Bağdaşma
90 Saat ve İnsan
92 Diriliş İnsanı
94 Kader ve İnsan
96 İdeal ve Tarih
98 Tartı
100 Eskiden Yeniye
102 Yankı
104 "Fikir Ailesi"
106 Ruh Boşluğu
108 Gelişme ve Şartlar
110 Hayat
112 Proğram
114 Ruhlarda Sönen Yıldız
116 Bir Mum Misâli
118 Uyarmak
120 İnsanın Yazısı: "Yazı"

122 İçten Dışa
124 Sen, Kendi Portreni Çiziyorsun
126 Birlik Üstüne
128 Haber
130 Ruh Handikapları
132 Ruh Gömüleri
134 Çare
136 Gerçek İnsancılık I
139 Gerçek İnsancılık II
141 Ruhumuzun Tarih Kesiti
143 Taklit
145 Fanilikteki Sonsuzluk
147 Ufukların gücü
149 Hayat, İlerleyiştir
151 Yük
153 Amaç Birliği
155 Çağrılar Çağrısı
157 Portre Çizme İhtiyacı
159 Çağın Dalgınlığı
161 Bir Kandil Daha Yanacak
163 Meşaleyi Diri Tutmak
165 Gordiom'da Bir İskender
167 Hazine
169 Bakış
171 Millet ve Medeniyet
173 Yeni Bir Gün
175 Yürüyüş
177 Kervan
179 Vaktin Sınırlayamadığı
181 Deprem
183 Nöbet Tutmak Sanatı

185 Toplum Çürütücüleri
187 "Dalga"lar ve "Hava"lar
189 Aşırı Umut, Umutsuzluktur
191 Sınır ve Sınırı Aşma
193 Politika ve İnsan
195 Demokrasi
197 Demokrasi ve Halk
199 Sağ
201 Materyalizm ve İnsanlık
203 Son İnsan
205 İnsanlık Borcu
207 Siyaset ve Devlet
209 Hilkat mucizedir, Mucizeler de Hilkat
211 Yeni Bir Aydınlanma Çağı İçin
213 Diriliş
215 Ve Diriliş
217 Düzeliş
219 Toplum ve Düşünce
221 Pay
223 Zaman'la Konuşma ya da konuşamama
225 Parti
227 Sebeplerden Biri
229 Sebep
232 Ve Sebep
235 Medeniyetin Yeniden Dirilişi
240 Dünya İlişkisi
243 Medeniyet ve Yoruluş
246 Ömür Sırrı
248 Medeniyetlerin Ömrü ve Kaderi
251 Göklerin Çektiği Kartal
253 Som Mermer Gibi

256 Ve Necip Fazıl
258 İstanbul'un Fethi I
260 İstanbul'un Fethi II
263 Fikir ve Fikirsizlik
265 Çözümün Çözümü
267 Yasaya Uymak I
269 Yasaya Uymak II
272 Yasaya Uymak III
274 Kalıtım ve Şifa
276 Sır ve İnsan
278 Kıyamet Gibi
280 Yaşamak
283 Halk I
285 Halk II
287 Halk III
289 Oruç Dünyasında
291 Gazete I
293 Gazete II
295 Gazete III